

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Rigorózní práce

Politika Eduarda I. na Britských ostrovech a ve Francii

The Politics of Edward I on the British Isles and in France

Šárka Kovaříková

2008

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

10. prosince 2008

Šárka Kovaříková

Obsah

Úvod	4
Eduard I.	9
Wales	14
Irsko	32
Skotsko	38
Francie	70
Ostrovní mytologie	93
Závěr	99
Seznam použité literatury	107
Shrnutí	110
Summary	111
Seznam příloh	112
Přílohy	113

Úvod

Anglické středověké dějiny jsou od normanského záboru ve druhé polovině 11. století především příběhem konsolidace a upevnění moci na Britských ostrovech, zároveň ale vyprávějí o ztrátě původních normanských a anjouovských držav na kontinentě a pokusech o jejich znovuzískání. Poté, co byla zajištěna moc nové dynastie v Anglii, zaměřily se její výboje nejprve do Walesu, poté i přes moře do Irska; Skotsko zůstávalo samostatným královstvím, ovšem i zde se stále silněji projevoval vliv jižního souseda. Na evropské pevnině se naproti tomu anglický prvek od konce 12. století neustále vytrácel; za vlády Jana Bezzemka byla většina původních lén ztracena, a přitom největšího rozsahu moc Anjouovců ve Francii dosáhla za vlády Janova otce Jindřicha II. Angličtí králové se zřekli svých kontinentálních držav až mírovou smlouvou z roku 1259; poté se snažili o naplnění jejich ustanovení a o udržení zbytku Akvitánie.

Eduard I., vládnoucí v letech 1272 až 1307, byl impozantní postavou již pro své současníky a na Britských ostrovech zůstává velkým, často heroizovaným králem dodnes. Bohužel v České republice je znám pouze jako ten zlý z filmu *Statečné srdce*.¹ Byl to právě on, kdo dokončil dlouhodobý proces nejprve získávání rozhodujícího vlivu a poté dobývání Walesu; zemi sice musel vojensky obsadit několikrát, po posledním tažení roku 1294 se ale Velšané již k odporu nezvedli. Irsko, považované za bezpečně dobyté, bylo bohužel stranou jeho zájmu – na rozdíl od ostatních součástí svého impéria jej Eduard nikdy nenavštívil. Ve Skotsku za jeho vlády vymřela vládnoucí dynastie a anglický panovník se chopil příležitosti – nejprve dosadil na skotský trůn loutkového krále, později se vlády v zemi ujal osobně. Následující vojenská tažení, konaná ve stejný čas jako jiné výpravy do Walesu a Francie, jen ukazují na Eduardovy organizační schopnosti. Na rozdíl od Walesu ale Skotsko nebylo dobyté úplně; Eduard zemřel na počátku další výpravy na sever.

Kontinentální politika Eduarda I. byla stejná jako politika jeho předchůdce, tedy naplněna snahou o zajištění podmínek pařížské smlouvy z roku 1259 a – navzdory neustálému napětí mezi oběma královstvími - zachování míru s francouzskými králi. Přesto anglický panovník vybudoval systém aliancí, který využil po plném vypuknutí konfliktu roku 1294. Závěr Eduardovy vlády, kdy král musel čelit válce na třech frontách a domácí opozici šlechty i vysokého duchovenstva, je příběhem nezdolného krále, který řeší problémy na hranici vlastních schopností a možností svého království.

¹ *Braveheart*, režie Mel Gibson, z roku 1995.

Rigorózní práce je rozdělena do kapitol podle zemí, kterým se Eduard I. za své vlády věnoval či je dobýval, tedy Wales, Irsko, Skotsko a Francie. Vnitřní události v Anglii, ať již se jednalo o reformu zákonů či šlechtickou opozici, jsou zmíněny pouze okrajově, neboť nespádají pod zahraniční politiku, i když ji mohou ovlivňovat. Wales a Irsko byly považovány za vnější součásti anglického království, proto jsou na prvním místě; Skotsko bylo nejméně do roku 1290 samostatnou zemí. Jednotlivé kapitoly neobsahují pouze popis událostí v těchto zemích v letech 1272 až 1307, ale také přehled událostí předcházejících, příčin Eduardových válečných tažení. Důvodem je snaha o osvětlení dění a častá nedostupnost literatury věnující se této problematice.

Kapitola o Walesu je především přehledem povstání místních obyvatel a jejich potlačování anglickým vojskem. Jedním z důvodů je i to, že pokud v zemi nedošlo k problémům, není v dostupných pramenech Walesu věnována pozornost. Odborná literatura se obsáhle zabývá také Eduardovou výstavbou hradů vnímaných jako zajištění proti budoucím povstáním.

Irsku je věnována nejmenší pozornost – země byla považována za dobytou, rozkládá se za mořem a Eduard I. ji nikdy nenavštívil, ač mu byla otcem udělena již roku 1254. Vzdálenost je možná také důvodem, proč západnější ostrov není v soudobých pramenech zmiňován.

Nejrozsáhlejší kapitola se zabývá Skotskem – není to dáno pouze množstvím událostí, které se zde v období vlády Eduarda I. v Anglii odehrály, ale také značnou pozorností, kterou událostem v severním sousedovi věnují anglické prameny, a dostupností dokumentů týkajících se vztahů mezi oběma zeměmi. Stěžejní částí je běh dějin po roce 1290, tedy po vymření původní skotské dynastie; Eduard se pokusil napřed v zemi získat rozhodující vliv a poté ji dobýt. Ač se roku 1300 zdálo, že vyhrál, nakonec neuspěl.

Kapitola s názvem Francie obsahuje popis anglo-francouzských vztahů především na základě mírových smluv, které byly mezi panovníky obou zemí uzavírány po roce 1259 po každé změně na trůně spolu se složením homagia anglickým králem. Součástí kapitoly jsou ještě dvě další záležitosti, které do vztahů mezi oběma zeměmi zasáhly. První jsou události ve Flandrech, jejich odpor proti růstu francouzské moci a podpora, kterou jim anglický panovník poskytl. Druhou je spor Filipa IV. s papežem Bonifácem VIII., který začal nesouhlasem papeže se zdaněním duchovenstva a skončil napadením Svatého otce; to samozřejmě zpochybnilo roli papeže coby vůdčí autority v západní Evropě.

Název Ostrovní mytologie patří kapitole zabývající se názory na případnou anglickou nadvládu nad Britskými ostrovy a pokoušející se o rozbor událostí z legendární historie

souostroví, na které se odvolávali jak Angličané se svým nárokem, tak Velšané a Skoti se svou obranou proti rozpínavosti východního, resp. jižního souseda.

Závěr je pokusem o vysvětlení Eduardova úspěchu ve Walesu, který byl definitivně dobyt, a konečného neúspěchu ve Skotsku a Francii: Skotsko nebylo plně podrobeno a vyžadovalo další vojenské tažení; s Francií byl zachován status quo podle smlouvy z roku 1259. Zároveň kapitola obsahuje shrnutí dění v Eduardově říši v několika vybraných letech. Pro lepší přehlednost jsou součástí rigorózní práce jako přílohy mapy Eduardových francouzských lén a tažení do Walesu a Skotska.

Významným pramenem pro období vlády Eduarda I. je kronika Pierra de Langtoft.² Ta se dá rozdělit na tři části, z nichž první obsahuje legendární dějiny Británie sahající od Bruta po anglosaské krále; zde autor čerpal převážně z Geoffreye of Monmouth. Druhá část zahrnuje anglosaské a normanské krále až po Jindřicha III.; zde se jedná o kompilaci z několika starších kronik. Třetí část, odehrávající se za života Pierra de Langtoft, popisuje období vlády Eduarda I.; jeho smrtí také kronika končí. Kronikář je velmi dobře informován především o vnitřních záležitostech Anglie a o dění ve Skotsku; jelikož se k tomu přidává zřetelný protiskotský postoj, uvažuje se o jeho severoanglickém původu. Dílo je psané francouzsky, veršované, s množstvím pravopisných chyb, a připsané patronu jménem Scaffeld, patrně také ze severní Anglie.

Další kronika, latinsky psané Londýnské anály,³ se věnuje době od roku 1195 do 1330. Většina jejich textu vychází z kroniky Flores Historiarum, kterou počátkem 13. století začal psát Roger of Wendover. V průběhu doby se u psaní Análů vystřídalo několik autorů, vesměs londýnských obyvatel. V popředí zájmu stojí události odehrávající se v Londýně nebo města se dotýkající, pozornost je věnována i církevním záležitostem; z válečných tažení ve vzdálenějších územích jsou zprávy stručné. Z období vlády Eduarda I. jsou nejvýznamnější součástí análů záznamy z procesu s Williamem Wallaceem, velmi podrobně do textu opsané z úředních dokumentů, které se nedochovaly.

Důležitým dílem je *Historia Regum Britanniae* Geoffreye of Monmouth⁴ zachycující starší dějiny Británie od příchodu legendárního krále Bruta po vpád Anglosasů. Ač tedy nepopisuje dějiny 13. století, přesto se na tuto kroniku najdou hojné odkazy, a to nejen ve

² WRIGHT T. (ed.), *The Chronicle of Pierre de Langtoft in French verse from the earlier period to the death of king Edward I.*, 2 vols., London 1866, 1868. Vlády Eduarda I. se týkají strany 162 – 380 druhého dílu.

³ *Annales Londonienses* in: STUBBS W. (ed.), *Chronicles of the reigns of Edward I. and Edward II.*, vol 1, London 1882. Vlády Eduarda I. se týkají strany 82 – 151.

⁴ *Gottfried's von Monmouth Historia Regum Britanniae*, Halle 1854.

vrcholně středověkých historických dílech, ale především v politických spisech. Monmouth totiž svou interpretací starších dějin poskytl anglickým králům podklad pro nárok na nadvládu nad celými Britskými ostrovy. Autor, vzdělanec velšského původu, dokončil svou Historii roku 1136; jako zdroj uvádí starší kroniku psanou velšským jazykem. Kniha byla věnována Robertu, earlu of Gloucester, levobočku Jindřicha I. Množství dochovaných kopií svědčí o oblíbenosti Historie.

Edici pramenů týkající se vztahů mezi Anglií a Skotskem představují *Anglo – Scottish Relations*.⁵ Dílo zahrnuje především smlouvy, znění homagií a dopisy mezi panovníky obou zemí v letech 1174 (smlouva z Falaise) až 1328 (dopis skotského krále Roberta I. vztahující se k smlouvě z Northamptonu). Většina dokumentů je latinsky; pokud se jedná o dopisy či jiné písemnosti osobnější povahy, pak převažuje francouzština. Zvláštní pozornost si zaslouží kompletní soubor listin vztahujících se ke sporu o nástupnictví na skotský trůn v letech 1290 až 1292.

Prameny k velšským dějinám se nacházejí v *Littere Wallie*.⁶ Obsahuje sice pouze jeden svazek z archivu, zahrnující léta 1217 až 1295, přesto se zde mezi různými majetkovými převody, dlužními úpisy a smlouvami o přátelství mezi velšskými magnáty najdou písemnosti týkající se vztahů mezi Anglií a Walesem, a to především za vlády Llywelyna ap Gruffydd. Převládajícím jazykem je latina, pouze výjimečně je některý dokument francouzsky. Bohužel statuta vyhlášená na hradě Rhuddlan roku 1284 chybějí.

Odbornou literaturou, která obsahuje základní informace a na kterou ostatní autoři odkazují, je *England in the Thirteenth Century*, již sepsal Sir Maurice Powicke.⁷ Postihuje všechny důležité události 13. století, ovšem podrobněji se věnuje vnitřním anglickým záležitostem. Popisy válečných konfliktů vždy začínají předcházejícími vztahy mezi zeměmi. Kniha je zaměřena na politické dějiny elit, úplně chybí například kulturní či sociální historie.

Starší ze dvou biografií o Eduardu I., od profesora Touta,⁸ vyšla poprvé již koncem 19. století. Není příliš rozsáhlou monografií, přesto postihuje všechny důležité kapitoly života anglického panovníka a jeho politiky; velmi rozsáhlý je také popis Eduardovy osoby, jeho vlastností, rodiny a přátel. Kniha je ale oslavou krále, neustále omlouvá jeho chyby a snaží se najít jiné příčiny neúspěchu než osobní selhání. Navíc zde úplně chybí odkazy na prameny a starší literaturu.

⁵ STONES E. L. G. (ed.), *Anglo – Scottish Relations 1174 – 1328. Some Selected Documents*, Oxford 1970. K období vlády Eduarda I. se vztahují dokumenty na stranách 38 až 139.

⁶ EDWARDS J. G. (ed.), *Littere Wallie preserved in Liber A in the Public Record Office*, Cardiff 1940.

⁷ POWICKE M., *England in the Thirteenth Century 1216 – 1307*, Oxford 1953.

⁸ TOUT T. F., *Edward the First*, London 1901 (3. vyd.).

Mladší biografie, z pera profesora Michaela Prestwiche,⁹ je mnohem rozsáhlejší, v mnohých ohledech až vyčerpávající. Značnou pozornost věnuje událostem před Eduardovým nástupem na trůn, ať již baronské vzpourě či křížové výpravě. Poté se zabývá především vnitřním děním v Anglii. Samozřejmě jsou zde kapitoly věnované jednotlivým válečným konfliktům, bohužel v nich chybí vysvětlení příčin rozepří. Na rozdíl od svého předchůdce Touta Prestwiche Eduardovy chyby neumlouvá a snaží se o objektivní přístup; přesto se nevyhne příliš vysokému ocenění vojenských schopností krále.

Důležitou monografií zabývající se vztahy mezi jednotlivými zeměmi v Británii je *Feudal Britain* od profesora G. W. S. Barrowa.¹⁰ Mapuje vzestup Anglie, v době normanského vpádu jednoho ze čtyř území na Britských ostrovech, na vedoucí království souostroví na sklonku vlády Eduarda I., události ve Skotsku a Walesu a vliv růstu anglické moci na tyto dvě země. Pozornost je věnována i sociálním dějinám a v malé míře vztahům s Francií (pouze pokud tyto výrazně ovlivňovaly politiku v Británii). Největším nedostatkem je naprostá absence historie Irska a jeho dobývání.

Základním pramenem pro poznání příčin napětí mezi Anglií a Francií jsou čtyři studie obsažené v knize *England in Europe*, kterou editoval Nigel Saul.¹¹ Všechny studie jsou psané z anglického pohledu a zabývají se politickými dějinami; kulturní vztahy či vzájemná obchodní provázanost nejsou brány v potaz.

Druhým důležitým zdrojem pro anglo-francouzské vztahy je *The Origins of the Hundred Years War* z pera Malcolma Vale.¹² Zde jsou politické události používány coby podklad pro sociální dějiny, ať již se jedná o změny v městském životě či postojích gaskoňské šlechty během rostoucího napětí mezi panovníky obou zemí. Podrobně jsou popisovány změny ve správě Akvitánie, které si vynutila ztráta většiny kontinentálních území po roce 1214, potvrzená smlouvou roku 1259. Pozornost, i když pouze malá, je věnována i vzájemnému kulturnímu ovlivňování.

⁹ PRESTWICH M., *Edward I.*, London 1988.

¹⁰ BARROW G. W. S., *Feudal Britain. The Completion of the Medieval Kingdoms 1066 – 1314*, London 1965.

¹¹ Benjamin R., *The Angevin Empire*, s. 65 – 75; Gillingham J., *The Fall of Angevin Empire*, s. 88 – 96; Maddicott J. R., *The Origins of the Hundred Years War*, s. 133 – 143; Studd R., *England and Gaskony 1216 – 1337*, s. 97 – 107. In: SAUL N., *England in Europe 1066 – 1453*, London 1994.

Eduard I.

Anglický král Eduard I. se narodil 18. června 1239 jako čtvrtý syn Jindřicha III. a Eleonory Provensálské.¹³ Po smrti otce roku 1272 ale nastoupil na trůn právě on jako nejstarší přeživší syn. Vládl pak až do své smrti 7. července 1307. Pro svou nezvykle vysokou postavu byl přezdíván „Longshanks“ („Dlouhán“), pro své válečné výpravy „Kladivo na Skoty“. Otec jej pojmenoval po patronu Anglie, svatém Eduardovi Vyznavači, jehož sám velmi uctíval;¹⁴ toto jméno ovšem předtím nebylo na královském dvoře rozšířeno, až Jindřich III. jej zvolil pro svého syna.

Jindřich III. věnoval značnou pozornost výběru manželky pro svého syna. Nejprve se snažil dojednat sňatek s dcerou brabantského vévody; toto spojení by posílilo anglické pozice na kontinentě. Jednání ale skončila nezdarem a Jindřich zaměřil svou pozornost do Španělska, kde uspěl – podařilo se mu dojednat sňatek Eduarda s Eleonorou, sestrou Alfonsa X. Kastilského. Spojení mělo zabránit sporům o jihofrancouzská území, na která si dělali nárok anglický i kastilský král, a případně posílit pozice obou zemí proti francouzskému panovníkovi. Eleonora po své matce zdědila Ponthieu a Montreuil; Eduard dostal u příležitosti sňatku, který byl uskutečněn v říjnu roku 1254 v klášteře Las Huelgas na území Kastilie, ke spravování Irsko, hrabství Chester, královská území ve Walesu, ostrovy Jersey a Guernsey a kontinentální plantagenetovské državy.¹⁵ V manželství, které kronikáři označují za velmi šťastné, se narodilo čtrnáct dětí, ovšem pouze šest z nich se dožilo dospělého věku (a pouze jediný syn, Eduard).¹⁶ Eleonora zemřela 28. listopadu 1290 v Nottinghamshire; Eduard nechal podél cesty, po které byla nesena rakev se zemřelou královnou do Westminsterského opatství, vystavět kamenné kříže. Dne 9. září 1299 se Eduard I. oženil podruhé, s Markétou Francouzskou, sestrou francouzského krále Filipa IV. Sňatek měl posílit mír dohodnutý mezi oběma zeměmi;¹⁷ zajímavé je, že na rozdíl od své předchůdkyně Markéta nikdy nebyla korunována anglickou královnou. Z manželství se narodil jediný syn.

Nejen rodina, ale i blízcí Eduarda I. na něj měli velký vliv. Mezi nejbližší přátele anglického krále náležel jeho bratranec Henry of Almain, syn Richarda Cornwallského, a v dětství synové Simona de Montfort. Není možné opominout Edmunda z Lancasteru,

¹² VALE M., *The Origins of the Hundred Years War. The Angevin Legacy 1250 – 1340*, Oxford 1996.

¹³ Eleonora byla jedna ze čtyř dcer Raymonda Berengara IV., hraběte z Provence, a Beatrice Savojské. Všechny sestry byly provdány do královských rodů, jmenovitě za Jindřicha III., Ludvíka IX. Francouzského, Richarda Cornwallského a Karla z Anjou. Tato příbuzenská pouta hrála v evropské politice důležitou roli.

¹⁴ TOUT, s. 1. Eduard Vyznavač byl posledním anglosaským králem, vládl v letech 1042 až 1066. Uctíván byl kvůli svému údajně svatému životu a podpoře církve. Kanonizován byl roku 1161.

¹⁵ TOUT, s. 9 – 15.

¹⁶ PRESTWICH, s. 126.

¹⁷ Viz kapitola o Francii.

Eduardova mladšího bratra a častého obránce jeho práv v Akvitánii. Množství významných panovníkových spolupracovníků pocházelo ze Savojska; někteří přišli do Anglie díky kontaktům královny Eleonory Provensálské, jiné Eduard přivedl ze Savojska poté, co se v zemi zastavil na zpáteční cestě ze Svaté země. To je i případ nejznámějšího ze Savojců, Otty de Grandson. Anglický král měl také po většinu své vlády podporu církevních kruhů; důležitým vyslancem byl mimo jiné Anthony Bek, biskup z Durhamu.¹⁸

Král, který většinu své vlády proválčil na několika frontách, sbíral první vojenské zkušenosti při tažení do Walesu v letech 1256–1257. Výprava nebyla příliš úspěšná, povstalci své pozice uhájili; roku 1258 bylo s Velšany uzavřeno příměří.¹⁹ V roce 1258 vypukla v Anglii vzpoura baronů;²⁰ příčinou byla rostoucí nespokojenost s politikou Jindřicha III., který prosazoval své oblíbence, a také požadavek anglického panovníka na podporu pro svého mladšího syna Edmunda z Lancasteru, pro kterého chtěl dobýt sicilské království.²¹ Navíc se z Francie do Anglie vrátil Simon de Montfort, čímž baronská opozice získala uznávaného vůdce. Roku 1258 na parlamentu v Oxfordu opozice schválila provize čili reformní program, který dával moc ve státě do rukou vybrané skupině patnácti baronů. Situaci ztěžovaly dvě skutečnosti – Jindřich III. byl na kontinentě, kde dojednával mír s francouzským králem, a následník trůnu Eduard se postavil na stranu baronů. Montfortovi se navíc podařilo zajistit si podporu Velšanů. Nižší šlechta ale zůstávala většinou na straně krále, neboť se jí reformy prosazované velkými vlastníky půdy nelíbily. Spor byl k vyřešení postoupen francouzskému králi Ludvíku IX., který provize označil za neplatné. Za anglického krále se postavili i dva po sobě následující papežové Alexandr IV. a Urban IV., kteří jej i jeho syna vyvázali z přísahy, kterou byli donuceni složit a zavázat se k dodržování provizí. Eduard se roku 1262 přidal na stranu svého otce. Teprve roku 1264 propukly boje naplno – královské armádě ve Walesu i v Anglii velel následník trůnu. Dne 15. května 1264 prohrál bitvu u Lewes, ve které byl zajat, ovšem podařilo se mu uprchnout. S částí opozice poté uzavřel smlouvu z Ludlow, již akceptoval základní baronské požadavky, především jejich větší podíl na moci. Královská strana tím získala převahu. Navíc byl Montfort poražen a zabit 4. srpna 1265 v bitvě u Eveshamu; nic již nebránilo uzavření míru.²²

¹⁸ TOUT, s. 79 – 83.

¹⁹ K povstání podrobněji viz kapitola o Walesu.

²⁰ Jedním z bezprostředních důsledků vzpoury byla i pařížská smlouva s francouzským králem Ludvíkem IX. – viz kapitola o Francii.

²¹ Sicilské království bylo Jindřichovi nabídnuto papežem, který tak chtěl omezit moc svého nepřítele, sicilského krále Manfreda. Angličané se na Sicílii nikdy nevydali, i kvůli vypuknutí baronské vzpoury.

²² Smlouva byla podepsána na hradě Kenilworth 31. října 1266. Více ke vzpouře např. PRESTWICH, s. 24 – 65; TOUT, s. 26 – 44; WILKINSON B., *The Later Middle Ages in England. 1216-1485*, London 1977, s. 49 - 83

Eduard a někteří další magnáti přijali roku 1268 v Northamptonu kříž; kvůli finančním obtížím (země byla po baronské vzpouře vyčerpána a panovník zadlužen) se následník trůnu nevydal na samostatnou výpravu, ale připojil se coby akvitánský vévoda k francouzskému králi. Po dlouhých přípravách opustil princ i s manželkou 20. srpna 1270 Anglii, a přes Gaskoňsko doplul do Tunisu. V listopadu 1270 se setkal v Kartágu s Karlem z Anjou, mladším bratrem Ludvíka IX. a nyní i velitelem francouzských vojsk; Ludvík IX. byl již mrtev. Eduard se rozhodl pokračovat dále na východ a přes Sicílii a Kypr, kterému vládli jeho vzdálení příbuzní Lusignanové, doplul do Svaté země. Vydal se do Akkonu, který byl poslední velkou křižáckou baštou, a byl tedy velmi ohrožen výboji egyptského sultána Bibarse. Ten ale již v červnu 1272 uzavřel za zprostředkování Karla z Anjou s titulárním jeruzalémským králem mírovou smlouvu, a proto mu přítomnost bojovného anglického prince, který odmítl smlouvu potvrdit, nevyhovovala. Pokusil se Eduarda zavraždit – poslal na něj nájemné vrahy; princ vyvázl, ovšem raněn otrávenou čepelí. Situace na východě spolu s nepříznivými zprávami o stavu jeho otce donutily Eduarda k návratu do vlasti. Dne 22. září 1272 odplul z Akkonu²³ na Sicílii, kde se dozvěděl o smrti svého otce.²⁴ Cestou ze Svaté země složil v červenci 1273 v Paříži homagium králi Filipovi III.²⁵ a poté se vydal do Gaskoňska uspořádat místní poměry. Teprve 2. srpna 1274 přistál v Doveru. Králem byl Eduard uznán hned po smrti otce, korunovace se odehrála až po jeho návratu do Anglie, 19. srpna 1274, ve Westminsterském opatství.²⁶

Prvním úkolem nového krále bylo stabilizovat poměry v Anglii, poškozené vzpourou baronů. V letech 1275 až 1290 téměř každý rok (s výjimkou let 1286 až 1289, kdy byl Eduard na kontinentě) byl vydán nějaký zákon. Westminsterská statuta (1275) se týkala reformy práva a správy; úpravami a vyjasněním starších právních ustanovení se zabývala i druhá statuta z Westminsteru (1278): nejdůležitější byly změny v udílení půdy nájemcům a zavedení reformy v soudnictví ustanovením nižších soudců, kteří neustále objížděli jim přidělené území.²⁷ Šlechtické držby půdy a privilegií se dotýkala statuta z Gloucesteru (1278) a třetí westminsterská čili „Quia Emptores“ (1290). Statuta z Winchesteru (1285) se zabývala regulemi pro armádu a odvody²⁸ a poslední zákon, statuta z Mortmain (1279), obsahoval zákaz odcizování půdy církvi a posiloval držbu půdy velkými vlastníky.²⁹

²³ Akkon padl roku 1291; křižáci tak přišli o poslední baštu pro znovudobytí Svaté země.

²⁴ Jindřich III. zemřel 16. listopadu 1272, je pohřben ve Westminsterském opatství.

²⁵ Viz kapitola o Francii.

²⁶ PRESTWICH, s. 66 – 84; TOUT, s. 45 – 57; WILKINSON, s. 83n

²⁷ Podrobněji TOUT, s. 127 – 129.

²⁸ Eduard se inspiroval systémem, který vyvinul pro odvody do války ve Walesu.

²⁹ PRESTWICH, s. 267 – 297; TOUT, s. 124 – 134.

Reformy nevyřešily práva rytířů a měšťanstva a nebyly schopné uspokojit Eduardovy věčné finanční požadavky. Otázka daní byla vyřešena roku 1275, kdy se král rozhodl zdanit obchodníky a další zainteresované na exportu vlny, což na krátkou dobu zhoršilo vztahy s Flandrami, které byly závislé na dovozu anglické vlny. Navíc bylo Židům zakázáno nechávat si peníze z obchodu,³⁰ čímž královská pokladna získala nemalé prostředky. Neustálé finanční požadavky na války ve Skotsku, Walesu a Francii zvedly proti králi na sklonku jeho vlády opozici šlechty i duchovenstva.³¹

Vztah Eduarda I. k církvi nelze označit za bezproblémový, i když po většinu jeho vlády se tak mohl jevit. Především vyšší církevní kruhy podporovaly ustanovení Magny Charty a snažily se zastavit předvolávání kleriků před světské soudy. Eduard měl až do 90. let pro svou politiku vždy podporu papeže a nižšího duchovenstva; biskupy a především canterburského arcibiskupa se snažil vybírat z řad svých přátel, i když ne vždy proběhla volba podle jeho představ. V roce 1294 Eduard požádal parlament v Bury St. Edmunds o odsouhlasení daní, které by poskytly finanční prostředky na války ve Skotsku, Walesu a především Francii. Světská šlechta požadavek odsouhlasila, duchovenstvo si vyžádalo čas na rozmyšlenou. Nahrávalo jim i to, že stejného roku vydal papež Bonifác VIII. bulu *Clericis laicos*, ve které zakázal zdanění duchovenstva. Podle kronikáře Pierra de Langtoft duchovní na Eduardův požadavek odpověděli, že finance poskytnou pouze se souhlasem papeže, jinak nemohou dělat nic jiného, než se za krále a jeho úspěch ve válkách modlit; to krále rozzuřilo.³² Veškerý církevní majetek, který nebyl přímo v držení některé církevní instituce, byl zabaven, duchovním bylo vyhrožováno zabavením veškerého majetku a postavením mimo zákon, a tedy mimo královu ochranu. Canterburský arcibiskup Winchelsea se pokoušel vyjednávat, ale Eduard byl neoblomný; církev se nakonec poddala a finance poskytla.³³

Panovníkovi ale vyvstal nový protivník v podobě šlechty. Roku 1297 král svolával vojsko pro tažení do Francie, baroni ale odmítli uposlechnout a odjet válčit na kontinent. Jedním z udávaných důvodů bylo Eduardovo nedodržování Magny Charty – vůdci šlechtické opozice proto odmítli vytáhnout proti Francii, dokud král šlechtická privilegia nepotvrdí. Ten byl již ve Flandrech a regentská vláda v čele s následníkem trůnu Eduardem neměla dostatek sil, aby opozici odolala. V říjnu podepsali kapitulaci, a tedy potvrzení privilegií regenti, 5. listopadu 1297 v Gentu přidal svůj podpis i král. Vzdal se tak mimo jiné vybírání daní bez

³⁰ Roku 1290 byli Židé z Anglie vykázáni, což přineslo do královské pokladny okamžitý, ale jednorázový zisk; v půjčování peněz Židy na krátkou dobu nahradili italští obchodníci.

³¹ Viz dále.

³² PIERRE DE LANGTOFT, s. 269 – 277.

³³ TOUT, s. 191 – 194.

souhlasu parlamentu, který měl zatím projednat otázku vojenské služby.³⁴ Jelikož Eduard podmínky nedodržoval, musela být dohoda obnovena a stanoveni tři muži, aby na ni dohlíželi. Válka ale nekončila, finanční požadavky pokračovaly, a tak i šlechtická opozice – problémy s ní měl především následující panovník Eduard II.³⁵

Vláda Eduarda I. byla vyplněna především válkami, a to ve třech oblastech – pokud tedy vynecháme křížovou výpravu, kterou Eduard uskutečnil ještě před svým nástupem na trůn. Ve Walesu prosazoval své právo lenního pána vůči rozdrobené místní moci. Ve Skotsku se snažil zasahovat do místních poměrů a následně i převzít vládu. Ve Francii bylo jeho hlavním cílem udržení zbytku plantagenetovských kontinentálních území.³⁶

Král Eduard I. zemřel 7. července 1307 v Burgh-on-Sands nedaleko skotské hranice na počátku plánovaného tažení na sever. Pohřben je ve Westminsterském opatství po boku své první manželky Eleonory Kastilské.

³⁴ PRESTWICH, s. 401 – 435; TOUT, s. 179 – 198; WILKINSON, s. 102 – 117.

³⁵ Eduard II. musel čelit neustálému nedostatku financí, následkům prohrané války ve Skotsku a především nespokojené šlechtě. Té se nelíbilo protežování králových oblíbenců ani nedodržování šlechtických privilegií obsažených v Magně Chartě. Eduard II. byl nakonec roku 1327 sesazen a zavražděn.

³⁶ Viz příslušné kapitoly.

Wales

Ve 12. století byl Wales rozdělen na množství území odpovídajících původnímu uspořádání jakýchsi „kmenových“ království. Tři nejvýznamnější z nich byly Gwynedd na severu, Powys ve střední části země a jižní Wales, který se utvořil kolem starobylého království Deheubarth. Sídlem vládců Gwynnedu byl Aberffraw na ostrově Anglesey; v anglických pramenech se objevuje jeho vládce Owain Gwynedd (1132–1170) následován svými syny Davidem a Rhodrim; poté se zde vlády ujal jejich synovec Llywelyn ab Iorwerth. V Powysu vládla místní dynastie, jejíž poslední vládce Gruffyd ap Gwenwynwyn zemřel roku 1286. Jižnímu Walesu vládl ve druhé polovině 12. století ze svého území Deheubarthu Rhys ap Gruffydd, zvaný Lord Rhys; po jeho smrti došlo k postupné ztrátě prestiže místních vládců. Lord Rhys, věrný podporovatel anglického panovníka v jeho sporech s magnáty, a David, vládce Gwynneddu, se v květnu 1177 setkali v Oxfordu s Jindřichem II. na shromáždění královské rady, které se zabývalo převážně situací v Irsku; velšské záležitosti byly ponechány v rukou velšských princů.³⁷ Ke třem velkým panstvím se připojovalo několik menších, z nichž strategicky nejvýznamnější bylo tzv. four cantred, čtyři malá území zahrnující zhruba dnešní hrabství Denbighshire a Flint, pod která spadaly některé důležité přístavy. Podél východního a jižního okraje čistě velšského území se nacházely oblasti známé jako marches čili panství náležející marcher lords. Tato panství byla vytvořena v průběhu 12. století tam, kde došlo k záboru země normanskou šlechtou; byla to jakási nárazníková oblast chránící Anglii proti nájezdům z Walesu. Marches měly značnou samostatnost jak ve vztahu k velšským vládcům, tak ve vztahu k anglickému panovníkovi. Nejvýznamnější z nich byla hrabství Chester³⁸ a hrabství Shrewsbury.³⁹ Marcher lords se snažili ovládnout přilehlá velšská území či naopak odolávat tlaku ze západu; jejich aktivit později angličtí panovníci využívali, neboť byli prvotním pronikáním anglické moci do Walesu.

Přelom 12. a 13. století byl dobou obnoveného konfliktu mezi Velšany a marcher lords. Llywelyn ab Iorwerth z Gwynneddu, který vládl v letech 1195 až 1240, se pokusil upevnit svou moc v severním Walesu (v Gwynneddu, four cantreds a některých hraničních oblastech), aby mohl lépe odolávat agresi anglické šlechty. Anglický král Jan Bezzemek byl ale sám marcher lord, neboť k hraničním oblastem patřila území náležející jeho manželce Isabele z Gloucesteru; i díky tomu rozuměl velšské problematice lépe než kterýkoli král na

³⁷ Podrobněji ke vztahu Jindřicha II. k velšským vládcům viz POOLE A. L., *From Domesday Book to Magna Charta. 1087 – 1216*, Oxford 1951, s. 294 – 295.

³⁸ Hrabství Chester postupně připadlo do roku 1231 anglickému králi a tím se stalo základnou pro upevnění královské moci ve Walesu; odtud vycházela všechna pozdější vojenská tažení.

anglickém trůně před ním.⁴⁰ S Llywelynem nejprve udržoval přátelské vztahy a uznával jej coby nejvýznamnějšího velšského vládce; roku 1204 mu dokonce dal za manželku svou dceru-levobočka Joan. Panovník Gwyneddu udržoval bezproblémové vztahy i s nejmocnějším z marcher lords, earlem of Chester. Roku 1211 se ale Llywelyn dostal do sporu s jedním z menších marcher lords a anglický král se nečekaně postavil proti Velšanovi; sám dokonce vedl dvě výpravy do severního Walesu. Velšané se museli úplně podrobit a Llywelyn se musel vzdát strategického území four cantreds.

Již roku 1212 se ale velšská šlechta s Llywelynem v čele zformovala v nový odpor a zaútočila na nedávno vybudovaný anglický hrad Aberystwyth, který byl dobyt. Další výboje byly zaměřeny na nepřátelské barony. Jedním z výsledků odboje byly tři kapitoly obsažené v Magně Chartě z roku 1215, které Velšanům potvrdily úspěch; rukojmí odeslaná do Anglie po porážce roku 1211 měla být navracena a v případě protiprávního uchvácení velšské země Angličanem byl zaručen spravedlivý soudní proces, dokonce i kdyby se spor táhl již od vlády Jindřicha II. Llywelyn poté využil oslabení anglické moci v letech 1215 až 1216,⁴¹ způsobené občanskou válkou mezi králem Janem a barony, k opětovnému posílení vlastních pozic. Obsadil Powys a jižní Wales a po dobytí hradů Cardigan a Carmarthen odřízl anglo-normanské a vlámské osadníky⁴² v hrabství Pembroke od jejich krajanů v Glamorganu. Ve stejné době menší velšští magnáti opět uznali jeho nadřazenost a stávali se jeho vazaly.

Llywelyn měl dar, který byl mezi velšskými princí vzácný – dar opatrnosti ve svých rozhodnutích a schopnost předvídat reakce protivníka.⁴³ Velšskou politiku obvykle charakterizovala nestálost jak v držení moci, tak ve věrnosti spojenci, a to uvnitř země i navenek a ve vztahu k marcher lords, ovšem Llywelyn byl anglickou vládou brán coby stabilní prvek na této pohyblivé politické scéně. Když byl anglický král Jan Bezzemek ve sporu se svými barony, získal Llywelyn nakrátko moc nad celým Walesem; jinak byla jeho nepochybná vláda omezena pouze na oblast Snowdonie. Jeho momentálně upevněná pozice byla uznána smlouvou z Worcesteru z roku 1218. Jí byly potvrzeny Llywelynovy územní

³⁹ Podrobně k územnímu rozdělení Walesu, jednotlivým panovnickým dynastiím a vývoji marches in BARROW, s. 213 – 216.

⁴⁰ BARROW, s. 217.

⁴¹ Po porážce u Bouvines 27. července 1214 na území dnešní Francie Jan definitivně ztratil kontinentální léna, která vlastnil jeho otec (s výjimkou části Akvitánie); baroni jej v červnu 1215 donutili podepsat dokument, známý jako Magna Charta či Carta, na základě kterého získali značná privilegia. Jan se ale ustanoveními nehodlal řídit, a proto vypukla s barony válka. Král Jan během bojů 19. října 1216 zemřel. Poté se opozice na čas odmlčela, mimo jiné i proto, že Jindřich III. byl v době svého nástupu na trůn nezletilý.

⁴² Vlámové se na Britských ostrovech usazovali kvůli obchodu.

⁴³ BARROW, s. 218.

zisky a dána mu nadvláda nad Walesem stejně tak jako správa nejvýznamnějších hradů. Navíc získal i nadvládu nad územím Powysu.⁴⁴

Mezi smlouvou z Worcesteru a Llywelynovou smrtí, tedy v letech 1218 až 1240, byly vztahy mezi Anglií a Walesem (reprezentovaným právě Llywelynem) většinou bez problémů, hraniční území zažívala období míru. Pouze třikrát, v letech 1223, 1228 a 1231, byly mezi oběma sousedy pozvednuty zbraně, nikdy ale nešlo o spor s anglickým králem, vždy jen o roztržky s lordy mající území v marches nebo v Irsku; i ti se totiž přes moře cítili ohroženi rostoucí mocí Gwyneddu.⁴⁵ Roku 1223, po smrti earla of Pembroke, vtáhl Llywelyn na jeho území a zpustošil jej v odvetu za podobné nájezdy do Walesu, které z Pembroke vycházely. Nový earl se chtěl pomstít, a proto zaútočil na Llywelynovo území; uspěl při obnovování nadvlády a vlivu marcher lords na jihu země. Poté se hlavním protagonistou anglického upevňování moci v marches stal Hubert de Burgh, justiciář nezletilého Jindřicha III.; podařilo se mu dobýt část velšských území a vybudovat zde strategicky významný hrad Montgomery. Roku 1228 se pak Hubert de Burgh pokusil podmanit si další část Walesu, Kerry; byl ale poražen a Llywelyn při uzavření příměří získal dva tisíce liber jako válečnou náhradu. V květnu 1231 získal de Burgh coby dědictvím další území sousedící s Gwyneddem; ten se cítil ohrožen a zaútočil. Tentokrát zasáhl i anglický král Jindřich III.; přípravy ukazovaly na mohutnou akci, do vojska byli povoláni Irové, kterým byla slíbena velšská území. Llywelyn byl za své zločiny dokonce anglickými biskupy exkomunikován. Tažení ale skončilo porážkou. V listopadu uzavřel Jindřich s panovníkem Gwyneddu příměří, které bylo potvrzeno v červenci 1234; velšský vládce poté až do své smrti zachovával mír.⁴⁶

Vztah s Jindřichem III. byl – až na jedinou výjimku roku 1231 – vždy přátelský. Jindřich byl spokojený s tím, že coby anglický král obdržel od Llywelyna homagium čili potvrzení své symbolické nadřazenosti, a nezasahoval do čistě velšských záležitostí. Llywelyn se nikdy netituloval „princ z Walesu“, pouze „princ of Aberffraw a lord of Snowdon“. Přesto byl lenním pánem menších šlechticů severního Walesu a jeho vedoucí pozice byla uznávána po celé zemi stejně tak jako anglickým králem. Llywelyn si dokonce mohl dovolit naprosto ignorovat velšské zvyky při rozhodování o svém nástupci; roku 1238 prohlásil se souhlasem papeže a anglického krále syna Daffyda z manželství s Joan, dcerou Jana Bezzemka, za svého jediného dědice, čímž zbavil podílu svého levobočka Gruffydda.⁴⁷ Podle velšského

⁴⁴ Souhrn ustanovení smlouvy viz BARROW, s. 218.

⁴⁵ BARROW, s. 219.

⁴⁶ Podrobně k Llywelynovým bojům s marcher lords in POWICKE, s. 393 – 398.

⁴⁷ POWICKE, s. 393.

zvykového práva se ale dědictví dělilo rovným dílem mezi všechny potomky, i ty nemanželské.

Stále rostoucí anglický vliv byl znatelný především na Llywelynově dvoře (viz např. již zmíněné ustanovení o nástupnictví) a v církvi. Již od poloviny 12. století byla velšská církev podřízena arcibiskupství v Canterbury; během Llywelynovy vlády byl ale přímý anglický vliv na velšskou církev omezován stejným způsobem, jako byl díky silnému místnímu vládci umenšován vliv anglického krále.

Llywelyn ab Iorwerth, který bývá obvykle nazýván Llywelyn Veliký, zemřel dne 11. dubna 1240. V té době nikdo nezpochybňoval jeho autoritu na území Walesu.⁴⁸

Llywelynovým nástupcem se stal Daffyd, jeho jediný legitimní syn. V Gloucesteru byl Jindřichem III. pasován na rytíře; při té příležitosti složil anglickému panovníkovi homagium za severní Wales. 15. května 1240 byla v navíc v Gloucesteru uzavřena smlouva, na základě které měli všichni velšští magnáti napříště skládat homagium přímo anglickému králi a jeho dědicům. Spor o území, která si nárokoval Gruffydd ap Gwenwynwyn, největší magnát v Powysu, měl být postoupen papežskému legátu Ottovi a nejvýznamnějším šlechticům Anglie a Walesu. Daffyd se ale k soudu nedostavil a papežský legát odjel; to umožnilo Jindřichovi zabrat část území severního Walesu východně od ústí řeky Conwy.

Zároveň byl Daffyd donucen smlouvou ze St. Asaph ze srpna 1241 propustit ze zajetí svého staršího bratra Gruffydda, Llywelynova levobočka, a na základě rozhodnutí královského soudu se vzdát části svých území v jeho prospěch; Gruffydd je měl držet jako korunní léna. V říjnu téhož roku smlouvou uzavřenou v Londýně byl Jindřich III. uznán Daffydovým dědicem v severním Walesu za předpokladu, že ten zemře bez právoplatných dědiců. Na Gruffyddova práva zaručená předchozí smlouvou nebyl brán ohled. On sám byl držen v Toweru a zemřel na den svatého Davida roku 1244 při pokusu o útěk.⁴⁹ Nedlouho poté Daffyd odvolal všechna ujednání s Anglií. Anglický král v létě následujícího roku vtáhl do Walesu; dříve než některá ze stran dosáhla výsledků, Daffyd v únoru 1246 zemřel bez dědice. V té době mu patřil pouze vlastní Gwynedd; většina velšského území (Powys a jižní Wales) byla pod silícím vlivem Anglie.

Nárok na vládu v severním Walesu nyní měli tři synové Gruffyda, nevlastního bratra zemřelého vládce. Z nich pouze Llywelyn a Owain jsou významnější (nejmladší ještě nedosáhl plnoletosti, a proto byl považován za neschopného vládnout); nejprve podporovali

⁴⁸ K Llywelynově vládě viz např. BARROW, s. 217 – 221; POWICKE, s. 391 – 398.

⁴⁹ POWICKE, s. 398 – 399; text smluv in EDWARDS, s. 5 – 13, 22.

Daffyda, po jeho smrti se poddali Jindřichovi. Smlouvou z Woodstocku z dubna 1247 byl mezi ně Gwynedd rozdělen; zbytek území ovládal anglický panovník, který si navíc pro sebe a své dědice podržel právo získávat homagia od velšských magnátů.⁵⁰ Poté došlo k boji o moc mezi bratry – nejmladší Daffyd, který dosáhl plnoletosti, se spojil s Owainem proti Llywelynovi. Zvítězil ale poslední jmenovaný, který svého staršího bratra uvěznil;⁵¹ nejmladší ale uprchl a poddal se Jindřichu III.⁵² Vítěz hned poté začal s upevňováním moci Gwyneddu nad Powysem a jižním Walesem, brzy byl uznáván ostatními magnáty; byl tak úspěšný, že již roku 1257 měl pod kontrolou větší území než jeho děd, Llywelyn ab Iorwerth, na vrcholu své moci. Od roku 1254 již proti němu nestál anglický král, nýbrž Eduard, následník trůnu, kterému bylo toho roku dáno nejvýznamnější hraniční hrabství Chester a některá další území, aby se na nich naučil správě země.⁵³

Jindřich III. nemohl růst moci Gwyneddu nechat bez povšimnutí; byl však vázán baronskou revoltou. Přesto vyslal do Walesu malé vojsko; to bylo v červnu 1257 drtivě poraženo u Carmarthenu. Ani králova vlastní expedice do oblasti Snowdonia v severním Walesu v srpnu nepřinesla žádný zisk.⁵⁴ Llywelyn slavil úspěch i díky tomu, že se mu podařilo blokovat pobřeží proti případným anglickým posilám či zásobám z Irska. Pravděpodobně v březnu 1258 svolal shromáždění všech nižších velšských princů, aby mu složili homagium a přísahu věrnosti. 18. března navíc uzavřel spojeneckou smlouvu se skotskými magnáty, kteří se snažili vymanit mladého skotského krále Alexandra III. z vlivu Jindřicha III. V této smlouvě se Llywelyn prvně tituloval coby „princ z Walesu“.⁵⁵ S Angličany bylo v červnu 1258 uzavřeno příměří, které mělo trvat do 1. srpna 1260. Během nepřítomnosti anglického krále na ostrovech⁵⁶ se vládce Gwyneddu snažil rozšířit svou moc na hraniční území patřící marcher lords a také Eduardovi, anglickému následníku trůnu. Mezitím bylo dvakrát prodlouženo příměří, naposledy až do roku 1264. Velšané navzdory tomu pokračovali především roku 1263 v boji na hranici; Jindřich se nemohl bránit, byl vázán válkou s barony. K povstání ve Walesu se nakonec přidal i Gruffydd ap Gwenwynwyn, vládce Powysu, do té doby spojenec Angličanů.⁵⁷

⁵⁰ Podrobně k rozdělení země POWICKE, s. 400; text smlouvy in EDWARDS, s. 7 – 8.

⁵¹ Owain byl ve vězení od roku 1255 do své smrti roku 1277.

⁵² Roku 1274 byl pak vůdčí osobou spiknutí proti Llywelynovi – viz dále.

⁵³ Podrobný výčet Eduardových území a hradů in POWICKE, s. 401.

⁵⁴ BARROW, s. 222.

⁵⁵ BARROW, s. 222.

⁵⁶ Jindřich III., ohrožovaný baronskou vzpourou, vyjednával mír s francouzským králem Ludvíkem IX. Pařížská smlouva byla uzavřena 13. října 1259.

⁵⁷ POWICKE, s. 403.

Přestože baronská vzpoura proti Jindřichu III. skončila porážkou Simona de Montfort, se kterým byl Llywelyn v těsném spojení, moc velšského vládce nebyla nijak vážně ohrožena. Smlouva z Montgomery z roku 1267,⁵⁸ kterou uzavřel příměří s Jindřichem III., mu ještě přidala na vážnosti, neboť jeho nárok na dědičný titul prince z Walesu byl formálně uznán anglickým králem. Byl mu přiznán status lenního pána všech velšských princů (s výjimkou Maredudda ap Rhys, prince z údolí řeky Tywi, což bylo území zahrnující zkrácené zbytky starobylého království Deheubarth, který měl skládat homagium přímo anglickému králi); teritoriální zisky v tzv. four cantreds⁵⁹ a Builth mu byly potvrzeny. Za tyto části složil Llywelyn Jindřichu III. homagium a souhlasil se zaplacením odškodnění třicet tisíc marek v deseti splátkách po následujících deset let.⁶⁰ Svému bratru Dafyddovi přislíbil Llywelyn některá hraniční území.⁶¹ Smlouva samozřejmě nevyřešila všechny rozporné otázky, znamenala ale uznání Llywelynova postavení coby prvního mezi velšskými magnáty.⁶²

Nyní to byl především Llywelynův nedostatek politické rozvahy, který podkopával nově vydobytou, byť pouze částečnou, velšskou nezávislost. Na jeho vládu si magnáti stěžovali do Londýna – podle dochovaných pramenů byla vůči níže postaveným agresivní, a tudíž nepopulární, navíc potlačovala tradiční velšské zvyky na úkor těch, jejichž vzor lze nalézt v Anglii. Pouze díky další rozpínavosti a odměnám se Llywelyn mohl udržet. Na anglickém trůnu mezitím došlo ke změně, jejíž důsledky princ z Walesu plně neodhadnul.⁶³

V době nástupu Eduarda I. na trůn bylo zvykem, že nový král Anglie by měl obdržet homagium od vládců Skotska a Walesu. V průběhu 13. století bylo homagium od množství velšských princů nahrazeno přísahou vládce Gwyneddu coby jejich uznaného lenního pána, přestože podle smlouvy z Woodstocku z roku 1247 měl anglický panovník právo na homagium od všech velšských magnátů. Když Jindřich III. zemřel, byl Llywelyn na vrcholu své moci a nebyl příliš naladěn mírovému poddání se. Byl právě ve sporu s earlem Gilbertem z Gloucesteru, jehož hrad Caerphilly v Glamorganu dobyl roku 1270; hrad byl earlem z Gloucesteru vzápětí přebudován a jeho fortifikace posílena. Velšský vládce byl ve sporu i s dalšími marcher lords, jmenovitě s earlem of Hereford a Rogerem Mortimerem. Oběma vyčítal stavbu hradů a způsob správy svých území, který prý byl v rozporu s ustanoveními

⁵⁸ Text smlouvy in EDWARDS, s. 1 – 5.

⁵⁹ Viz výše.

⁶⁰ BARROW, s. 223; POWICKE, s. 403 – 404.

⁶¹ DAVIES J., *A History of Wales*, London 1993, s. 146.

⁶² PRESTWICH, s. 170 – 171.

⁶³ PRESTWICH, s. 173.

smlouvy z Montgomery.⁶⁴ Llywelyn se nepochybně cítil ohrožen. Navíc mladší syn Jindřicha III. Edmund z Lancasteru získal od otce korunní hrady a panství ve Walesu a Carmarthen a Cardigan spravoval podle anglického modelu.

Při nástupu Eduarda I. na trůn Llywelyn odmítl především kvůli králově netečnosti vůči výstavbě hradů, kterou prováděli marcher lords, platit tři tisíce marek ročně, které mu byly určeny smlouvou z Montgomery. V nepřítomnosti panovníka se také vymluvil ze složení požadované přísahy věrnosti královské radě. Celkem sedmkrát byl Llywelyn předvoláván před anglický parlament, aby složil Eduardovi homagium, mimo jiné u příležitosti korunovace nového anglického krále.⁶⁵ Velšský vládce se ani jednou nedostavil. Podle *Annales Londonienses* bylo odmítnutí dostavit se do parlamentu ve Westminsteru doplněno o tvrzení, že se jedná o odplatu za smrt Gruffydda, Llywelynova otce.⁶⁶

Roku 1274 vyvstal Llywelynovi další protivník – Gruffydd ap Gwenwynwyn, vládce Powysu na jihu Walesu, se spojil s Dafyddem, Llywelynovým mladším bratrem, ve spiknutí které mělo za cíl zavraždění velšského vládce; Daffyd měl nastoupit na místo svého bratra a Gruffyddova moc měla být rozšířena. Spojení obou velšských magnátů mělo být zpečetěno sňatkem Daffydovy dcery a Gruffyddova syna. Komplot byl ale odhalen a oba jeho hlavní aktéři byli donuceni uprchnout do Anglie, kde hledali ochranu u Eduarda. To byl prý i jeden z důvodů, proč Llywelyn odmítal (snad na doporučení šlechticů) složit anglickému králi homagium; na jeho dvoře se totiž skrývali zrádci. Eduard ale nebral roztržku mezi velšskými magnáty vážně, rozpory mezi nimi byly velmi časté a obvykle byly ukončeny bez vážnějších důsledků.⁶⁷

Llywelyn se pokusil posílit svou prestiž sňatkem. Již před bitvou u Eveshamu⁶⁸ mu byla přislíbena za manželku Eleonora, dcera Simona de Montfort. Svatební obřad v zastoupení se konal roku 1275; poté se nevěsta spolu se svým bratrem Amauryem pokusila přelout z Francie, kde žila od otcovy porážky, do Walesu. Loď s Eleonorou na palubě byla poblíž Bristolu zadržena Angličany a nevěsta byla internována na hradě Windsor. Eduard, který s Monfortovými syny ani v nejmenším nevycházel,⁶⁹ hodlal Llywelylovi vrátit nevěstu

⁶⁴ BARROW, s. 349 – 350; PRESTWICH, s. 174.

⁶⁵ Poprvé to bylo ještě před návratem Eduarda do Anglie roku 1273; poté při korunovaci roku 1274; při jednání parlamentu ve Shrewsbury v listopadu téhož roku; v Chesteru v srpnu 1275; ve Westminsteru v říjnu 1275; ve Winchesteru v lednu 1276; ve Westminsteru v dubnu 1276. Roku 1273 a poté ve Shrewsbury nebyl anglický král přítomen osobně. PRESTWICH, s. 174 – 175.

⁶⁶ „...ad quod accedere recusavit, dicens se ad memoriam revocasse mortem patris sui Griffini, qui de Turris Londoniensi cecidit et, fractis cervicibus, expiravit“; *Annales Londonienses* in STUBBS, s. 85.

⁶⁷ POWICKE, s. 406 – 407.

⁶⁸ 4. srpna 1265; touto bitvou vyhrál Eduard svému otci válku s barony vedenými právě Šimonem z Montfortu.

⁶⁹ Nemohl jim zapomenout vraždu svého blízkého přítele a bratrance Henryho of Almain, syna někdejšího římského krále Richarda Cornwallského, ve Viterbu roku 1271. Montfortovi synové a bratřanci z královského

až po poddání se velšského prince. Někteří kronikáři se domnívají, že tímto sňatkem chtěl Llywelyn podnítit novou baronskou vzpouru proti anglickému králi; je to ale nepravděpodobné.⁷⁰ 11. září téhož roku si navíc stěžoval papeži, že z anglické strany nejsou dodržovány podmínky mírové smlouvy z roku 1267. Magnáti prý usilují o jeho život a kvůli složení homagia bývá předvoláván na místa, kde mu může hrozit nebezpečí.⁷¹

V květnu 1276 si Llywelyn opět stěžoval na aktivity marcher lords. Na podzim tito hlásili Eduardovi, že hraniční území jsou napadána Velšany. Panovník Gwyneddu nabídl anglickému králi složení homagia na hranicích země, v Oswestry nebo v Montgomery, pokud mu bude zaručena bezpečnost, vrácena nevěsta a smlouva z Montgomery bude potvrzena. Navíc navrhl, aby spor byl postoupen k rozhodnutí francouzskému králi Filipu III., neboť jeho rozhodnutí by se bez odporu podrobil.⁷² 12. listopadu 1276 Eduard podmínky samozřejmě odmítl a začal s přípravami na válku.⁷³

V první řadě byla posílena obrana hraničních území. Důležitá byla přítomnost Gruffydda ap Gwenwynwyn na straně anglického krále, neboť jej následovali Velšané především z jižních částí země. I další magnáti nesouhlasící s vládou Llywelyna se poddávali Eduardovi a skládali mu homagium.⁷⁴ Již od listopadu začali marcher lords prozatím bez krále s boji; jejich vojsko bylo rozděleno na tři části pod vedením Williama Beauchamp, earla of Warwick, Rogera Mortimera a Paina de Chaworth (v dubnu 1277 velení místo něj převzal earl of Lancaster). Hned na jaře 1277 se jim podařilo dobýt zpět všechna území, která Llywelyn dříve zabral marcher lords. To, že se na stranu marcher lords, resp. Eduarda I., přidávali velšští magnáti,⁷⁵ zajistilo území pro průchod anglického vojska. Králův bratr Edmund z Lancasteru byl úspěšný v údolí řeky Tywi, kde se mu podařilo na konci června zajistit strategicky významný hrad Aberystwyth.⁷⁶

Královské vojsko se sešlo po velmi pečlivých přípravách⁷⁷ 1. července 1277 ve Worcesteru;⁷⁸ tažení se i díky předchozím úspěchům marcher lords obešlo bez překvapivých

rodu přitom v dětství byli vychováváni společně. Amaury na vraždě podíl neměl, jeho bratři se ale skrývali v Itálii.

⁷⁰ PRESTWICH, s. 175.

⁷¹ Text dopisu in EDWARDS, s. 114 – 116.

⁷² DAVIES, s. 156.

⁷³ POWICKE, s. 408; PRESTWICH, s. 175 – 176.

⁷⁴ Nejvýznamnější z nich byli Rhys ap Maredudd, Rhys Wyndod, Cynan ap Maredudd ap Owain a Rhys Fychan. Ti všichni spolu s Gruffyddem složili homagium 1. července 1277. Rhys ap Maredudd vydal důležitý hrad Dryslwyn Eduardovi již 11. dubna. Rhys Fychan později zradil a přidal se na stranu Llywelyna, jeho panství proto zabrali Angličané. Navíc v severním Powysu se synové zesnulého vládce Gruffydda ap Madog zavázali pomoci anglickému králi, za což měli skládat homagium přímo jemu a nikoli Llywelynovi.

⁷⁵ Některá z poddání se velšských magnátů in EDWARDS, s. 36 – 53.

⁷⁶ K bojům před příchodem hlavní armády a Eduarda I. in POWICKE, s. 408 – 411.

útoků či bitev. Eduard stál proti osamocenému Llywelynovi, který ovládal území four cantreds, Snowdonie a Anglesey. Anglická armáda byla rozdělena na dvě části, jižní vedl úspěšně Edmund z Lancasteru, severní sám Eduard. Velšané byli brzy blokováni, i díky pomoci flotily z jihoanglických přístavů, v horách Snowdonie; důležité bylo obsazení ostrova Anglesey, jehož úroda byla základem zásobování povstalecké armády, ke kterému došlo v září. Na počátku listopadu se Llywelyn po vyjednáváních vedených Otou de Grandson⁷⁹ a biskupem z Durhamu Anthonym Bekem vzdal. Podle kroniky Pierra de Langtoft a Annales Londonienses byla porážka tak drtivá, že Llywelyn o mír anglického krále prosil.⁸⁰

Dohoda byla uzavřena 9. listopadu 1277 v Conwy;⁸¹ Llywelyn byl uznán pouze pánem Gwyneddu (bez four cantreds, jejichž vnitrozemskou část dostal coby částečnou kompenzaci Llywelynův bratr Daffyd a přímořskou si ponechal Eduard, a bez jím dříve dobytých území), ale titul „princ z Walesu“ mu zůstal. Musel zaplatit válečnou náhradu padesát tisíc liber; navíc, pokud si chtěl ponechat úrodný ostrov Anglesey, musel za něj platit dalších tisíc marek ročně. K tomu měl platit pět set marek ročně, dokud nebude splacena částka stanovená před deseti lety smlouvou z Montgomery. Poté měl ostrov Anglesey přejít na vládce Gwyneddu, ovšem pouze do jeho smrti; pokud by zemřel bez dědiců, ostrov by následně připadl anglickému králi. Kromě homagia od Llywelyna měl Eduard obdržet i homagium od nižších velšských princů přímo; panovníkovi Gwyneddu již mělo homagium skládat pouze pět magnátů. Navíc v době uzavření smlouvy byl velšský princ exkomunikovaná osoba a na jemu patřících územích platil interdikt. Po zproštění od církevních trestů složil Llywelyn na hradě Rhuddlan Eduardovi přísahu věrnosti a o Vánocích ve Westminsteru homagium. Suma, kterou měl velšský vládce zaplatit, byla naprosto nereálná; to bylo jasné i Eduardovi, který hned 11. listopadu částku prominul.⁸² Eleonora de Montfort byla propuštěna a 13. října 1278, na svátek anglického patrona svatého Eduarda Vyznavače, se v katedrále ve Worcesteru za Llywelyna provdala; anglický král byl na svatbě přítomen. Bratři velšského prince byli částečně odškodněni. Daffyd měl být za své služby Anglii odměněn mimo Snowdonii. Další z Llywelynových bratrů Owain, uvězněn bratrem roku 1255, dostal na výběr usmíření nebo soud, po kterém by – v případě úspěchu – mohl nárokovat svou část dědictví; raději se

⁷⁷ Např. koně pro rytíře byli opatrováni ve Francii a obilí bylo dovezeno z Irska. Potřebnou hotovost opatřili italsí bankéři. PRESTWICH, s. 177 – 179.

⁷⁸ BARROW, s. 251, a PRESTWICH, s. 176; POWICKE, s. 408, udává datum 24. června 1277.

⁷⁹ Otto de Grandson, savojský rytíř, byl jedním z nejvěrnějších přátel Eduarda I. Často zastával úřad vyslance na francouzském dvoře a bojoval po králově boku ve Walesu. Zemřel roku 1328.

⁸⁰ PIERRE DE LANGTOFT, s. 170; Annales Londonienses in STUBBS, s. 87.

⁸¹ DAVIES, s. 156, používá název smlouva z Aberconwy. Jedná se pouze o starší místní jméno, Conwy je název hradu postaveného Eduardem I. Text smlouvy in EDWARDS, s. 118 – 122.

⁸² PRESTWICH, s. 180 – 182.

s bratrem dohodl a získal poloostrov Llein na severozápadě Walesu. Nyní to vypadalo na dlouhodobý mír s Anglií.⁸³

Hned roku 1277 došlo ve Walesu k výstavbě královských hradů, kterými si Eduard pokoušel zajistit klid v zemi. Bezprostředně po tažení byly zahájeny práce na Aberwystwythu, Builthu, Flintu a Rhuddlanu. Změn ve správě a soudnictví mnoho nebylo, Velšané měli být nadále souzeni podle místního práva, v marches mělo být používáno právo marcher lords, odvozené od anglického, ovšem doplněné o řadu výhod. Místní soudy byly hlavně zpočátku přetíženy, neboť v průběhu povstání vypluly na povrch staré spory a ty se nyní řešily. Byly zřízeny dva hlavní odvolací soudy, jeden pro sever a východ, druhý pro západní část země, které řešily především majetkové spory; kromě Walesu spadala do jejich pravomoci i oblast marches. Území podléhající přímo koruně byla z podřízenosti soudu vyjmuta.⁸⁴ Aktivita nových, tj. Angličanů jmenovaných správců se soudní pravomocí a jejich rostoucí neoblíbenost mezi Velšany ale nevysvětlí samy o sobě stále větší nespokojenost s vládou Eduarda I. v letech 1277 až 1282.⁸⁵

Někteří magnáti nebyli spokojeni s rozdělením země po povstání; první mezi nespokojenci byl Daffyd, Llywelynův mladší bratr. Ten se ocitl ve sporu se správcem hrabství Chester Reginaldem de Grey; odmítl ale anglický soud v případě s tím, že je Velšan. Gruffydd ap Maredudd si stěžoval anglickému parlamentu, že přišel o polovinu svého území. I jiní magnáti z jihu Walesu přestávali doufat, že Eduardova vláda k nim bude milosrdnější než Llywelynova.⁸⁶

Llywelyn se sice snažil dodržovat podmínky míru, na druhé straně byl stále vůdčí osobností země, schopnou zažít nové povstání. Ani on se nevyhnul rozporům s anglickou nadvládou; pokusil se totiž uplatnit právo na majetek získaný ze ztroskotané lodi anglického obchodníka. Ten se odvolal ke správci do Chesteru; na základě jeho rozhodnutí byl Llywelynův poddaný zabaven med, který chtěli na trhu v Chesteru prodat. I k jiným jeho poddaným se angličtí správci chovali protiprávně a stížnosti k Eduardovi nepřinesly žádné zlepšení. Navíc na hrad Rhuddlan v září 1278 přijel Llywelynův nejmladší bratr Rhodri a žádal svůj podíl na majetku; bylo mu přislíbeno vyplacení tisíce marek.

Největším problémem ale bylo vlastnictví Arwystli, území původně náležejícího k Powysu, které Llywelyn zabral roku 1274. Nyní se mělo rozhodnout o právoplatném majiteli – otázka byla na základě kterého práva: Llywelyn prosazoval velšské, Gruffydd ap

⁸³ BARROW, s. 352; POWICKE, s. 412 – 414.

⁸⁴ POWICKE, s. 414 – 415.

⁸⁵ BARROW, s. 353.

⁸⁶ PRESTWICH, s. 182 – 183.

Gwenwynwyn právo marcher lords. Podle smouvy z roku 1277 se totiž spory měly rozhodovat podle toho práva, kterého území se týkají; Eduard ale nemohl dodržovat všechna ustanovení starobylého velšského práva, které bylo především církevními kruhy nazíráno jako protivící se biblickým ustanovením. V květnu 1280 bylo vydáno nařízení, podle kterého měl být v kronikách hledán precedens a podklad pro rozhodnutí, na základě kterého práva spor řešit. V prosinci téhož roku byla ustanovena tříčlenná komise ve složení biskup ze St. David's, marcher lord Reginald Grey a soudce Walter de Hopton, která měla vše přešetřit; záležitost se vlekla. Situaci stěžovalo to, že Gruffydd byl Eduardovým věrným spojencem. Případ nakonec nebyl nikdy uzavřen, neboť jednání přerušilo vypuknutí povstání v roce 1282.⁸⁷

Již od roku 1278 se Llywelyn pokoušel získat zpět svou moc – proti ustanovením z roku 1277 přijímal homagia nižších šlechticů, a dokonce uzavřel spojenectví s Rogerem Mortimerem, jedním z nejvýznamnějších marcher lords, které ale nemělo být namířeno proti Eduardovi I.

Llywelynův bratr Daffyd ale mír nedodržoval. 21. března 1282, v předvečer Květné neděle, dobyl hrad Hawarden v ústí řeky Dee útokem o to překvapivějším, že byl původně na zde probíhající slavnost pozván. Část posádky byla povražděna. Ve stejný den Velšané zaútočili i na Oswestry; 26. března byly dobyty hrady Carreg Cennen a Llandovery. Llywelyn neváhal s připojením se ke vzpouře a v příštích několika dnech oblehl Flint a Rhuddlan, ale oba hrady náporu odolaly. Daffyd se mezitím vydal přes hory na jih, aby rozšířil mezi Velšany povstání. Všichni jižní princové s výjimkou Gruffydda ap Gwenwynwyn a Rhyse ap Maredudd se ke vzpouře přidali; Llywelyn vyplnil údolí řeky Towi a bez překážek táhl jižním Walesem. Gilbert de Clare, earl of Gloucester, který velel veškerému královskému vojsku v jižním Walesu, byl 17. června u Llandeila na řece Towi na jihu země poražen. Velšané začali věřit starobylému Merlinovu proroctví, podle kterého by jejich princ (čili Llywelyn) měl být již brzy ozdoben korunou, která kdysi patřila Brutovi, mytickému králi Británie.⁸⁸

Eduard reagoval rychleji než při předchozí vzpouře;⁸⁹ vojsko bylo svoláno do Rhuddlanu na 2. srpna 1282 a podpora flotily jihoanglických přístavů byla zajištěna již od

⁸⁷ Podrobněji ke vztahu Llywelyna k anglické nadvládě v letech 1277 – 1282 viz PRESTWICH, s. 183 – 186. Ke sporu o Arwystli viz POWICKE, s. 417 – 419.

⁸⁸ „Hoc Walensum miraculo ascribentes, suo principi suggesserunt... quod in brevi, secundum prophetiam Merlini, diademate Bruti debuit coronari“; Annales Londonienses in STUBBS, s. 90.

⁸⁹ Přestože Wales byl pouze jedním z problémů, které v té době anglický král musel řešit, a navíc byl problémem domácím. Papež naléhal na Eduarda ohledně slíbené výpravy do Svaté země, francouzský král Filip IV. žádal o

dubna. Zároveň byla věnována velká péče získání dostatečných zásob a finančních prostředků na válku.⁹⁰ Canterburský arcibiskup John Pecham na královu žádost všechny rebely exkomunikoval. Armáda byla rozdělena na několik částí, severní vedl král osobně; další byli pod velením Reginalda de Grey, správce Chesteru, earla Warenne a Luka de Tany, jednoho z nejvěrnějších Eduardových stoupenců. Posledně jmenovaný měl za úkol dobýt a udržet ostrov Anglesey. Velšané byli v severní části země zatlačeni do hornaté Snowdonie. Jižní část vojska, kterou vedli Robert Tibetot a Rhys ap Maredudd, byla méně úspěšná. Na podzim se boje dostaly do mrtvého bodu, částečně kvůli nespokojenosti v hraničních územích a problémům se zásobováním. V polovině října padl hrad Denbigh, centrum území patřících Daffydovi, a to obrátilo válečné štěstí na stranu Angličanů.

Canterburský arcibiskup Pecham se nabídl, že se pokusí o zprostředkování míru; neměl ale příliš naděje na úspěch. Anglický král již velšské území rozdělil mezi své stoupence.⁹¹ Llywelynovi byl ochoten dát některé anglické panství, nikoli však část Walesu; Snowdonia měla přejít pod přímou správu Eduarda I. Daffyd měl pokud možno opustit Britské ostrovy, například vydat se na křížovou výpravu do Svaté země. Velšané se prostřednictvím arcibiskupa pokusili předložit anglickému králi své požadavky, nebyli ale vyslyšeni.⁹² 6. listopadu byly Llywelynovi navrženy podmínky míru, on je ale nepřijal s tím, že je to pod jeho důstojnost prince z Walesu. Jako takový vládne zemi právem potomka mytického hrdiny Bruta, toto právo navíc bylo potvrzeno kardinálem Ottobuonem, legátem papežského stolce.⁹³ 14. listopadu se arcibiskup Pecham vrátil na Rhuddlan, aniž by vyjednávání dospěla k jakémukoli výsledku.

Již předtím, 6. listopadu, anglická vojska utrpěla porážku; část vedená Lukem de Tany, která měla udržet pro krále Anglesey, byla zmasakrována při pokusu přejít z ostrova na pevninu. Armádu zastihl vysoký příliv, zbytek zařídily velšské jednotky. Jen málokomu se podařilo uprchnout.⁹⁴ Soudobí kronikáři obviňují z porážky Luka de Tany s tím, že neuposlechl královského rozkazu zůstat na ostrově. Pierre de Langtoft navíc dodává, že bylo

rozhodnutí ve sporu s Alfonsem Kastilským a Petrem Aragonským a šlechta z Gaskoňska psala stále netrpělivější dopisy s prosbami, aby Eduard přijel do jižní Francie. In PRESTWICH, s. 420 – 421.

⁹⁰ Podrobně k zajištění zásob, financí, k úpravám podmínek obchodování, ke složení vojska a k finančním nákladům na válku in PRESTWICH, s. 196 – 201.

⁹¹ Komu přiřkl kterou část in POWICKE, s. 423 – 424.

⁹² Arcibiskup Pecham nebyl Velšanům nakloněn; již dříve prosazoval názor, že jejich zvyky a starobylá práva jsou v rozporu s biblickými ustanoveními, a tudíž na ně nemusí být brán žádný ohled. Navíc Velšané k jeho překvapení nijak nereagovali na hrozbu exkomunikace. PRESTWICH, s. 191.

⁹³ POWICKE, s. 426.

⁹⁴ Mezi šťastnými byl Otto de Grandson, původem ze Savojska, blízký přítel Eduarda I.; jemu byla roku 1283 svěřena správa ostrova Anglesey.

nerozumné nemít mezi Velšany špiona, který by Angličany na příchod nepřátelského vojska upozornil.⁹⁵

Eduard postupně do 6. prosince posílil vojsko, mimo jiné povolal střelce z kuše z Gaskoňska; nepokračoval ale v tažení – věděl, že dlouhé vyčkávání snese jeho armáda lépe než Velšané tísnění v nehostinných horách. Llywelyn se naproti tomu vydal do marches a snažil se využít místních nepokojů, které vypukly po smrti Rogera Mortimera; věděl, že v horách brzy vyhladoví. Při návratu ke svému vojsku byl 11. prosince zabit; není úplně jasné, co se vlastně stalo, kronikáři se ve svém líčení liší.⁹⁶ Velšané byli překvapeni částí anglického vojska a Llywelyn byl při potyčce zabit – prý nebyl poznán, jinak by byl spíše zajat a předán anglickému králi. V nastalé situaci byla Eduardovi doručena pouze Llywelynova hlava, která byla následně vystavena v londýnském Toweru. Podle *Annales Londonienses* byla hlava korunována břečťanem, čímž se naplnilo Merlinovo proroctví o korunovaci, ke které navíc došlo na stejném místě jako k té Brutově.⁹⁷

Daffyd pokračoval v boji; poslal sice svého zajatce Rogera Clifforda k anglickému králi vyjednávat o míru, jeho požadavky ale byly nepřijatelné. Clifford se tedy vrátil do zajetí. Eduard shromáždil na své základně na hradě Rhuddlan další jednotky. V lednu 1283 byl uzavřen kruh blokády kolem Snowdonie, i díky podpoře loďstva operujícího u pobřeží. V březnu se velení vojska přesunulo na hrad Conwy. Od dubna byla hlavní aktivitou armády snaha nalézt a zajmout prince Daffyda. Eduard přesto povolával další jednotky, chtěl totiž zemi úplně podrobit. Až 21. června jeden z Velšanů, pravděpodobně díky zradě, zajal Daffyda a předal jej Eduardovi. Odpor v zemi skončil, klid byl zajištěn množstvím rukojmí, kteří byli odvedeni do Anglie.⁹⁸ Daffyd byl souzen parlamentem, který se sešel v září 1283 v Shrewsbury. Byl odsouzen coby vlastizrádce k pověšení, poté byly jeho vnitřnosti spáleny, protože vraždil o Velikonocích, a nakonec bylo jeho tělo rozčtvrceno, neboť plánoval vraždu krále; části byly rozeslány do čtyř anglických měst (Bristolu, Norhamptonu, Yorku a Winchesteru). Daffydova hlava byla vystavena vedle Llywelynovy v londýnském Toweru.⁹⁹ Podle Pierra de Langtoft byl Daffyd roztrhán davem; odeslání hlavy do Londýna a rozčtvrcení

⁹⁵ PIERRE DE LANGTOFT, s. 178.

⁹⁶ PRESTWICH, s. 193 – 194, shrnuje vylíčení události z několika kronik.

⁹⁷ „...apud civitatem Londonienses, ubi Brutus solebat coronari... paloque superpositum et hedera... coronatum, super Turrim Lomdoniensem fuit erectum, ipsius Merlini exponens prophetiam“; *Annales Londonienses* in STUBBS, s. 90.

⁹⁸ Podrobně k celému povstání v letech 1282 – 1283 a jeho potlačení in BARROW, s. 354 – 357; POWICKE, s. 419 – 429; PRESTWICH, s. 187 – 196.

⁹⁹ PRESTWICH, s. 202 – 203.

potvrzuje.¹⁰⁰ Annales Londonienses udávají, že Daffyd byl zatčen spolu se svojí ženou, dvěma syny a sedmi dcerami; jejich osud již bohužel dále nerozvádí.¹⁰¹ Většina dalších zadržených vůdců byla uvězněna, někteří byli propuštěni roku 1297, ovšem pouze pokud byli ochotni účastnit se Eduardova vojenského tažení do Flander.¹⁰²

Konec roku 1283 a většinu roku následujícího strávil anglický král cestováním po Walesu. Zdržel se na nově založených či přestavovaných hradech (nejdéle na Caernarfonu); v Conwy obdržel darem starobylou a pro Velšany zvláště posvátnou relikvii, zvanou „the Cross Neith“, v níž byl uchováván kousek kříže, na kterém zemřel Ježíš Kristus.¹⁰³ Zázračně bylo objeveno tělo údajného otce císaře Konstantina.¹⁰⁴ Llywelynův poklad přešel do anglického královského pokladu; jednou jeho součástí se tak stala i tzv. koruna krále Artuše. Tím byla sláva Velšanů, kteří se dříve nazývali Britoni, přenesena díky Boží prozřetelnosti na Angličany, čímž Eduard údajně naplnil Merlinovo proroctví.¹⁰⁵ Artuš byl králem, kterému se podařilo sjednotit Britské ostrovy – bohužel byl velšským vládcem. Přivlastněním si jeho koruny dal Eduard jasně najevo své ambice na sjednocení ostrovů pod vlastní vládou. Také canterburský arcibiskup se vydal na cestu po Walesu – mezi květnem a srpnem 1284 zkontroloval všechny čtyři místní diecéze.¹⁰⁶ Zároveň spolu s králem vymohl na papeži Martinovi IV. v květnu 1284 absoluci všem, kteří byli během povstání exkomunikováni.¹⁰⁷

Po rebelii došlo k velkým majetkovým přesunům. Marcher lords a další magnáti, kteří podporovali Eduarda, obdrželi části území dříve patřící povstalcům. Z Velšanů byli odměněni zejména Rhys ap Maredudd a Gruffydd ap Gwenwynwyn, i když žádný z nich nedostal tolik, kolik si asi představoval. Status nově vytvořených panství nebyl úplně jasný, svým uspořádáním byly ale blíže marches než tradičním velšským územním celkům. Některá území, mezi nimi Snowdonii a ostrov Anglesey, si ponechal sám anglický král.¹⁰⁸

¹⁰⁰ „...par poer de gent, David est desmembré mout trop vilement; la teste est maundé à Loundres pur present, et ses iiij. membres coupez plainement“; PIERRE DE LANGTOFT, s. 181.

¹⁰¹ „David... cum uxore sua, ii. filiis una cum viii. filiabus, in Wallia captus est“; Annales Londonienses in STUBBS, s. 90 – 91.

¹⁰² Daffydovi synové byli posláni do Bristolu; nejmladší Owain zde zemřel roku 1325. Dcery Llywelyna a Daffyda byly poslány do anglických klášterů.

¹⁰³ PRESTWICH, s. 203 – 204.

¹⁰⁴ DAVIES uvádí podle kroniky Flores Historiarum jeho jméno Magnus Maximus; Magnus Maximus byl ale římský generál, který vládl v západní části říše se souhlasem císaře na konci 4. století. Otec císaře Konstantina se jmenoval Konstantius Chlorus. DAVIES R. R., *The First English Empire. Power and Identities in the British Isles 1093 – 1343*, Oxford 2000, s. 31 – 32.

¹⁰⁵ „Et sic gloria Walensium, qui primo Brittones vocabantur, Anglorum legibus subditorum, per Dei providentiam omnino est translata. Et quicquid princeps Walliae debuisse perfectisse, secundum prophetias, jam per dictum Edwardum completum est.“; Annales Londonienses in STUBBS, s. 91. Jedná se pravděpodobně o proroctví o sjednocení Britských ostrovů pod jedním králem.

¹⁰⁶ POWICKE, s. 430.

¹⁰⁷ POWICKE, s. 434.

¹⁰⁸ Podrobně k odměnám PRESTWICH, s. 204 – 205.

19. března 1284 byla v Rhuddlanu vyhlášena statuta Walesu, adresovaná „obyvatelům těch (tj. velšských) území, kteří se nám plně poddali“.¹⁰⁹ Na jejich základě byly původní územní jednotky rozděleny do hrabství. Správu země dostali na starosti dva správci, kteří odpovídali i za odvolací soudy; roku 1300 byl jmenován již pouze jeden. Roku 1301 byly Wales a hrabství Chester spolu s titulem prince z Walesu dány Eduardovi, královu synovi a následníkovi, který se narodil na hradě Caernarfon měsíc po vyhlášení statut. Zvykové velšské právo sepsané nejpozději počátkem 13. století v zákoníku Hywel Dda bylo zejména v trestním právu nahrazeno právem anglickým; původní místní právo a zvyky ale nebyly plně opuštěny, měly být zachovány v „civilním právu“ (například dědické právo mělo zůstat velšské – tj. rozdělení dědictví mezi všechny dědice – s tou výjimkou, že levobočci již nadále podíl na majetku získávat neměli). Největší změny se odehrály ve správě, především zavedení šerifů, soudů pro jednotlivá hrabství a správců znamenalo poangličtění. Šerify byli jmenováni Angličané nebo Savojsi,¹¹⁰ finanční správu, která podléhala westminsterskému ústředí královské finanční správy, měli na starosti angličtí klerici, ale nižší úředníci byli zpravidla Velšané.¹¹¹

Nejviditelnější novotou ve Walesu byly hrady, které Eduard I. nechal zbudovat, aby udržel zemi v klidu. Stavba prvních čtyř započala již po povstání roku 1277; z nich nejvýznamnější byl Rhuddlan.¹¹² Po roce 1282 začaly práce na hradech Conwy, Caernarfon a Harlech; jako poslední se začal stavět v roce 1294 Beaumaris. Hlavní stavitel, James of St. George, pocházel ze Savojska. Hrady vyhovovaly nejmodernějším požadavkům na opevnění, měly být schopné odolat jakémukoli útoku. Stavební práce vyžadovaly obrovské finanční prostředky a také pracovní sílu; tesaři byli povoláváni z celé Anglie, dokonce ani použitý kámen nebyl vždy místní. Většina jmenovaných správců byla ze Savojska. Hrady se následně staly základem anglické kolonizace Walesu, neboť vně jejich zdí vznikla nová města coby centra obchodu.¹¹³

V letech 1284 až 1301 byl mír ve Walesu třikrát narušen nepokoji, z nichž dva (v letech 1287 a 1294) nabyly vážnějších rozměrů; ty se odehrávaly vždy, když byl Eduard I.

¹⁰⁹ „...inhabitants of those lands who have submitted themselves completely to our will...“, s. 422. Zkrácený anglický překlad statut in ROTHWELL H. (ed.), *English Historical Documents III.*, London 1975, s. 422 – 427.

¹¹⁰ Eduard získal mnoho přátel a budoucích spolupracovníků, když se v Savojsku zastavil cestou ze Svaté země. Anglický královský dvůr se savojskými šlechtici kontakty již dříve, především díky Eduardově matce Eleanoře Provensálské. Někteří Savojsi získali koncem 13. století v Anglii významné postavení; nejznámější z nich byl králův blízký přítel Otto de Grandson.

¹¹¹ Pouze jeden Velšan se stal správcem hradu, stejně tak jen jeden šerif byl velšského původu. Podrobně ke statutům a uspořádání země in BARROW, s. 358 – 359; PRESTWICH, s. 20 – 207.

¹¹² Viz výše.

¹¹³ Podrobně k výstavbě jednotlivých hradů a jmenovaným správcům in PRESTWICH, s. 207 – 216. Půdorysy hradů tamtéž, s. 212 – 213.

zanepřázdněn děním na kontinentě. Roku 1287 povstal Rhys ap Maredudd, který do té doby věrně sloužil Eduardovi. Původně byl pánem Dryslwynu a po vzpouře roku 1282 byla jeho území rozšířena; přesto nebyl spokojen, neboť doufal ve větší nezávislost. Navíc byl již od roku 1282 ve sporu s jedním z marcher lords, Johnem Giffardem, lordem of Builth. Obrátil se na soud se stížností, aby mu byl vydán hrad Dinefwr, starobylé sídlo vládců Deheubarthu. Král, toho času na kontinentě v Bordeaux, stížnost zamítl, i kvůli nepřátelskému stanovisku Roberta Tibetot, správce západního Walesu, který Rhyse již dříve postavil mimo zákon. 8. června 1287 Rhys dobyl hrad Llandovery; Carreg Cennan a Dinewfr, předmět sporu, získali Velšané nedlouho na to. Dosti rozsáhlé území bylo povstalcům zdevastováno. Vzpouře se naštěstí nerozšířila do celého Walesu a následně byla oslabena dobytím hradu Dryslwyn královým bratrem Edmundem, earlem of Cornwall, 5. září a potlačena do konce roku; pouze v listopadu získali na krátkou dobu navrch opět povstalci. Rhys unikal a skrýval se ve velšských horách až do roku 1292,¹¹⁴ kdy byl dopaden, předán králi do Yorku a 2. června popraven.¹¹⁵ Podle kronikáře Pierra de Langtoft měl na jeho dopadení podíl anglický špion.¹¹⁶

Roku 1290 vypukl spor mezi dvěma z marcher lords, early z Herefordu a Gloucesteru. Někteří leníci earla z Herefordu se účastnili Rhysovy rebelie a potlačoval je právě Gloucester, jehož pověst jinak ve velšských válkách kvůli porážkám utrpěla. Bezprostřední příčinou boje byl svár o pastvu v hornatém hraničním území Brecon Beacon; agresorem byl s největší pravděpodobností Gloucester. Král zasáhl na podzim 1291, kdy svolal do Abergravenny kompletní Velkou radu, aby rozhodla; oba earlové byli uznáni vinnými z rušení míru. V lednu 1292 parlament ve Westminsteru definitivně v případě rozhodl; Gloucester i Hereford byli odsouzeni k vězení (ze kterého byli propuštěni po zaplacení pokuty) a ztrátě svých práv ve velšských územích Glamorgan a Brecknock, navíc všechna jejich půda byla – byť dočasně – zabavena. Šlo především o exemplární potrestání, neboť Gloucester byl králův zeť a jeden z největších magnátů v zemi, který za baronské vzpoury roku 1258 de facto vládl zemi. Jeho soupeř, earl of Hereford, byl také velmi vlivný.¹¹⁷

K čistě velšskému povstání došlo roku 1294; přišlo nečekaně a zachvátilo zároveň Gwynedd a severní Wales spolu s jižními oblastmi Brecknock a Glamorgan. Velšanům se nelíbily daně, které na ně anglická správa uvalila; ve srovnání s Anglií byly dosti vysoké. Navíc Eduard, roku 1294 zaměstnán přípravou války proti francouzskému králi Filipu IV.

¹¹⁴ POWICKE, s. 440, PRESTWICH, s. 219. BARROW, s. 359, udává jako datum Rhysova zatčení rok 1291.

¹¹⁵ POWICKE, s. 440. K povstání roku 1287 in BARROW, s. 359; POWICKE, s. 438 – 440; PRESTWICH, s. 218 – 219.

¹¹⁶ PIERRE DE LANGTOFT, s. 188.

¹¹⁷ BARROW, s. 359 – 360.

v Gaskoňsku a Flandrech, vyžadoval vojenskou přítomnost Velšanů na kontinentě.¹¹⁸ Velšská armáda pro kontinentální tažení se měla shromáždit v září v Shrewsbury, v zemi byly již dopředu rozdávány zbraně; místo aby byly použity proti nepříteli, sjednotily lid protestující proti vojenské službě za kanálem La Manche. Do čela vzpoury se nepostavil nikdo z dřívějších rebelů; na severu vedli Velšany Madog ap Llywelyn a Cynan ap Maredudd, na jihu Maelgwyn ap Rhys a Morgan ap Maredudd. Odpor se obrátil proti anglickým hradům, byl dobyt rozestavěný Caernarfon stejně jako množství pevností patřících marcher lords; královské hrady s dokončeným opevněním odolaly.

Některé královské jednotky se již plavily do Gaskoňska, většina ale ještě dlela v Anglii; Eduard svolal vojsko proti Velšanům na 21. listopadu do Worcesteru. Král opět táhl z Chesteru do severního Walesu, Vánoce slavil na hradě Conwy. Další části armády byly vedeny Williamem de Beauchamp, earlem of Warwick, a společně Williamem de Valence a earlem of Norfolk.¹¹⁹ Některé další menší jednotky operovaly podél pobřeží. Boje na severu Walesu se omezily na potyčky a vzájemné přepadání konvojů se zásobami. Ve střední části země byla válka na události bohatší. 5. března 1295 byl Madog ap Llywelyn poražen earlem of Warwick v rozhodující bitvě u Maes Moydog;¹²⁰ Madog sám unikl. Na jihu Angličané postupovali Walesem bez většího odporu. Porážka u Maes Moydog v podstatě ukončila celé povstání. Většina vůdců byla zajata; není jasné, jak se podařilo dopadnout Madoga, který byl 31. července předán správci severního Walesu a na doživotí uvězněn v Toweru v Londýně. Cynan ap Maredudd byl popraven v Herefordu, Maelgwyn byl při bojích zabit, Morgan ap Maredudd byl omilostněn a později bojoval v Eduardově armádě ve Flandrech.¹²¹ Pierre de Langtoft ve své kronice předkládá názor, že potlačování vzpoury se protáhlo tak dlouho jen kvůli králi, který trval na úplném míru.¹²²

Eduard I. ustanovil komisi, která měla zjistit, proč vlastně k povstání došlo – pokud komise své vyšetřování uzavřela, závěry se nedochovaly. Král své chování vůči Walesu nezměnil, daně sníženy nebyly. Pouze jmenoval nového správce země – 7. února 1301 byly při jednání parlamentu v Lincolnu Wales společně s hrabstvím Chester (a územími Pontivy a Montreuil na kontinentě) dány následníku trůnu Eduardovi, který se narodil 25. dubna 1284 na hradě Caernarfon; spolu s územími Eduard získal titul „princ z Walesu“. V průběhu května

¹¹⁸ Stejně tak povolal do zbraně Skoty; i ve Skotsku bylo odpovědí na anglické požadavky povstání.

¹¹⁹ PRESTWICH, s. 221. POWICKE, s. 441, udává coby velitele tří částí armády Williama of Valence společně s earlem of Norfolk, earla of Hereford spolu s Johnem Giffardem a earla of Lincoln spolu s Reginaldem de Grey.

¹²⁰ Dosti dlouho se vedly spory o datu a místu bitvy; 5. března 1295 je dnes všeobecně uznáváno, místo se klade do oblasti Caereinion. Podrobně viz EDWARDS J. G., *The Battle of Maes Moydog and the Welsh Campaign of 1294 – 1295*, in *English Historical Review*, CLIII (1924), s. 1 – 12.

¹²¹ K povstání podrobně in BARROW, s. 361 – 362; POWICKE, s. 440 – 443; PRESTWICH, s. 219 – 225.

poté nový princ obdržel homagia od velšských magnátů. Celá událost je zaznamenána v kronice Pierra de Langtoft.¹²³ Přestože následník trůnu již nikdy poté Wales nenavštívil, dostávalo se mu v průběhu vlastní neklidné vlády¹²⁴ od zdejších magnátů podpory; možná i díky tomu, že šlechtici začali dávat přednost královské vládě před nadvládou marcher lords.

Wales se do budoucna stal součástí anglického království, sice v určitých ohledech samostatnou, přece však podřízenou. Velšané věrně sloužili anglickým králům ve válkách, ať již Eduardovi I. ve Skotsku či později jeho vnukovi Eduardovi III. za stoleté války ve Francii.¹²⁵ Králům do Londýna nadále docházely stížnosti na marcher lords a občas i zprávy o místních nepokojích, avšak k dalšímu, již poslednímu, velkému velšskému povstání došlo až roku 1400 pod vedením Owaina Glyndŵr.¹²⁶

¹²² „Mès taunt ad targé la pees en covaitaunt“; PIERRE DE LANGTOFT, s. 216.

¹²³ „Li reys sir Edeward, à ceo parlement, / A soen fiz Edwarde dona playnement / La segnurye de Gales, saunz retenement, / La cunté de Cestre od l'apurteynement, / Et Pountif et Mustryole, od l'onur que apent. / Le fiz est prinz et count, et les homages prent;“ PIERRE DE LANGTOFT, s. 336.

¹²⁴ Vládl v letech 1307 až 1328. Podpořili jej hlavně ve sporech s magnáty (zejména s Lancastery), ať již kvůli prohrané válce se Skotskem, hrozícímu konfliktu s Francií či protežování králových oblíbenců

¹²⁵ DAVIES, s. 176 – 177, vyjmenovává počty vojáků v jednotlivých taženích anglických králů od roku 1297 do roku 1346.

¹²⁶ Owain Glyndŵr byl potomek králů Powysu a Deheubarthu. Počátkem povstání byl spor s jedním s marcher lords, Reynoldem de Grey; k tomu se přidal nesouhlas se změnou na anglickém trůně, kde Jindřich IV. sesadil Richarda II. Owain si dokonce nárokoval titul pince z Walesu. Do roku 1407 vítězili povstalci, poté velení anglické armády převzal syn anglického krále Jindřich (budoucí král Jindřich V.) a Angličané do roku 1415 vzpouru potlačili. Owain uprchl a zemřel neznámo kde.

Irsko

Ve 12. století bylo Irsko rozděleno na množství malých území s formálním statutem království, která spadala pod několik větších velekrálovství; nejvýznamnější z nich mělo své centrum v Taře, starobylém sídle panovníků ležícím na severozápad od Dublinu. Moc se soustředila v rukou několika dynastií, které mezi sebou navzájem soupeřily o kontrolu nad celým ostrovem.

Roku 1166 byl Diarmait Mac Murchada, panovník jednoho z velekrálovství, Leinsteru, vyhnán ze země Ruaidrí Ua Conchobair, vládcem Connachtu,¹²⁷ který si dělal nárok na nadvládu nad celým ostrovem. Diarmait se přes jihoanglický přístav Bristol vydal do Normandie, kde vyhledal anglického krále Jindřicha II. a požádal jej o pomoc. Jindřich mu dovolil sebrat vojsko složené z anglické šlechty, a dokonce své poddané vyzval, aby sesazenému irskému vládci poskytli podporu. Angličané ani obyvatelé kontinentálních držav se do podniku zpočátku příliš nehrnuli, a proto se Diarmait obrátil na původně normanskou šlechtu usazenou ve Walesu; množství těchto zkušených válečníků mu skutečně slíbilo podporu. Diarmait se vrátil do Irska s nepříliš početnými jednotkami již roku 1167, avšak nedosáhl výraznějšího vítězství. Hlavní část vojska připlula až v květnu 1169 do Wexfordu na jihovýchodním pobřeží Irska. Během krátké doby byl Leinster dobyt zpět – 21. září 1170 padl do normanských rukou i Dublin – za což Diarmait jmenoval jednoho z anglických vůdců, Richarda de Clare řečeného Strongbow, earla of Pembroke,¹²⁸ svým dědicem. Proti byli Irové, kteří by raději coby svého krále viděli Diarmaitova synovce. Povolali si na pomoc Nory usazené na ostrovech podél západního pobřeží Británie a oblehli Dublin; město náporu odolalo. Dědictví se nelíbilo ani anglickému panovníkovi, který se obával přílišného vzrůstu moci Richarda de Clare, a proto zasáhl.¹²⁹

Již roku 1155 získal Jindřich II. od papeže Hadriána IV., jediného Angličana na papežském stolci, bulu Laudabiliter, která jej opravňovala k invazi do Irska, neboť zde údajně docházelo k porušování církevních zákonů; Irové dokonce prý neměli povědomí o křesťanské víře.¹³⁰ Anglický král se ale na výpravu vydal až roku 1171; v říjnu toho roku se vylodil v čele armády ve Waterfordu na jihovýchodním pobřeží ostrova. Nesetkal se s odporem, šlechta i

¹²⁷ Ruaidrí Ua Conchobair čili Rory O'Connor, vládl Connachtu od smrti svého otce roku 1156 do roku 1183, kdy vládu předal dvěma svým synům. Roku 1166 byl v Dublinu prohlášen velekrálem; aby svou moc potvrdil, musel si podmanit Leinster. Roku 1171 se Jindřichu II. nepoddal; o čtyři roky později s ním uzavřel ve Windsoru smlouvu. Zemřel roku 1198.

¹²⁸ Strongbow (asi 1130 – 1176) za občanské války mezi Štěpánem z Blois a Jindřichem II. podporoval Štěpána, a proto po nástupu Jindřicha na trůn o Pembroke přišel. I to byl jeden z důvodů, proč se rozhodl vydat do Irska. Od Diarmaita získal za vojenskou pomoc ruku jeho dcery Aoife.

¹²⁹ Vývoj Irska v 1. polovině 12. století in RICHTER M., *Medieval Ireland*, Dublin 2005, s. 119 – 127.

¹³⁰ MOODY T. W., MARTIN F. X. a kol., *Dějiny Irska*, Praha 1996, s. 76.

biskupové mu přísahali věrnost. Následujícího roku jeho zisky potvrdil papež Alexandr III.¹³¹ Irsko získal spolu s titulem „Dominus Hiberniae“, pán Irska, Jindřichův nejmladší syn Jan, budoucí anglický král Jan Bezzemek. „Dominus Hiberniae“ poté používali všichni angličtí králové; ač titul naznačoval, že by příslušníci bývalých irských královských rodin měli anglickému panovníkovi skládat homagium, nikdo z nich to neudělal, a ani to nebylo vyžadováno.¹³² Smlouvou z Windsoru z roku 1175 se irský velekrál Ruaidrí Jindřichovi poddal a zavázal se vybírat pro něj každoroční poplatek.¹³³

Přímé anglické zisky se ale omezily pouze na východní pobřeží ostrova. Mocné magnátské rodiny, přišlé z Británie, ale většinou normanského původu, ovládaly území de facto nezávislá na londýnské vládě a pomalu pronikaly dále směrem k západnímu pobřeží. Oficiálně si anglický král podržel pro sebe, resp. pro svého syna, Dublin a přístavy podél východního pobřeží; Strongbow získal Leinster a Hugh de Lacy, další z normanských baronů, bývalé království Meath. Zábor ale pokračoval dál na západ, i když byl omezen povětšinou na úrodné oblasti; v horách a podél atlantického pobřeží zůstávalo nepodmaněné původní obyvatelstvo.

Jan Bezzemek navštívil Irsko dvakrát, poprvé roku 1185 ještě jako princ a podruhé již coby král roku 1210; při svých návštěvách se snažil posílit anglickou moc administrativně i vojensky, mimo jiné založil dublinský hrad, který se stal sídlem správy země, zavedl porotní soudy a jmenoval šerify i jiné správce po anglickém vzoru. Zároveň přivedl do země některé nové šlechtice a daroval jim zde půdu.¹³⁴ Při jeho návštěvě roku 1185 jej doprovázel Gerald z Walesu, autor spisu „Expugnatio Hibernica“, ve kterém radí, jak má být Irsko dobyt a následně spravováno.¹³⁵ Ve svém dalším díle, „Topographia Hibernica“, píše o Irech mimo jiné „ač jsou od přírody vším obdařeni, jejich barbarská kultura, jak v odívání a holení, tak ve smýšlení, z nich dělá lidi zaostalé“.¹³⁶ Irové podle něj žijí na ostrově, který jim poskytoval výborné podmínky pro život, oni si toho ale neváží a drží se barbarského a velmi lenošivého způsobu života; jediné, v čem vynikají, je hra na hudební nástroje.¹³⁷ Je zvláštní, že takový názor zastával i Velšan, o jehož národě Angličané nesmýšleli o mnoho lépe; možná se snažil najít ještě horší národnost.

¹³¹ RICHTER, s. 146.

¹³² RICHTER, s. 146.

¹³³ K problematice anglického dobytí Irska viz MOODY a kol., s. 85 – 97.

¹³⁴ RICHTER, s. 144 – 145.

¹³⁵ Gerald z Walesu (1146 – 1223) se po neúspěšné církevní dráze plně věnoval psaní, jeho nejvýznamnější díla se zabývají Walesem a Irskem.

¹³⁶ GERALD Z WALESU, *Dějiny a místopis Irska*, Praha 1998, s. 120.

¹³⁷ GERALD Z WALESU, s. 120 – 125.

Zaměření anglické politiky na Irsko napomohla i ztráta kontinentálních anjouovských držav po roce 1204,¹³⁸ kvůli ní mohly magnátské rody, jejichž majetek se ve Francii nacházel, zaměřit své síly na ostrovní záležitosti. Roku 1213 král Jan, tísněný sporem s francouzským králem i baronskou opozicí, poddal Anglii i Irsko papeži Inocenci III; obě země obdržel zpět coby léna apoštolského stolce. To Inocenci III. teoreticky dávalo právo zasahovat do vnitřních záležitostí Irska; papežové ale do situace na vzdáleném ostrově nikdy nezasáhli.¹³⁹

Do roku 1250 vlastnila anglická šlechta a král tři čtvrtiny irského území. Byl zde vytvořen správní systém rozdělující zemi na hrabství podle anglického vzoru. Do roku 1260 vzniklo osm hrabství (osmý byl Dublin se zvláštním statutem správního centra), dalších šest území – bývalých království – obdrželo od krále rozsáhlá privilegia. Angličané se zasloužili také o rozvoj měst, především přístavů, a zakládání nových klášterů, náležejících zejména cisterciáckému řádu. Několik málo původně anglických rodů začalo významně zasahovat do dění v Irsku, nejvýznamnější z nich byli de Burghové. Walter de Burgh dokonce získal roku 1263 titul earl of Ulster, což jej řadilo po bok nejmnocnějších šlechticů v Anglii. Jeho syn Richard byl v letech 1286 až 1320 určující postavou irské politiky, snad i proto, že se nebál spolupracovat s Iry. Jeho dcera Elizabeth se roku 1302 stala manželkou Roberta Bruce, budoucího skotského krále Roberta I.¹⁴⁰

Přes slibný vývoj aktivita šlechticů až na několik výjimek, kterými byli například de Burghové, po polovině 13. století postupně slábla a počet v Irsku usídlených Angličanů se již dále nezvyšoval, někteří se navíc vraceli zpět do Anglie. Na vině jsou možná i oba Janovi nástupci, Jindřich III. i Eduard I., kteří se zabývali více Walesem a Skotskem,¹⁴¹ a umožnili tak Irům bránit se dalšímu tlaku. Na to poukazují i dvě velké bitvy, které Irové vyhráli, a to roku 1261 střet u Callanu, který omezil anglickou moc v jihozápadní části ostrova, a roku 1270 u Áthu in Chip, který naopak rozhodl o udržení Irů na severozápadním pobřeží země.¹⁴² Jindřich III. sice na počátku své osobní vlády, v roce 1233, o výpravě do Irska uvažoval, a dokonce za tím účelem svolal vojsko a shromáždil flotilu, nikdy ale nevyrazil. Roku 1255 předal Irsko princ Eduardovi s doporučením, že ten se má do země vydat a uvést zde záležitosti anglického krále a šlechty do pořádku; princ radu neuposlechl a staral se raději o

¹³⁸ Jan Bezzemek za své vlády přišel o všechna kontinentální léna anjouovců s výjimkou části Akvitánie; roku 1204 byla ztracena Normandie.

¹³⁹ RICHTER, s. 147.

¹⁴⁰ RICHTER, s. 151.

¹⁴¹ Viz příslušné kapitoly. Ve vojenských taženích do obou zemí sloužili Irové v anglické armádě a i některé části zásobování byly obstarávány v Irsku.

¹⁴² MOODY a kol., s. 99 – 105.

Gaskoňsko, které taktéž obdržel. V irských záležitostech se jak Jindřich, tak později Eduard raději spolehli na své zástupce.¹⁴³

Mezitím se Irové pokusili zajistit si pomoc proti anglickým dobyvatelům odjinud; již od poloviny 13. století sloužily v Irsku vojenské jednotky Skotů či obyvatel Hebrid. Někteří z těchto cizinců se na ostrově později usadili, od 14. století jsou v pramenech zaznamenány šlechtické rody skotského původu.¹⁴⁴ V létě roku 1263 několik irských králů vyzvalo norského panovníka Hakona IV., který v té době připlul ke skotským břehům, aby je vedl proti anglickým dobyvatelům; zároveň mu byl nabídnut titul velekrále. On ale odmítl, neboť byl plně zaměstnán válkou se Skoty.¹⁴⁵

Eduard I. do Irska nikdy nezavítal, o dění na ostrově se ale zajímal a snažil se tamní život přiblížit podmínkám v Anglii. Jedním z prvků, které prosadil, bylo používání anglického zákoníku místo irského zvykového práva, které bylo současníky považováno za barbarské. Využil petici, kterou mu ohledně zavedení anglických zákonů roku 1277 poslal arcibiskup z Cashelu, a roku 1280 poručil irskému parlamentu,¹⁴⁶ že má celou záležitost náležitě přezkoumat. Jednání se vlekla a nakonec nedospěla k žádnému rozhodnutí. Eduard proto jednal bez parlamentu a roku 1290 vydal nařízení, podle kterého mělo být anglických zákonů použito v případě toho, kdo o soud podle nich požádá.¹⁴⁷ Před londýnský parlament se občas dostaly i spory mezi významnými šlechtici; nejdéle, tři roky, trvala dědická rozepře mezi justiciářem Irska Williamem de Vescy a irským šlechticem Johnem FitzThomas, baronem z Offaly.¹⁴⁸

Před koncem 13. století bylo jasné, že expanze skončila a naopak, Angličané se musí začít bránit, neboť jimi ovládané území se postupně zmenšovalo; původní královské rody opět získávaly kontrolu nad svými zeměmi, především podél západního pobřeží Irska. Přesto se Eduard I. roku 1297 pokusil prosadit svou moc vydáním zákona, který vedle posílení systému hrabství a snahy upevnit centrální, tj. královskou správu zaváděl podmínky udržení míru i pro případ války; ozbrojené spory mezi jednotlivými vládnoucími rodinami byly totiž dříve velmi běžné a angličtí dobyvatelé se zvyku rádi přizpůsobili, neboť v případě úspěchu znamenal rozšíření vlastního území. Tzv. území míru čili ta část ostrova, která byla plně pod kontrolou

¹⁴³ POWICKE, s. 563.

¹⁴⁴ RICHTER, s. 152.

¹⁴⁵ Norský král byl se skotským králem Alexandrem III. ve sporu kvůli vlastnictví Hebrid a dalších ostrovů podél skotského pobřeží a vlivu na ostrově Man. 30. září 1263 byl Skoty poražen a zemřel při návratu do Norska.

¹⁴⁶ Počátky irského parlamentu sahají do období vlády Jindřicha II., kdy justiciář měl rozhodovat ve spolupráci s radou nejvýznamnějších šlechticů. Rada byla postupně rozšiřována o další úředníky a duchovenstvo. Od poloviny 13. století se parlament scházel pravidelně.

¹⁴⁷ POWICKE, s. 562 – 563.

anglického krále, měla být obklopena hraničními panstvími podobnými velšským marches. Na ostrově byl zdánlivý klid, přesto „cizí kolonizátoři uvazovali o dalším dobývání a Irové o příští revoltě“.¹⁴⁹

Irsko bylo pro anglické krále důležitým zdrojem potravin (hlavně obilí a ryb), vlny, a především vojáků pro tažení ve Walesu, Skotsku i na kontinentě. Přístavy na východním pobřeží hrály významnou roli v obchodních stycích, Dublin měl úzké vztahy s Bristolem již od vpádu roku 1169. Země se ale pomalu rozdělila na tzv. Pale, čili oblast pod anglickou správou, zákony a s používáním angličtiny, a ostatní, především hornaté a hůře dostupné části ostrova podél západního pobřeží, které zůstaly irské a pod vládou původních královských rodů. Zvláště patrné to bylo za válek, které Eduard I. vedl ve Walesu;¹⁵⁰ Irové z nepodrobených území podporovali Velšany. Angličané se pokusili získat kontrolu nad smýšlením svých poddaných a roku 1285 vydali nařízení, podle kterého se napříště žádným biskupem ani opatem neměl stát Ir; existovalo totiž podezření, že zejména duchovní z řad františkánů podporují udržení irských zvyků a skrytého odporu.¹⁵¹

Roku 1315, již za vlády Eduarda II., vpadl do Irska Edward Bruce, bratr skotského krále, který si zde chtěl zřídit vlastní království. Jeho jednotky tři roky ostrov pustošily, nejvíce postižená byla oblast kolem Dublinu. Jelikož stejné tři roky přinesly neúrodu, byl dopad vojenských tažení na obyvatelstvo zvláště veliký. Ačkoli skotský král byl zetěm Richarda de Burgh, earla of Ulster, ten se cítil vpádem ohrožen a zachoval věrnost anglickému králi Eduardu II. Naproti tomu hlava jiného významného rodu – ovšem původem irského – Donal O'Neill se postavil na stranu dobyvatele. Poslal dlouhý dopis papeži Janu XXII., ve kterém obhajoval práva Edwarda Bruce; dokument je znám pod názvem Irská remonstrance. Irové prý byli svobodným národem, dokud nedostal Jindřich II. od anglického papeže (čili Hadriána IV.) neprávem povolení k dobytí ostrova. Dobyvatelé se chovali v rozporu s křesťanskými zásadami. Proto Irové pozvali Skoty, aby jim pomohli Angličany vyhnat; a proto by Skot byl právoplatnějším králem Irska než Angličan. Papež byl na závěr požádán, aby potvrdil skotský zábor země; skutečnost, že již od roku 1213 bylo Irsko podle práva papežským lénem, není vůbec zmíněna.¹⁵² Dopis neměl žádný dopad, papež pouze požádal Eduarda II., aby napravil křivdy spáchané na Irech. Spor se nakonec vyřešil na bitevním poli – roku 1318 byl Edward Bruce u Faughart poražen a zabit. Vpád ale pomohl

¹⁴⁸ Ze sporu nevyšel ani jeden jako vítěz; de Vescy navíc přišel o funkci justiciáře. Podrobněji in PRESTWICH, s. 353 – 354.

¹⁴⁹ POWICKE, s. 561.

¹⁵⁰ Viz kapitola o Walesu.

¹⁵¹ POWICKE, s. 566 - 569.

původním královským rodům získat zpět některá území dobytá o sto padesát let dříve Angličany.¹⁵³

Irům dále velmi pomohla černá smrt, epidemie moru, která ostrov zasáhla roku 1348; postižení byli především angličtí obyvatelé měst. Původní obyvatelstvo, které žilo převážně na venkově, bylo zasaženo v mnohem menší míře. Zpětné poirštění ostrova došlo tak daleko, že roku 1366 anglický král Eduard III. vydal tzv. Statuta z Kilkenny, která měla omezit další růst irského vlivu. Mimo jiné byly zakázány smíšené sňatky, obchodování s Iry, používání irského jazyka i původního zvykového práva a šíření tradiční kultury; mimo zákon byly postaveny i války jak proti Irům, tak mezi anglickými šlechtici.¹⁵⁴ Statuta ale měla jen omezený dopad, ve skutečnosti k opětovnému převážení anglické moci došlo až za Tudorovců v 16. století.¹⁵⁵

¹⁵² RICHTER, s. 158.

¹⁵³ K celému skotskému vpádu podrobněji in RICHTER, s. 156 – 160.

¹⁵⁴ RICHTER, s. 164 – 165.

¹⁵⁵ V podstatě šlo o potlačování série povstání, které umožnilo rozšíření anglické moci na celý ostrov. Podrobněji in MOODY a kol., s. 130 – 142.

Skotsko

Anglické a skotské království leží na jednom ostrově a není mezi nimi žádná přirozená hranice. Ta politická byla pevněji stanovena poprvé roku 1237 za vlády Jindřicha III. v Anglii a Alexandra II. ve Skotsku smlouvou z Yorku¹⁵⁶ a procházela na linii od ústí řeky Tweed na východě po záliv Solway na západě. Hraniční byla na pobřeží města Berwick upon Tweed a Kirkcaldy,¹⁵⁷ posledními významnými anglickými městy byly Newcastle a Carlisle; skotský král se vzdal svých nároků na sporná severoanglická hrabství. Hranice ovšem nikdy nebyla uzavřenou, což dávalo příležitost velkému vzájemnému ovlivňování a zasahování do vnitřních záležitostí obou království. „Stejný druh civilizace vznikl na obou stranách hranice a mnoho vůdčích osobností, královských i šlechtických, světských i duchovních, bylo úzce spojeno přes hranici pouty příbuzenství a stejných cílů.“¹⁵⁸ Jedny z nejstarších písemných dokladů o anglo-skotských vztazích se nacházejí již v tzv. Anglo-saské kronice.¹⁵⁹ Nejpozději od 12. století byla Anglie tou zemí, která hrála vůdčí úlohu.

V 11. století se ve Skotsku střetávalo několik vlivů – anglický, vycházející především z oblasti Northumbrie, patrný zejména v jižní části země, norský na sever od zálivu Forth a na ostrovech podél západoskotského pobřeží, méně již britský neboli britonský hlavně v Cumbrii a gaelský v Galloway. V 70. letech 11. století v souvislosti s dobytím Anglie Normany přibýlo do Skotska množství uprchlíků. Skotský královský dvůr se nadále orientoval spíše na anglosaskou šlechtu, mimo jiné i proto, že král Malcolm III. strávil své dětství na dvoře Eduarda Vyznavače. Později se oženil s Markétou ze starobylého rodu králů z Wessexu.¹⁶⁰ Po smrti Malcolma III. vypukly v zemi nepokoje, teprve zásah anglického krále Viléma Rufa pomohl roku 1097 dosadit na skotský trůn Malcolmova syna Edgara. Vzrůstající anglický vliv byl potvrzen, když se roku 1114 Alexandr I. účastnil jako jiní magnáti velšského tažení

¹⁵⁶ Podrobněji k problematice vývoje hranice před rokem 1237 viz BARROW G. W. S., *The Kingdom of the Scots*, London 1973 (dále BARROW 1973), s. 139 - 161. Text smlouvy in STONES, s. 19 - 26.

¹⁵⁷ Dnešní hranice prochází na východním pobřeží severněji, Berwick upon Tweed náleží Anglii.

¹⁵⁸ STONES, s. xix.

¹⁵⁹ Nejstarší zmínka se vztahuje ke Knutovi Velikému a roku 1031. Většina zápisů je o taženích anglických králů do Skotska nebo poddání se skotských králů. Poslední zmínka o Skotsku je roku 1138 o králi Davidovi. Viz např. SWANTON M. (ed.), *The Anglo-Saxon Chronicles*, London 2000, s. 159nn. Tzv. Anglosaská kronika byla sepsána anglosasky za vlády krále Alfréda v 9. století. Poté byl rukopis opsán a kopie poslány do nejvýznamnějších klášterů a kapitul, kde se v kronice pokračovalo; proto se pro dějiny od konce 9. století dále rukopisy liší. Nejdále je doveden rukopis z Peterborough, který končí rokem 1154. Máme zachováno osm kronik; přesto se obvykle nazývají jednotně Anglosaská kronika

¹⁶⁰ Markéta byla dcerou Edmunda „Ironsida“. Vyrostla ve vyhnanství na maďarském královském dvoře. Svoji činností, především snahou o reformu církve (vybudování pevné organizace a omezení světského vlivu) a kontakty (dopisovala si s canterburským arcibiskupem Lanfrancem), se zasloužila o povznesení království. Později byla svatořečena a dnes je jednou z patronů Skotska.

Jindřicha I.; někteří badatelé spekulují v tomto případě o vazalství, přímé důkazy ale nejsou.¹⁶¹

Za vlády Davida I. (1124-1153) došlo ke konečnému začlenění Skotska do západoevropských poměrů.¹⁶² David měl silné vazby k anglickému panovnickému rodu, většinu z let 1093-1107 strávil na dvoře Viléma Rufa a Jindřicha I., a již od roku 1114 měl v držení privilegované hrabství Huntingdon, které bylo poddáno anglické koruně.¹⁶³ Roku 1149 za občanské války v Anglii¹⁶⁴ pasoval na sněmu v Carlisle Jindřicha z Anjou, budoucího anglického krále Jindřicha II., na rytíře a uzavřel s ním smlouvu, podle níž měla v případě Jindřichova vítězství připadnout severoanglická hrabství Skotsku.¹⁶⁵ Výborné byly také vztahy s papeži, s nimiž si David dopisoval; osamostatnění ecclesia Scotiana zřízením arcibiskupství však nedosáhl.¹⁶⁶

Skotská církev měla zvláštní postavení – formálně byla podřízena arcibiskupství v Yorku, veškeré důležité záležitosti byly ale projednávány přímo u papežské kurie. Snahy o zřízení vlastního arcibiskupství vyšly na prázdno. Jistým úspěchem bylo uznání samostatné skotské církve papežem Alexandrem III. (1159-1181) jmenováním legáta a zproštěním duchovenstva přísahy poslušnosti anglické církvi, kterou složili roku 1174.¹⁶⁷ 13. března 1192 papež Celestin III ve své bule Cum universi deklaroval podřízenost skotské církve přímo apoštolskému stolci, „jehož zvláštní dcerou je“, a nikoliv arcibiskupství v Yorku, které si na ni stále dělalo nárok.¹⁶⁸

Králové od smrti Davida I. do smrti Alexandra III. (1153-1286) čelili dvěma zásadním problémům, totiž zachování soudržnosti vlastního království a definici vztahu k anglickým králům. Začínající neschopnost norských králů udržet nadvládu nad Orkneji a Hebridami vedla přímo k válečným výpravám Viléma I. a Alexandra II. do severních částí země Rossu, Caithness a Argyllu a jejich částečnému dobytí. Skotský odpor proti pokusům anjouovských

¹⁶¹ BARROW, s.133.

¹⁶² Dokončena byla feudalizace země, recepce římského práva a církevní reforma, došlo také k velkému rozvoji měst a zahraničního obchodu a úplnému prosazení dědičnosti královské hodnosti. Správa země byla změněna podle anglo-normanského vzoru, i s rozdělením země na hrabství spravovaná šerify.

¹⁶³ Hraniční hrabství získal sňatkem s Maud, jedinou dědičkou panství. Huntingdon byl vyňat z placení daně zvané Danegeld a některých dalších lenních povinností.

¹⁶⁴ Po smrti Jindřicha I. (1135) bojovali o trůn Štěpán z Blois, synovec zesnulého krále, a Matilda, Jindřichova dcera. Smlouvou z Winchesteru (1153) byl králem uznán Štěpán, jeho nástupcem se stal Jindřich, Matildin syn.

¹⁶⁵ Mimo jiné Huntingdon, Northumberland, Cumberland a Westmoreland; Jindřich však smlouvu nikdy nedodržel. Viz BARROW, s.120.

¹⁶⁶ Podrobněji k celé problematice vývoje Skotska od 11. století do roku 1153 viz BARROW, s. 123 - 134.

¹⁶⁷ Přísaha je součástí smlouvy z Falaise, viz dále.

¹⁶⁸ Na konci 13. století v boji proti Eduardu I. hrála skotská církev, žárlivá na zachování svých svobod vůči zásahům zvnějšku, významnou roli. K problematice skotské církve viz BARROW, s. 236 - 241.

králů o podmanění severu ostrova byl násoben skotskými ambicemi na jih od hranice Solway-Tweed, především díky významné pozici v hrabství Huntingdon.

Za vlády Malcolma IV. (1153-1165) došlo k upevnění hranice na linii řeka Tweed – záliv Solway; Malcolm se musel vzdát Carlisle a Northumberlandu, za což dostal již zmiňované hrabství Huntingdon coby kompenzaci. Stejně jako skotský David I. pasoval na rytíře anglického Jindřicha II. (roku 1149), pasoval nyní Jindřich svého skotského bratrance.¹⁶⁹ Malcolm byl kvůli Huntingdonu Jindřichovým vazalem s povinností doprovázet krále při výpravách na kontinent. Anglický král se svůj vztah ke skotskému králi snažil stanovit coby vztah lenní pán – vazal; přinutil proto Malcolma ke složení homagia.¹⁷⁰ Obě monarchie se blížily přesnější definici svých vztahů, z anglické strany bylo typické zdůrazňování závislosti Skotska, které naopak upřednostňovalo uznání poddanosti pouze za panství, která skotští králové měli v držení v Anglii.

Vilém I. Lev (1165-1214) se snažil ne příliš šťastně intervenovat do anglických záležitostí; zatímco angličtí baroni z Northumberlandu za vzpoury proti Jindřichovi II. roku 1173¹⁷¹ stáli na straně svého krále, skotští magnáti s Vilémem I. v čele podporovali vzbuřence. V roce 1173 podnikl Vilém úspěšný vpád do severní Anglie,¹⁷² následujícího roku se jej neúspěšně pokusil zopakovat. 13. července byl král spolu s dalšími skotskými barony zajat při dobývání Alnwicku a poslán do Normandie. Zde, ve Falaise, byla 8. prosince 1174 uzavřena pro Skoty velmi nevýhodná smlouva – Vilém byl donucen složit za království homagium, poté jej složili i baroni za svá panství na obou stranách hranice, preláti museli slíbit poslušnost arcibiskupovi z Yorku a na strategicky významné hrady Edinburgh, Roxburgh a Berwick byly dosazeny anglické posádky.¹⁷³ Úplné podrobení skotské koruny skončilo roku 1189 smlouvou z Canterbury, uzavřenou mezi Vilémem I. Lvem a Richardem Lví Srdce.¹⁷⁴

Ani vztahy mezi skotským králem Alexandrem II. (1214-1249) a anglickým panovníkem Jindřichem III. (1216-1272) nebyly úplně bezproblémové, a to i navzdory tomu, že od roku 1221 byl Alexandr ženatý s Jindřichovou sestrou Joan. Nedospělosti Jindřicha III.¹⁷⁵ využil Alexandr k prosazení vlastní moci, především na severním pobřeží

¹⁶⁹ Praděd obou králů byl Vilém I. Dobyvatel.

¹⁷⁰ Malcolm složil homagium hned dvakrát, roku 1157 a pravděpodobně přesněji formulované roku 1163. Přesné znění přísahy se ani v jednom případě nedochovalo.

¹⁷¹ Proti Jindřichovi II. povstali vlastní synové, nespokojení s rozdělením moci a podporovaní francouzským králem Ludvíkem VII.

¹⁷² Byly dobyty významné příhraniční hrady Carlisle, Wark, Appleby a Brough.

¹⁷³ Podrobněji k celé záležitosti viz BARROW, s. 173-175. Text smlouvy in STONES, s. 1 - 5.

¹⁷⁴ Hrady byly vráceny skotské koruně; o zmírnění ostatních ustanovení se vedou spory, viz STONES, s.xx - xxi.

¹⁷⁵ Jindřich nastoupil na trůn coby devítiletý; vlády se plně ujal roku 1227.

v oblasti Argyllu,¹⁷⁶ kam se roku 1222 vydal a obdržel homagium od nejvýznamnějších mužů. Poté, co se anglický král plně ujal moci, vznesl skotský král nárok na severoanglická hrabství Northumberland, Cumberland a Westmorland.¹⁷⁷ Místo toho se ale roku 1235 dočkal upomínky od papeže Řehoře IX., aby složil anglickému králi homagium a zachovával mu věrnost, neboť se papež od Jindřicha dozvěděl, že již za předků obou králů skotští panovníci skládali anglickým homagium a přísahali jim věrnost; papež si z toho vyvodil, že kvůli zachování míru by tento zvyk měl zůstat dodržen.¹⁷⁸ Roku 1237 byly Alexandrovy nároky alespoň částečně uspokojeny úpravou hranice.¹⁷⁹ V roce 1244 vypuklo povstání ve Walesu a Alexandr se rozhodl povstalcům pomoci. Jindřich reagoval uzavřením anglických a irských přístavů pro skotské lodě a obchodníky a nařídil skotskému králi coby svému vazalovi, aby se 1. srpna 1244 dostavil do Newcastleu. Alexandr výzvu uposlechl a podrobil se. V nové smlouvě se zavázal neuzavírat spojenectví s nepřáteli svého lenního pána nebo jeho dědiců; součástí smlouvy byl i budoucí sňatek Alexandrova nejstaršího syna a anglické princezny.¹⁸⁰

Nyní se skotský král mohl věnovat upevňování své moci na severním pobřeží a přilehlých ostrovech. 8. července 1249 ale na výpravě na ostrově Kerrera zemřel; myšlenka na dobytí Hebrid byla na dalších třináct let odložena. Na trůn nastoupil Alexandrův nezletilý syn z druhého manželství s francouzskou šlechtičnou Marií de Coucy¹⁸¹ jako Alexandr III.; anglický vliv na skotském dvoře byl dočasně doplněn o francouzský.¹⁸² Královna roku 1250 odjela do Francie, aby zde získala podporu pro svého syna, ovšem nebyla úspěšná; do Skotska se vrátila až po sedmi letech.

Alexandru III. bylo v době nástupu na trůn pouhých osm let. Při jeho korunovaci, podle starobylého obyčeje v opatství Scone s usazením na tzv. Kámen osudu, byla čtena genealogie skotských králů dovedená zpět k legendární Scotě, dceři faraona.¹⁸³ Až do roku 1262, kdy se Alexandr ujal osobní vlády, byly skotské záležitosti určovány dvěma faktory – rostoucím anglickým působením na vnitřní politiku a spory mezi významnými magnáty, kteří

¹⁷⁶ Argyll byl klíčem k dobytí Orknejí, Hebrid a království na ostrově Man, které byly pod norskou nadvládou.

¹⁷⁷ Měly připadnout Skotsku již podle smlouvy uzavřené roku 1149, viz výše.

¹⁷⁸ STONES, s. xxii - xxiii; text dopisu ibid, s. 17 - 18.

¹⁷⁹ Smlouva z Yorku; viz výše. Smlouvou byla zrušena pro Skoty velmi nevýhodná úmluva z roku 1212 mezi Janem Bezzemkem a Vilémem I. Lvem. Roku 1212 přísahali Vilém I. i jeho syn a následník Alexandr anglickému králi věrnost proti všem mužům, čímž se mu vlastně podřídili. Viz POOLE, s. 282 - 283.

¹⁸⁰ Viz POWICKE, s. 587 - 588.

¹⁸¹ První manželka Alexandra II. Joan, sestra Jindřicha III., zemřela bezdětná 9. března 1238. Marii de Coucy, náležející k významnému francouzskému rodu spřízněnému s králi, si Alexandr vzal v květnu 1239.

¹⁸² Podrobněji k dějinám Skotska v letech 1153-1249 viz BARROW (1965), s. 241 - 249.

¹⁸³ Bohužel původ této legendy je neznámý. Popis korunovace Alexandra III. viz DUNCAN A. A. M., *Scotland. The making of the Kingdom*, Edinburgh 1975, s. 554 - 555.

bojovali o vliv na mladého krále.¹⁸⁴ Anglický král, který se cítil být lenním pánem skotského panovníka, podal proti Alexandrově korunovací stížnost k papežské kurii, neboť k ceremoniálu došlo bez anglického souhlasu. Inocenc IV. ale stížnosti zamítl s tím, že Skoti ke korunovací potřebují pouze souhlas papeže.¹⁸⁵ Jindřich III. se pokusil posílit svou pozici jiným způsobem – dosáhl zasnoubení Alexandra se svou dcerou Markétou. 25. prosince 1251 byl Alexandr v Yorku pasován Jindřichem na rytíře¹⁸⁶ a následujícího dne se oženil s Markétou. Součástí sňatku bylo také složení homagia za panství, která Alexandr držel v Anglii; složit přísahu i za skotské království odmítl.

Vlivné magnátské rodiny se během královny nedospělosti rozdělily na dva tábory, anglický a „patriotický“, počítající spíše s podporou francouzského krále. Patriotický byl především okruh kolem mocných Comynů a jejich příbuzných Balliolů, kteří měli rozsáhlé statky i v Anglii, zatímco Stewardové a Bruceové, kteří měli většinu majetku ve Skotsku, podporovali anglický vliv, neboť jich samých se dotýkal minimálně. Ani církvi se nevyhnulo rozdělení, které se projevilo ve sporech o obsazení uprázdněného biskupského stolce v St. Andrews. Mocní biskupové byli ale většinou v „národní“ straně, neboť se obávali opětovného vzrůstu anglického vlivu.¹⁸⁷ Zásahy anglického krále byly stále častější, k jeho nespokojenosti se přidala i papežova. V květnu 1254 papež požádal o daň na financování výpravy na Sicílii, kterou nabídl Jindřichovi III.;¹⁸⁸ anglický panovník papežův návrh podpořil, byl ale královskou radou odmítnut.¹⁸⁹ Následujícího roku si skotská královna Markéta stěžovala otci na postup Comynů a Jindřich III. zasáhl. Comynové byli Alexandrem na radu anglického panovníka vyloučeni z královské rady na příštích sedm let, jejich pozice zaujali baroni z okruhu Alexandra Stewarda a Roberta Bruce, kterým byla navíc garantována jejich panství a privilegia. Jindřichovi bylo přislíbeno řádné zacházení s jeho dcerou.¹⁹⁰

Nová královská rada vydržela pouze dva roky, poté došlo k návratu ke stavu před rokem 1255, i s účastí Comynů; rozpory mezi magnáty neustále pokračovaly. V říjnu 1257

¹⁸⁴ Magnáti se rozdělili na dvě strany, z nichž jedna byla vedena Walterem Comynem, earlem z Menteith, a druhá Alanem Durwardem, justiciářem skotského království.

¹⁸⁵ DUNCAN, s. 559. Text papežské buly in STONES, s. 29.

¹⁸⁶ Žádný skotský král od roku 1153 nebyl pasován na rytíře nikým jiným než anglickým králem.

¹⁸⁷ BARROW, s. 249 – 250. Duncan označuje vznik národní a anglické strany po roce 1249 za legendární (DUNCAN, s. 274 – 276). Spory mezi magnáty nikdo nezpochybňuje.

¹⁸⁸ Roku 1252 nabídl papež sicilské království Jindřichovi III., ten jej roku 1254 jménem svého druhorozeného syna Edmunda přijal a zavázal se financovat výpravu na Sicílii i uhradit dosavadní obrovské papežské dluhy. Sicílii měl ale v držení Manfred, levoboček císaře Fridricha II., který zde bojoval o moc s Konradinem, svým synovcem. Neúnosné finanční náklady a nesouhlas se sicilskou výpravou byly příčinou baronského povstání v Anglii roku 1258.

¹⁸⁹ DUNCAN, s. 566.

¹⁹⁰ Dokument z 20. září 1255 obsahuje seznamy všech potrestaných a odměněných magnátů. Text in STONES, s. 30 - 34.

Comynové otevřeně vystoupili proti svým nepřátelům a Jindřich reagoval na počátku roku 1258 nařízením ke svolání vojska ze severoanglických hrabství. Vnitropolitická krize v Anglii způsobená baronským povstáním¹⁹¹ mu však znemožnila jakoukoli vojenskou akci. Pouze poslal královské radě dopis, ve kterém jí připomínal, že podle ustanovení z roku 1255 měl být požádán o radu a pomoc, jinak ale nový režim ve Skotsku schvaloval; odpověď rady byla k zásahu z anglické strany zamítavá.¹⁹² Na vrchu v zemi jednoznačně nabyla patriotická strana, která využila situace a již 18. března 1258 uzavřela s Llywelynem z Walesu smlouvu, ve které se obě strany zavázaly neuzavírat separátní mír s Jindřichem ani se neúčastnit případných bojů, pokud by byly anglickým králem povolány.¹⁹³ Ustanovení smlouvy nebyla nikdy naplněna. Uspořádání ve Skotsku nyní předjímalo pozdější stav po smrti Alexandra III.; Comynové vládli téměř z pozice poručníků a anglický král se musel vzdát zásahů. Prosadil jediné to, aby královna Markéta svého prvního potomka, dceru Markétu, porodila v únoru 1261 v Anglii.¹⁹⁴ O tři roky později bojovali na jeho straně proti povstalým baronům někteří významní příslušníci skotské šlechty; i Alexandr III. chtěl zasáhnout, bitva u Eveshamu ale učinila jakoukoli intervenci zbytečnou.¹⁹⁵

Krátce po dosažení plnoletosti roku 1262 zaměřil Alexandr III. svou pozornost na dobytí Hebrid, ačkoli jej anglický král od útoku na ostrovy zrazoval. Ostrov Skye byl skotskou flotilou zplundrován, následně v červenci 1263 vyplula norská flotila vedená králem Hakonem IV. z Bergenu; k Norům se přidal ještě Magnus, král ostrova Man¹⁹⁶ a někteří další magnáti. Po dosažení skotského pobřeží loďstvo krátce plenilo, než jej v noci 30. září rozprášila bouře. Vyčerpané posádky se pokusily dostat na pobřeží u Largh, kde byly napadeny Skoty.¹⁹⁷ Druhého dne Norové přeložili nejcennější náklad na nepoškozené lodě, ostatní zapálili a odpluli. Hakon zemřel 16. prosince v Kirkwall na Orknejských při návratu do Norska.¹⁹⁸ Od jara 1264 probíhala vyjednávání, mezitím si v létě 1264 Alexandr III. podrobil

¹⁹¹ Nespokojenost se sicilskou politikou krále (viz výše) vedla v dubnu 1258 anglický parlament k ustanovení komise kontrolující krále a vyhnání zahraničních králových oblíbenců ze země. Jindřich III. se podrobil, vyžádal si ale od papeže zproštění přísahy. Roku 1263 byl o zprostředkování míru požádán francouzský král Ludvík IX., který rozhodl ve prospěch Jindřicha. Baroni vedení Šimonem z Montfortu odpověděli ozbrojeným povstáním, Jindřich byl zajat a musel se podrobit rozhodnutím ustanovené komise. Následník trůnu Eduard ale v bitvě u Eveshamu v srpnu 1265 barony porazil; Montfort v bitvě padl.

¹⁹² Text Jindřichova dopisu z 6. listopadu 1258, stejně jako odpovědi, in STONES, s. 35 - 37.

¹⁹³ DUNCAN, s. 571.

¹⁹⁴ Podrobně k celé problematice vlády před Alexandrovým dosažením plnoletosti viz DUNCAN, s. 552 - 577.

¹⁹⁵ Viz výše; DUNCAN, s. 577.

¹⁹⁶ Království na ostrově Man založili skandinávští nájezdníci na počátku 9. století. Bylo poddáno napřed Dublinu, později Orknejskému a po roce 1079 přímo Norsku. Roku 1266 připadl ostrov Skotsku.

¹⁹⁷ BARROW, s. 251. Powicke bitvu datuje 2. října; POWICKE, s. 596.

¹⁹⁸ O životě a vládě Hakona IV. a především o jeho výpravě do Skotska pojednává Hakonar saga. Její část o bitvě u Largh viz MAJOR A. F., SPEIGHT E. E. (eds.), *Stories from the Northern Sagas*, London 1899, s. 145-159.

ostrov Man, upevnil svou vládu na severu Skotska, v Caithness a Rossu, a podnikl další výpravu na Hebridy. Roku 1266 byla uzavřena v Perthu mezi norským králem Magnusem IV. a skotským panovníkem mírová smlouva, kterou se Magnus IV. vzdával ostrova Man a ostrovů podél západního skotského pobřeží¹⁹⁹ za sumu 4000 marek a roční poplatek 100 marek. Kromě povstání na ostrově Man v roce 1275 byla změna lenního pána přijata bez problémů.²⁰⁰ „Pro Skotsko smlouvou z Perthu konečně skončila doba vikinských nájezdů.“²⁰¹

Posledních dvacet let vlády Alexandra III. bylo charakterizováno mírem s ostatními státy a silnou vnitropolitickou pozicí panovníka. Někdy bývá toho období nazýváno „zlatým“, v kontrastu s válkou, která následovala po panovníkově smrti.²⁰² Roku 1274 se Alexandr vydal do Londýna na korunovaci Eduarda I., avšak odmítl složit novému anglickému panovníkovi homagium nejen za Skotsko, ale i za panství, která měl v držení v Anglii. Následovalo několik poselstev mezi oběma státy a kupodivu přátelská korespondence²⁰³ mezi oběma panovníky. 16. října 1278 se oba králové setkali v Tewkesbury a Alexandr nabídl složení homagia, Eduard však pro nepřítomnost anglické královské rady ceremonii odložil na 28. října do Westminsteru.

Existují dva zápisy homagia, jeden současný v aktech anglického parlamentu a druhý o padesát let mladší, i když zřejmě podle záznamu z roku 1278, v análech opatství ve skotském Dunfermline.²⁰⁴ Podle anglického zápisu složil skotský panovník přísahu ve znění: „Já, Alexandr, skotský král, se stávám vazalem lorda Eduarda, anglického krále, proti všem národům.“²⁰⁵ Ustanovení „proti všem národům“ ukazuje na zahraniční namíření přísahy, pravděpodobně proti Francii či rebelům ve Walesu. Anglický král si poté pojistil právo pro své nástupce vyžadovat homagium od skotských králů. Následovala přísaha věrnosti, kterou jménem krále složil Robert Bruce, earl of Carrick, a kterou skotský král potvrdil. Skotská verze homagia se liší. Alexandr jej prý složil pouze za panství, která měl v držení od Eduarda v Anglii, a Skotsko bylo z přísahy vyjmuto.²⁰⁶ Skotský král totiž tvrdil, že království mu náleží z moci Boží. Poté měla opět následovat přísaha věrnosti ústy Roberta Bruce, ovšem pouze za anglická panství.²⁰⁷

¹⁹⁹ Jedním z ostrovů, které připadly Skotsku, byla i Iona, kde je pohřben svatý Columba, jeden z patronů země.

²⁰⁰ K celé záležitosti sporu s Norskem viz DUNCAN, s. 577 - 563.

²⁰¹ BARROW, s. 251.

²⁰² BARROW, s. 251.

²⁰³ Ukázka korespondence mezi oběma panovníky in STONES, s. 42 - 43.

²⁰⁴ K problematice Alexandrovy přísahy viz DUNCAN, s. 589 - 591.

²⁰⁵ „Ego Alexander rex Scocie devenio ligeus homo domini Edwardi regis Anglie contra omnes gentes.“ STONES, s. 39.

²⁰⁶ „Ego devenio hominem vestrum de terris quas de vobis teneo in regno Anglie de quibus homagium vobis debeo, salvo regno meo.“ STONES, s. 40.

²⁰⁷ Text obou přísah in STONES, s. 38 - 41.

Dvojí zápis homagia Alexandra III. potvrzuje, že anglické a skotské chápání přísahy, kterou skládali skotští králové svým jižním sousedům, se lišilo. Skoti tvrdili, že ji skládají pouze za země držené od anglické koruny; nemělo to ale být za celé skotské království. Stejný byl i skotský názor na homagium, které 29. října 1278 složil Alexandr III. Eduardu I. Angličané se naproti tomu snažili svou pozici ve Skotsku posílit, a proto anglická verze výkladu Alexandrových přísah říká, že ji složil za všechny skotské muže a že Eduard si může vyžádat potvrzení přísahy, kdykoli se mu zlíbí. Ovšem dokonce i na anglické straně byla zdůrazňována personální, nikoli teritoriální stránka vztahu mezi oběma panovníky a ta byla nehledě na rozpory v chápání přísahy velmi přátelská.²⁰⁸

Posledních sedm let vlády Alexandra III. nedošlo k žádnému sporu s anglickým panovníkem. Dokonce i manžele pro své potomky vybíral skotský král nejspíše se souhlasem nebo alespoň s radou anglického vládce.²⁰⁹ Rodinné štěstí skotského panovníka ale dlouho nevydrželo. Již roku 1275 zemřela královna Markéta, v červnu 1281 pak její mladší syn David, 9. dubna 1283 při porodu dcera Markéta, norská královna, a 17. ledna 1284 bezdětný starší syn Alexandr. Alexandr III. zůstal bez dědice, a proto se na podzim 1285 podruhé oženil – s francouzskou šlechticnou Yolandou de Dreux.²¹⁰ V noci z 18. na 19. března 1286 jel král za svou královnou, když na pobřeží zálivu Fife spadl z koně – jeho průvodci jej našli ráno mrtvého.²¹¹ Jediným dědicem zesnulého panovníka byla jeho tříletá vnučka Markéta, dcera norského krále Erika II. Markéta byla uznána skotským parlamentem za dědičku Alexandra III. již 5. února 1284; pokud by skotský král neměl další děti, nastoupila by na trůn v království zahrnujícím Skotsko, ostrov Man a další ostrovy podél západního pobřeží. Magnáti se v dokumentu zavazují chránit ji i její dědictví.²¹² Neobvyklé uspořádání, kdy trůn měla zdědit žena, mělo spíše jen oddálit případné spory o vládu a umožnit sňatek, po kterém by korunu získal mužský panovník. Monarchie, která již v minulosti přežila dva nedospělé krále, za vlády dvou Alexandrů rozšířila své území a měla již značně centralizovanou vládu, se zdála být dost silnou a stabilní, aby přestala nedospělou dědičku trůnu.

Náhlá smrt Alexandra III. neznamenal okamžitou změnu situace ani ve Skotsku, ani ve vztahu k Anglii. Královou nástupkyní se v souladu s předchozími ustanoveními stala jeho

²⁰⁸ BARROW, s. 386 - 387.

²⁰⁹ Starší syn Alexandr byl oženěn s Markétou, dcerou Guye de Dampierre, flanderského hraběte a spojení Eduarda I.; dcera Markéta byla provdána za norského krále Erika II.

²¹⁰ Dcera hraběte z Dreux, gaskoňského šlechtice, který byl vazalem Eduarda I. K rodinným poměrům Alexandra III. a jeho sňatkové politice viz DUNCAN, s. 591 - 593.

²¹¹ K celé vládě Alexandra III. viz BARROW (1973), s. 248 - 252, nebo DUNCAN, s. 552 - 594.

²¹² Text opatření in ENGLISH HISTORICAL DOCUMENTS III., s. 427.

tříletá vnučka Markéta.²¹³ Ta ale žila u svého otce v Norsku. Parlament, který se sešel ve Scone 2. dubna 1286, jmenoval prozatím radu šesti poručníků, kteří měli dohlédnout na zachování klidu v království a spravovat jej, než se dostaví právoplatná dědička. Za poručníky byli zvoleni: pro část Skotska severně od zálivu Forth William Fraser, biskup ze St. Andrew, Duncan, earl of Fife (zavražděn roku 1288), a Alexandr Comyn, earl of Buchan (zemřel roku 1289); pro Skotsko jižně of Forthu Robert Wishart, biskup z Glasgow, James Steward a John Comyn „the Black“ („Černý“), lord of Badenoch.²¹⁴ Tím byli z vlády vyloučeni Bruceové; ti se kvůli tomu obrátili na anglického krále, který byl jejich lenním pánem za většinu území v majetku rodu a kterému slíbili zachování věrnosti.²¹⁵ Nedlouho poté naplno propukl spor mezi Brucem a Balliolem, v zimě na přelomu let 1286 a 1287 byla země na pokraji občanské války (jednou z jejích obětí byl i jeden z poručníků, Duncan). Někteří magnáti, mezi jinými i poručník James Steward a vlivný Robert Bruce, byli navzdory přísahám uzavřeným roku 1284 ochotni zpochybnit nástupnictví Markéty, pokud by se našel jiný vhodný kandidát.²¹⁶

Poručníci hledali oporu u anglického krále; doufali, že by jim mohl pomoci s uklidněním situace v zemi i s vyřešením nástupnictví. Již v květnu 1286 dorazilo k Eduardovi, který v té době pobýval ve Francii, skotské poselstvo. Král byl pravděpodobně ochoten pomoci za uznání vlastní svrchovanosti nad Skotskem; skotští králové nebyli z anglického pohledu řádně korunováni (instalaci na kámen ve Scone v Anglii neuznávali), a tak byla jejich nezávislost a právoplatnost pochybná.²¹⁷ Další událostí, která nahrávala Eduardovi, bylo homagium Alexandra III. z roku 1278, byť se jeho výklad na obou stranách hranice lišil.²¹⁸ Skotům stejně tak jako norskému králi muselo být jasné, že práva dědičky trůnu budou zajištěna pouze sňatkem s některým ze synů Eduarda I.; nejvhodnějším se jevil nyní pětiletý následník trůnu Eduard z Carnarvonu. 1. dubna 1289 vyplulo z Bergenu poselstvo Erika Norského, které mělo s anglickým králem dojednat podmínky sňatku; za skotskou stranu měli vyjednávat poručníci John Comyn a biskupové ze St. Andrews a Glasgow spolu s Robertem Brucem. Smlouvou ze Salisbury, která byla podepsána 6. listopadu 1289, byla dojednána Markétina cesta na Britské ostrovy, kde měla být svěřena Eduardovi, jenž měl navíc dohlížet na situaci ve Skotsku. O případném sňatku s anglickým

²¹³ Dcera Erika Norského a Markéty Skotské, zvaná Norská panna („Maid of Norway“).

²¹⁴ Poručníci zůstali v čele země až do nástupu Jana Balliola; ve svých rozhodnutích se obvykle podřizovali vůli Eduarda I. Viz POWICKE, s. 597.

²¹⁵ NICHOLSON R., *Scotland. The Later Middle Ages*, Edinburgh 1974, s. 27 - 29.

²¹⁶ Spekulovalo se o možném těhotenství královny Yollandy; o narození potomka ale není žádný záznam. Spiklenci se na základě smlouvy uzavřené na hradě Turnberry spojili s irskými magnáty Richardem de Burgh (earl of Ulster) a Thomasem de Clare. Spojenectví však nevyústilo v žádnou akci. POWICKE, s. 598.

²¹⁷ NICHOLSON, s. 29 - 30.

²¹⁸ Viz výše.

následníkem nebyla ve smlouvě zmínka. Skoti si navíc vymínili možnost výměny či náhrady těch poručníků poslaných z Norska či Anglie, kteří by jim nevyhovovali.²¹⁹

Smlouva byla potvrzena 14. března 1290 skotským parlamentem, který se sešel v Birghamu, téměř na hranici s Anglií. Zároveň byl Eduardovi poslán dopis se žádostí, aby dojednal s papežem dispens pro sňatek Markéty s anglickým následníkem.²²⁰ Situace se zdála býti vyřešenou, přestože ne k úplné spokojenosti všech – skotští preláti se obávali přílišného vzrůstu vlivu arcibiskupství v Yorku, které si dělalo nárok na svrchovanost nad skotskou církví; magnáti, z nichž mnozí byli leníky v obou královstvích, si sice zajistili pozice, ale týkalo se to pouze několika rodin.

Již 4. června 1290 navíc Eduard vznesl nárok na ostrov Man, který byl součástí skotského království. Objevil se názor, že si hodlá zemi podmanit, stejně jako v nedávné době Wales.²²¹ To však nebylo možné, na rozdíl od Walesu totiž Skotsko představovalo konsolidované království, integrované do Evropy.

V červenci 1290 vyjednávání v Birghamu pokračovalo rozhovory, které vyvrcholily 18. července uzavřením další smlouvy o sňatku Markéty s Eduardem z Carnarvonu. Součástí úmluvy byla i ujednání o budoucím vztahu obou království. Skotsku mělo být Eduardem a jeho dědici garantováno „vcelku a nezrušitelné zachování práv, zákonů, svobod a zvyků království Skotska ve všech záležitostech a způsobech, na věčné časy ve všech částech království“.²²² Žádný skotský parlament se neměl konat a žádný spor neměl být řešen mimo království; neměly být vyhlášeny žádné nové daně; znaky království (pečeť a kříž svatého Ondřeje) měli v držení poručníci. Skotská církev měla zůstat samostatnou, do volby prelátů neměl zasahovat nikdo z Anglie, arcibiskupa z Yorku nevyjímaje. I kdyby obě země v budoucnu měly stejného panovníka, měly zůstat odděleny a navzájem nepodmaněné. Ustanovení smlouvy neměla zvětšovat ani umenšovat práva panovníků ani království.²²³ Skoti navíc vyžadovali, aby královské hrady byly vydány Markétě bezprostředně poté, co složí přísahu, že bude dodržovat zvyky země. Přesto byly otázky zdanění a jurisdikce sporné – minimálně v tom ohledu, že Eduard se ustanovení smlouvy nedržel. Podle jeho názoru měly být obě země sjednoceny pod jedním panovníkem – anglickým králem. Svou moc se pokusil

²¹⁹ POWICKE, s. 599.

²²⁰ Manželka Alexandra III. byla sestrou Eduarda I.; Eduard z Carnarvonu byl tedy bratrancem Markétiny matky. Dispens byl udělen papežem Mikulášem IV. na základě Eduardovy žádosti již v listopadu 1289; Skoti o tom nevěděli. Po obdržení kladného vyřízení žádosti o tom zpravili Erika Norského.

²²¹ ANDERSON A. O. a kol. (eds.), *Chronicle of Melrose*, London 1936, s. 156.

²²² „... the rights, laws, liberties and customs of the kingdom of Scotland in all things and in all ways shall be wholly and inviolably preserved for all time throughout the whole of the kingdom.“ ENGLISH HISTORICAL DOCUMENTS III., s. 467.

²²³ Text smlouvy v anglickém překladu in ENGLISH HISTORICAL DOCUMENTS III., s. 467 - 468.

zvětšit jmenováním biskupa z Durhamu Antonyho Beka zástupcem Markéty a Eduarda z Carnarvonu; toto opatření mělo zároveň zmenšit vliv poručníků.²²⁴

Na podzim ale přišly špatné zprávy – královna Markéta cestou na Orknejích, tedy stále na norském území, 26. září 1290 zemřela.

Nejdůležitějším úkolem bylo nyní nalézt nového dědice trůnu a uklidnit situaci ve Skotsku. Robert Bruce totiž začal ihned sbírat vojsko, zatímco John Balliol se ve svých listinách nazýval „dědicem skotského království“.²²⁵ Bruce na přelomu let 1290 a 1291 jménem sedmi earlů vznesl formální protest proti biskupu Fraserovi a Johnu Comynovi, poručníkům, kteří podporovali Balliola.²²⁶ Prý napáchali při své podpoře množství nepravostí a napadli oblast Maru. Navíc inauguraci panovníků provádělo tradičně sedm earlů, do jejichž práv Fraser a Comyn zasáhli, když se pokusili nastolit na královský trůn Balliola. Zároveň se Bruce poddal anglickému králi a poprosil „kvůli vaší [tj. biskupa ze St. Andrews a Johna Comyna] revoltě a příkoří, které jste nám [Bruceovi] učinili, a sedmi earlům, žádáme tímto dokumentem o pomoc Lorda Eduarda, z milosti Boží krále Anglie, a korunu anglického království, aby získali a drželi naše práva, která máme ve skotském království, a práva dříve jmenovaných sedmi earlů.“²²⁷

Eduardu I. muselo být jasné, že uchazeči o trůn (kterých se nakonec přihlásilo třináct; dvanáct s nárokem potomků, jeden s nárokem předka)²²⁸ se sami nedohodnou a pomoc budou hledat u něj. Využil tedy příležitosti k získání svrchovanosti nad Skotskem a poručil anglickým klášterům, aby vypsaly ze svých kronik vše, co může potvrdit nadvládu Anglie nad jejím severním sousedem; navíc všechny důležité dokumenty – včetně listin obsahujících poddání se všech uchazečů o trůn – nechal převézt z Edinburghu do Berwicku, na samu hranici s Anglií. Další opatření připomínala spíše přípravy na válku – anglická flotila měla v případě nutnosti zablokovat Skotsko, do Newcastleu byla odeslána finanční hotovost na zaplacení buď diplomacie, nebo vojska, šlechta ze severních hrabství se měla 2. června 1291 sejít na hraničním hradě Norham.

²²⁴ Podrobně k celému vyjednávání viz BARROW, s. 387 – 390, nebo NICHOLSON, s. 30 – 35.

²²⁵ NICHOLSON, s. 35.

²²⁶ Text protestu in STONES, s. 44 – 50.

²²⁷ „ob defectum vestrum et injuriam per vos nobis et predictis septem comitum prosequendo et optinendo, [ad] presenciam domini Edwardi dei gratia regis Anglie illustris et coronam Anglie regiam in hiis scriptis appellamus.“ STONES, s. 49.

²²⁸ Holandský hrabě Florent, John Balliol, Robert Bruce, John Hastings, Patrick of Dunbar (earl of March), William de Ros, William de Vescy, John Comyn, Robert de Pinkeny, Nicholas de Soules, Patrick Golightly a Roger de Mandeville vznesli nárok coby potomci některého člena původního královského rodu; norský král Erik vznesl nárok až později coby otec poslední uznané dědičky trůnu Markéty.

Eduard dorazil do Norhamu již v květnu a očekával zde uchazeče o trůn. Zachoval se dokument svolávající skotskou šlechtu do Norhamu, ve kterém anglický král slibuje urovnání záležitostí v zemi poté, co magnáti uznají jeho svrchovanost. Skoti si v odpovědi nejprve vyžádali čas na rozmyšlenou, s tím, že jim nejsou známa práva či tradice, na základě kterých Eduard nárokuje svoji nadřazenost, a tedy že se mu nemohou poddat. Navíc jakákoli taková přísaha by byla proti ustanovením smlouvy z Northamptonu z roku 1290²²⁹. Nakonec se ale v dychtivosti po rozhodnutí Balliol, Bruce i ostatní uchazeči – na rozdíl od skotské šlechty – v dokumentu z 5. června 1291 poddali Eduardovi.²³⁰ Tomu v dokumentu výslovně přiznávají svrchovanost nad Skotskem a právo rozhodnout o budoucím panovníkovi; rozhodnutí se prý bez rozbrojů podřídí.²³¹ Mezi uchazeči se anglickému králi poddal i budoucí skotský král, což předznamenávalo problémy. Zároveň s kapitulací si Eduard vymínil, že mu dočasně budou do správy svěřeny královské hrady v zemi. To vše do budoucna znevýhodnilo jakoukoli opozici proti anglické nadvládě. V době mezivládí se anglický král pokoušel Skotsko spravovat nejen jako svrchovaný lenní pán, ale jako přímý vládce. Znovu jmenoval poručníky (biskupy ze St. Andrews a Glasgow, Jamese Stewarda a Johna Comyna) a přidal k nim pátého, Briana fitzAlana; ustanovení byli i další správci země podle anglického vzoru.²³² Jedním z prvních nařízení bylo zadržet všechny, kteří mu během cesty po Skotsku odmítli složit přísahu věrnosti. Po návratu ze severu pak 2. srpna 1291 v Berwicku zahájil první zasedání, jehož výsledkem mělo být vybrání nového krále a které vešlo do dějin pod názvem „Great Cause“, Velký případ.²³³

Společenství skotského království,²³⁴ tj. magnáti bez nároku na trůn, rytíři, nižší šlechta, měšťané a pravděpodobně také duchoventstvo nechtěli, aby Eduard jednal coby svrchovaný soudce, ale coby arbiter. Nehodlali zajít tak daleko jako ti, kteří se ucházeli o trůn, a plně se poddat. Anglický král se inspiroval římským porotním soudem a ustanovil komisi o sto čtyřech porotcích pod svým vlastním vedením coby soudce, a nikoli arbitra, jak požadovala skotská šlechta. Dvacet čtyři porotců bylo z anglické královské rady, polovina

²²⁹ Text obou dokumentů, Eduardovy výzvy i skotské odpovědi in STONES, s. 51 – 52, resp. 53 – 55.

²³⁰ BARROW, s. 392, NICHOLSON, s. 36.

²³¹ „sire Edward... lui apent et avoir doit la souveraine seignurie du dit reame d'Escoce et la conissance de... nostre droit; ... et promettoms que nous averoms et tendroms ferm et estable son fet.“ Text in STONES, s. 56 – 57. V dokumentu je jmenováno pouze devět uchazečů, chybí Robert de Pinkeny, Patrick Golightly a Roger de Mandeville; přísahu nesložil ani norský král Erik, jehož nárok je ovšem až z roku 1292. Je tedy nejisté, zda zbylí tři skotští magnáti přísahu složili; odborná literatura uvádí přísahu všech uchazečů (např. BARROW, s. 392, NICHOLSON, s. 36, POWICKE, s. 603).

²³² Např. kancléř a správce pokladu. POWICKE, s. 604.

²³³ NICHOLSON, s. 37 – 38.

²³⁴ *Communitatis regni Scocie*. Označení často používané v dokumentech; zvláště po roce 1286. WEBSTER B., *Medieval Scotland. The Making of an Identity*, London 1997, s. 78.

byli baroni a polovina duchovenstvo. Ze zbylých osmdesáti jmenovali Bruce a Balliol (společně s poručníkem Johnem Comynem) každý čtyřicet. Tento princip jmenování odrážel skutečné rozpolcení Skotska; šlechta byla rozdělena na dvě stejné poloviny, ovšem větší část duchovenstva podporovala Balliola. Při rozhodování se přihlíželo k římskému právu, zvykovému právu Skotska i k názoru doktorů práva z univerzity v Paříži, na které se Eduard obrátil se žádostí o pomoc.

Přihlásilo se celkem dvanáct uchazečů o trůn, ovšem pouze čtyři z nich měli vážnější nárok – Robert Bruce, John Balliol, John Hastings a hollandský hrabě Florent. Florent byl pravnucek Ady, starší sestry krále Viléma Lva, který vládl v letech 1165 až 1214. Svůj nárok hodlal podpořit dokumentem, který měl dokázat, že David z Huntingdonu, od něž odvozovali svůj nárok ostatní tři, se vzdal svých nároků ve prospěch Viléma Lva, jehož linie vymřela Markétou zvanou Norská panna. To by dávalo potomkům Ady, třetí ze sourozenců (vnouček krále Davida I., jednoho z nejvýznamnějších skotských středověkých panovníků, který vládl v letech 1124 až 1153), největší právo na trůn. Eduard dokonce nechal dokument hledat ve skotských kláštorech, nikdy se ale podobný doklad nenašel.

Earl David z Huntingdonu, jehož potomky byli zbývající tři vážní uchazeči o trůn, byl mladší bratr Viléma Lva. Měl tři dcery – Markétu, Isabelu a Adu. John Hastings byl vnukem nejmladší Ady. Při sporu o následnictví se odvolával na to, že Skotsko by mělo být posuzováno jako baronské léno, a tedy rozděleno mezi tři dědice rovným dílem. Bruce to odmítl jako první, argumentuje, že Skotsko je království, a tudíž nedělitelné.

Robert Bruce, lord of Annandale, jemuž bylo již osmdesát, již měl jeden nárok na trůn – roku 1238 jej v té době stále bezdětný Alexandr II. uznal za svého dědice. Bruce byl praprapravnucek krále Davida I., syn Isabely, prostřední dcery Davida z Huntingdonu, a tedy o jednu generaci bližší přímé královské linii než Hastings a Balliol.

Největším Bruceovým konkurentem byl John Balliol, vnuk Markéty, nejstarší dcery Davida z Huntingdonu. Jeho matka byla lady Devorguilla, dcera Markéty a dědička Gallowaye. Byl tedy od přímé královské linie oddělen dvěma ženami.

Oba nejvážnější nároky na trůn byly poměrně vyrovnány, oba závisely na ženských předcích (Bruce byl od mužské linie vzdálen jen jednou ženou, Balliol dvěma). Bruce byl o generaci blíže Davidu I. než jeho konkurent, byl ovšem synem mladší sestry. „Pokud ale starší dědic znamenal víc než ‚blízkost krve‘, potom Balliol, vnuk starší sestry, měl větší právo než Bruce, syn mladší sestry.“²³⁵ Alespoň takto platilo následnictví v království ve Skotsku stejně tak jako v Anglii a právě na toto pravidlo se Balliol odvolával. Bruce sice prosazoval

nedělitelnost, ale dohodl se s hollandským hrabětem Florentem na vzájemné podpoře s tím, že pokud jeden z nich korunu získá, druhý bude odměněn třetinou Skotska.²³⁶

Mezi skotskými magnáty měl větší prestiž Bruce, Balliol byl považován spíše za Angličana (kromě skotské Gallowaye vlastnil rozsáhlé statky i v severoanglických hrabstvích Northumberland a Durham). Byl podporován dvěma z poručníků, Johnem Comynem (svým švagrem) a biskupem Fraserem ze St. Andrews, zatímco James Steward a biskup z Glasgow podporovali Bruce. Sedm earlů, podle tradičního počtu provincií, do kterých bývalo Skotsko rozděleno, podporovalo většinou Bruce a byli to právě oni, kdo obvykle instaloval nového krále na Kámen osudu v opatství Scone.

Eduard sám se pokusil vznést nárok na trůn coby potomek krále Malcolma III. a královny Markéty.²³⁷ Návrh byl ale rychle stažen, pravděpodobně pro nedostatek podpory či kvůli obavám z případného spojení ostatních uchazečů proti příliš mocnému anglickému panovníkovi. Eduard se snažil zachovat si dobré jméno mezi skotskými barony, což mohlo zvětšit jeho vliv v zemi. Jisté bylo, že po více než roce bezvládní a poté, co o nároku na vládu rozhodl anglický král, budoucí skotský panovník nebude plně nezávislý.

Soud zasedal v Berwicku 3. až 12. srpna 1291, kdy byly předneseny jednotlivé nároky na trůn. Poté se opět sešel v červnu 1292. Hlavní otázky k vyřešení byly: zda se má ke Skotsku přistupovat jako k feudálnímu panství, tedy zda má být rozděleno rovným dílem mezi dědice (i v ženské linii), přičemž dědici nejstarší sestry by byl ponechán královský titul, hlavní hrady, odznaky královské moci a odvolací soudy; a pokud království nemá být rozděleno, kdo má nárok na trůn – Bruce, nebo Balliol, tedy starší linie, nebo o generaci bližší uchazeč?

Jednání zkomplikovalo poselství od norského krále Erika, které dorazilo do Berwicku 2. června 1292. Erik tvrdil, že jako otec poslední uznané dědičky skotského trůnu Markéty má nejlepší předpoklady pro získání koruny on, neboť dědictví může přejít i na předka, nejen na potomka. Nárok byl ale zamítnut, soud se zaměřil pouze na rozhodování mezi Brucem a Balliolem.

Komise se sešla opět 14. října, její zasedání trvalo do 17. listopadu 1292; 6. listopadu rozhodla, že Balliol má přednost kvůli starší rodové linii. Bruce, který byl doposud proti dělení království, náhle obrátil a začal prosazovat rozdělení země mezi potomky Davida

²³⁵ BARROW, s. 391.

²³⁶ NICHOLSON, s. 41.

²³⁷ Matilda, dcera Malcolma III. a Markéty, byla manželkou Jindřicha I. Eduard byl Matildin praprapravuk. Dědictví by ale i v tomto případě šlo přes dvě ženy – Matildu a „císařovnu“ Matildu, dceru Jindřicha I. a Matildy.

z Huntingdonu (tj. sebe, Balliola a Hastingsse). Když neuspěl, vzdal se svého nároku a přenesl jej na svého syna Roberta Bruce, earla of Carrick, a jeho dědice.²³⁸

10. listopadu rozhodovalo pouze dvacet čtyři členů anglické královské rady, bez osmdesáti porotců jmenovaných uchazeči. Ti opět potvrdili předchozí verdikt o nedělitelnosti království a přiklonili se na stranu Balliola. Několik dalších uchazečů se vzdalo svého nároku, mezi jinými i John Comyn.²³⁹ Skotští porotci následně souhlasili s rozhodnutím. 17. listopadu v Berwicku verdikt potvrdil i Eduard I. ústy Robert Brabazona spolu s odůvodněním neúspěchu ostatních uchazečů. Robert de Pinkeny, Patrick, earl of March, Nicholas de Soules, Patrick Golightly, William de Ros, William de Vescy a holandský hrabě Florent v průběhu rozhodování stáhli své nároky; norský král Erik, John Comyn a Roger de Mandeville neprosazovali své nároky dost důrazně, tudíž také nedostali nic z toho, o co žádali. Robert Bruce a John Hastings žádali rozdělení království, což bylo protiprávní, a proto ztratili nárok na korunu.²⁴⁰ Novým králem se tedy dva roky po smrti dědičky trůnu a šest let po smrti posledního panovníka stal John Balliol, ovšem Eduard si podržel coby svrchovaný panovník pro sebe a své dědice právo zasahovat do skotských záležitostí, které prosadil již po Markétině úmrtí.²⁴¹

Podle ustanovení v rozhodnutí složil Balliol 20. listopadu²⁴² roku 1292 Eduardovi přísahu věrnosti. Na den svatého Ondřeje (30. listopadu) byl nový král instalován na Kameni osudu ve Scone. 26. prosince potom král Jan Balliol přijel za Eduardem do Newcastlu a složil mu homagium, jehož formulace naznačuje, že ten se nevzdal plně kontroly Skotska a že na Balliola nahlíží jako na svého vazala, nikoli na samostatného krále. Již v úvodu, který přidal zapisující notář, je uvedeno, že homagium bylo složeno Eduardovi coby svrchovanému pánu Skotska.²⁴³ Po úvodu následuje text přísahy: „Můj pane, pane Eduarde, svrchovaný pane

²³⁸ Earl of Carrick rezignoval na své hrabství i nárok na trůn hned 9. listopadu 1292. Nositelem práv se tak stal jeho syn Robert Bruce, který nakonec královskou korunu roku 1306 získal.

²³⁹ Jeho naprostý neúspěch při prosazování vlastního nároku byl velkým překvapením. Skotský poručník patřil k mocnému rodu, který mezi své předky počítal i někdejšího skotského krále Donalda Baneho (vládl 1093 – 1097), a měl tedy lepší nárok než většina dalších uchazečů. Comyn během mezivlád podporoval Balliola, jehož sestru měl za manželku.

²⁴⁰ K celému procesu vybírání nového krále viz BARROW, s. 390 – 394, NICHOLSON, s. 35 – 43, POWICKE, s. 600 – 608.

²⁴¹ „...que ad manus ipsius domini regis tanquam ad superiorem dominum predicti regni Scocie post mortem prefate Margarete devenerint salvo jure ejusdem domini regis et heredum suorum cum inde loqui voluerint.“ Záznam o rozhodnutí z *Annales Regni Scotiae* je in STONES, s. 59 – 62.

²⁴² BARROW, s. 394, uvádí, že Balliol skládal přísahu hned následujícího dne, tj. 18. listopadu. 20. listopad uvádí POWICKE, s. 608.

²⁴³ „Johannes de Balloilo rex Scocie fecit homagium predicto domino regi Anglie tanquam superiori et directo domino regni Scocie...“, STONES, s. 63. Text celého homagia, resp. jeho zápisu z pera notáře in tamtéž, s. 63 – 64.

skotského království, já, Jan Balliol, skotský král, stávám se vaším vazalem za celé skotské království se vším, co k němu přináleží a patří; toto království držím a měl bych mít podle práva a prohlašuji za sebe a své dědice, skotské krále, že skotské království držím dědičně od vás a vašich dědiců, anglických králů, a věrnost a poslušnost zachovám vám a vašim dědicům, anglickým králům, v záležitosti života a končetin a pozemské slávy, proti všem mužům, kteří mohou žít a zemřít.“²⁴⁴ Na závěr je přidán výčet všech významných svědků; největší Balliolův sok, Robert Bruce, mezi nimi chybí.

Vše mohlo být mezi oběma královstvími v pořádku, kdyby Eduard netrval na tom, že feudální nadřazenost znamená „přímé panství“, což zahrnuje i odvolání ze Skotska k soudu do Anglie. Skoti doufali, že tato odvolání by se mohla odehrávat na půdě království; anglickému panovníkovi poslali petici, v níž jej žádají, aby dodržoval ustanovení smlouvy z Birghamu ohledně odvolání. Eduard byl jiného názoru, již 2. února 1293 přinutil Balliola podepsat prohlášení, že anglický král je zproštěn veškerých slibů daných ve smlouvě nebo během období mezivládí.²⁴⁵ Na druhé straně Eduard 4. ledna přinutil bývalé poručíky, aby veškeré důležité dokumenty týkající se správy země předali novému králi; snažil se tedy zachovat všechna práva a zvyky skotského království, pokud tím nebyla výrazně omezována jeho moc, zároveň coby svrchovaný pán musel v zemi udržet pořádek.²⁴⁶

Otázka odvolání nabyla na významu již několik týdnů po korunovaci Jana Balliola, když se do Newcastlu k Eduardovi odvolal nespokojený obchodník z Berwicku; bylo to dokonce ještě před složením homagia za skotské království. Nedlouho nato následoval další, závažnější případ – k anglickému králi se odvolal Macduff, mladší syn bývalého earla of Fife. Během roku 1293 byl král Jan dvakrát předvolán do Londýna, aby vysvětlil své rozhodnutí v případě. První předvolání ignoroval; na podruhé byl výhrůžkami donucen podrobit se a do Londýna přijet. Nejprve ale odmítl přijmout jakýkoli rozsudek s tím, že se musí poradit se svými magnáty. Žádal tedy Eduarda o odklad. Neuspěl – za neuposlechnutí první výzvy byl odsouzen ke ztrátě tří hlavních hradů, dokud nedojde k urovnání sporu, který byl navíc rozhodnut ve prospěch Macduffa. Balliol poprosil o další odklad s tím, že definitivní

²⁴⁴ „Domine mi, domine Edwarde, superior dominus regni Scocie ego Johannes de Balliolo rex Scotorum devenio vester homo ligeus de toto regno Scocie cum pertinentiis et omni eo quod appendet, quod quidem regnum teneo et debeo de jure ac clamo pro me et heredibus meis regibus Scocie tenere hereditarie de vobis et heredibus vestris regibus Anglie, et fidem ac fidelitatem portabo vobis et heredibus vestris regibus Anglie de vita et membro et terreno honore, contra omnes homines qui possunt vivere atque mori.“ STONES, s. 63 - 64. Starofrancouzská verze téhož homagia, s identickým obsahem, je zapsána v kronice Pierra de Langtoft. Viz PIERRE DE LANGTOFT, s. 192 – 194.

²⁴⁵ NICHOLSON, s. 45. Smlouva z Birghamu viz výše.

²⁴⁶ POWICKE, s. 609 – 610.

rozhodnutí v případě přednese na příštím parlamentu; k tomu kvůli vypuknutí povstání ve Walesu a války ve Francii nikdy nedošlo.²⁴⁷

Jan Balliol se rozhodně nenacházel v jednoduché situaci – zatímco jeho vazalové na něj pohlíželi jako na plnoprávného krále, Eduard v něm viděl krále-vazala. K tomu všemu zde byly možné nároky flanderského hraběte a norského krále Erika na vdovský podíl, respektive věno. Erik navíc vznesl kvůli neplacení stanovené částky požadavek na Západní ostrovy, které připadly Skotsku roku 1266. Kvůli lepší výchozí pozici se spojil s nejmladším Robertem Bruce tím, že se oženil s jeho sestrou.²⁴⁸

Roku 1294, po vypuknutí války s Filipem IV. kvůli zabavení akvitánského vévodství,²⁴⁹ svolal Eduard hotovost v Anglii a Walesu na obranu svých kontinentálních držav. Ve Skotsku vyžadoval vojenskou pomoc v případě nutnosti od krále, deseti earlů, Jamese Stewarda a patnácti baronů.²⁵⁰ Navíc požadoval uzavření skotských přístavů pro lodě plující z kontinentu. Stejně jako ve Walesu²⁵¹ i ve Skotsku vzbudila tato opatření odpor. Parlament ve Stirlingu v červenci 1295 zvolil radu čtyř biskupů, čtyř earlů a čtyř baronů, která měla spravovat zemi a dohodnout pomoc od Francie. K francouzskému králi Filipu IV. bylo vysláno poselstvo tvořené biskupy ze St. Andrews a Dunkeld a dvěma barony. Balliol, který byl již dříve přinucen vzdát se anglických šlechticů na svém dvoře, musel akceptovat i rozhodnutí parlamentu. Mise byla úspěšná, 23. října 1295²⁵² byla uzavřena spojenecká smlouva, jejíž ustanovení byla bez výjimky namířena proti Anglii. Ani jeden ze spojenců neměl uzavírat separátní mír a Skoti měli napadnout Anglii bezprostředně poté, co Eduard odjede válčit na kontinent; pokud by neuspěli, Filip jim měl poslat pomoc. Smlouva měla být upevněna sňatkem Filipovy neterě Joan de Valois s královým synem Eduardem Balliolem. Francouzi vyžadovali, aby úmluvu na skotské straně ratifikoval nejen král, ale i duchovenstvo, baroni, rytíři a zástupci městských komun; k tomu došlo 23. února 1296 v Dunfermline.

Dohodnuté spojenectví bylo jedinou odpovědí na protifrancouzsky zaměřený systém spojenců, který budoval Eduard I.²⁵³ Zároveň byla v Paříži uzavřena francouzsko-norská

²⁴⁷ K otázce odvolání podrobněji např. BARROW, s. 394 – 395, NICHOLSON, s. 44 – 46, POWICKE, s. 610 – 612.

²⁴⁸ Mírová smlouva z Perthu mezi Skotskem a Norskem viz výše. Erik mohl vznést nárok coby manžel Markéty, dcery Alexandra III. Flanderský hrabě byl otcem jiné Markéty, snachy Alexandra III.; jejím manželem byl někdejší následník trůnu Alexandr. NICHOLSON, s. 46.

²⁴⁹ Viz kapitola o Francii.

²⁵⁰ BARROW, s. 396. POWICKE, s. 612, uvádí krále, osm earlů, Jamese Stewarda a dvanáct baronů.

²⁵¹ Od září 1294 do března 1295 trvalo ve Walesu povstání pod vedením čtyř místních magnátů. Podrobněji viz kapitola o Walesu.

²⁵² NICHOLSON, s. 47. POWICKE, s. 613 uvádí datum 22. října 1295.

²⁵³ Eduard byl spojencem německého krále, flanderských měst a vysoké šlechty z Porýní.

spojenecká smlouva; Filipu IV. se podařilo přesvědčit Skoty a Nory, aby dočasně upustili od vzájemných konfliktů. Erik se zavázal podřídit se v řešení sporu ohledně nadvlády nad ostrovy podél západního a severního pobřeží Skotska rozhodnutí Filipa IV., který se měl stát zprostředkovatelem míru. Francouzi předpokládali, že využijí norské lodě k námořní invazi do Anglie; Skoti měli zaútočit na pevninu.²⁵⁴

Eduard nepochybně věděl o vyjednáváních, neboť začal konat. Biskupa z Durhamu a earla Warenna jmenoval 5. října 1295 správci země, Robert Bruce, budoucí skotský král, byl dosazen za správce strategického hradu Carlisle. Balliolovi bylo nařízeno předat Angličanům po dobu války hrady Berwick, Roxburgh a Jedburgh. Zároveň nařídil šerifům po celé Anglii, aby zabavili majetek Janu Balliolovi a těm šlechticům, kteří pobývají ve Skotsku. Zároveň se Skoty pokusil zastrašit vojensky – na březen 1296 svolal do severoanglického Newcastle armádu.²⁵⁵

Skotská armáda se měla sejit v Caddonlea nedaleko Selkirku 11. března 1296. Stejně jako všechny armády během válek za nezávislost se skládala jak z dobře vyzbrojených rytířů, tak svobodných mužů se všemi možnými druhy zbraní. Proti Angličanům měli jednu nevýhodu – již dlouhou dobu neměli žádnou zkušenost z války, zatímco jejich nepřátelé zdokonalili své válečnictví v nedávných bojích s Velšany. Navíc ne všichni magnáti byli ochotni bojovat za Balliola – prostřední i nejmladší Bruce (nejstarší zemřel předešlého roku), stejně tak jako earlové of March a Angus raději podporovali Eduarda, kterému složili 25. března 1296 přísahu věrnosti a homagium za svá skotská panství. Přísaha, která je složená i za dědice, zahrnuje také možnou pomoc pro případ ohrožení Eduardových zájmů ve Skotsku. Základem je obvyklá formulace: „Stávám se vaším vazalem v záležitostech života a končetin a pozemské slávy, proti všem mužům, kteří mohou žít a zemřít.“ Zajímavá je i zapsaná Eduardova odpověď, ve které přijímá přísahu a nazývá Balliola „bývalým skotským králem“.²⁵⁶

Když Eduard I. na jaře roku 1296 dorazil do Newcastle, již věděl, že válka ve Skotsku bude nevyhnutelná. Do Newcastle také předvolal Balliola, který se samozřejmě nedostavil, naopak – 5. dubna obdržel Eduard od skotského krále oficiální zřeknutí se homagia a přísahy věrnosti.²⁵⁷ Balliol v něm nařkl anglického krále a šlechtu, že neustále porušovali svobody království (např. povoláváním vojenské hotovosti mimo území Skotska), vnesli do něj

²⁵⁴ K celému vyjednávání spojenectví viz NICHOLSON, s. 47 – 48, POWICKE, s. 612 - 613.

²⁵⁵ POWICKE, s. 613.

²⁵⁶ „Jeo devenk voster home lige de vie e de membre e de terrien honor contre totez gentz qi pount vivre e morir.“ (s.68); „... Johan de Baillol, qi fust roy d'Escoce...“ (s.69); text přísahy STONES, s. 68 – 69.

²⁵⁷ POWICKE, s. 614.

nepokoje, a nyní dokonce chystají válku, což považuje za dostatečný důvod k odvolání přísah.²⁵⁸

Dobytí anglického hraničního města Carlisle Skoty vyústilo v invazi. Po krátkém obléhání byl Angličany dobyt Berwick (30. března), jehož obránci se díky překvapení zmohli pouze na krátký odpor.²⁵⁹ Mužští obyvatelé města byli zmasakrováni, hrad byl poté přestavěn, město bylo osazeno anglickými obchodníky a stalo se centrem anglické správy Skotska. Skoti v odplatu vydrancovali příhraniční oblasti Northumberland a Cumberland, ovšem 27. dubna byla jejich armáda poražena u Dunbaru. Hrad Dunbar byl Angličany oblehnut, jeho obránci si vyžádali krátké příměří, během kterého se chtěli poradit o dalším postupu s Janem Balliolem; ještě během příměří Skoti zaútočili, ovšem byli drtivě poraženi.²⁶⁰ Zbylí obránci hradu se vzdali hned druhého dne po bitvě do rukou anglického krále, který mezitím přijel. Ovšem bitvu, o jejímž významu a velikosti se dnes vedou spory, vyhrál earl Warenne.²⁶¹

Vůdcové povstání, mezi nimi i earlové of Athol, Ross a Menteith a syn Johna Comyna, byli zajati a odvezeni do vězení na hrady v Anglii. Všechny nejdůležitější skotské hrady – Dunbar, Roxburgh, Jedburgh, Dumbarton, Edinburgh, Stirling a Perth – se Angličanům vzdaly. Balliol se pokusil vznést formální protest proti tomu, jak se Eduard vůči němu a skotskému království choval; krátkou dobu se skrýval na území svých posledních spojenců Comynů, nakonec byl ale přinucen k poslušnosti.²⁶² 2. července, deset týdnů po porážce u Dunbaru, v Kincardine Jan Balliol oficiálně uznal, že spojenectvím s francouzským králem, odmítnutím homagia a pomocí při sbírání vojska na válku proti Anglii porušil dohody s anglickým králem a tím zákon. Eduard měl tedy plné právo vpadnout s vojskem do Skotska. Proto Balliol, s dodatkem, že bez přinucení, poddává království a jeho obyvatele i s přísahou homagia, kterou mu složili, Eduardovi.²⁶³ 7. července poté na hřbitově v Stracathro nedaleko Brechinu veřejně odsoudil své přečiny. 10. července se v Brechinu Jan Balliol vzdal své královské hodnosti ve prospěch Eduarda a byl obřadně zbaven koruny;²⁶⁴ spolu se svým

²⁵⁸ Text dopisu s odvoláním in STONES, s.70 - 72.

²⁵⁹ PRESTWICH, s. 470 – 471.

²⁶⁰ Skoti prý na Angličany pokřikovali, že jim uříznou ocasy. Tato výhrůžka je spojena s rozšířenou středověkou povětí, podle níž Angličané mají ocasy podobné jako psi. Původ pověry bohužel není znám. PRESTWICH, s. 471.

²⁶¹ PRESTWICH, s. 473, vyjmenovává důvody, proč by se místo o bitvu mohlo jednat pouze o větší šarvátku.

²⁶² Podrobněji k první skotské válce za nezávislost viz např. NICHOLSON, s. 48 – 51.

²⁶³ „Por laquele chose nous estant en nostre plen poer e nostre fraunche volenté, luy avons rendu la tere de Escoce e tote la gent ove touz leur homages.“ (s. 74); text Balliolovy kapitulace in STONES, s. 73 - 74.

²⁶⁴ Balliol byl při obřadu zbaven nejen koruny, ale také královského pláště; tento akt mu vynesl hanlivou přezdívku „Toom Tabard“ („Prázdný plášť“). PRESTWICH, s. 473 - 474.

synem Eduardem byl odvezen na jih coby zajatec a držen na hradě Hertford.²⁶⁵ Vládl tedy necelé čtyři roky.

Během července a srpna 1296 uskutečnil Eduard tažení Skotskem, při kterém se dostal až na severní hranici království, do Elginu; 26. srpna²⁶⁶ se vrátil do Berwicku. Všechny znaky skotského království byly po tažení odvezeny do Londýna; starobylý Kámen osudu ze Scone, na kterém byli odnepaměti korunováni skotští králové, byl převezen do Westminsteru, kde byl umístěn v hrobce sv. Eduarda Vyznavače. Stejně tak nejvýznamnější skotská relikvie, „Černý kříž“ svaté Markéty Skotské, byl převezen do Londýna.²⁶⁷ V Anglii se věřilo, že došlo k naplnění jednoho z Merlinových proroctví, ve kterém se říká, že „jedno panství bude vytvořeno ze dvou rozdílných království, kterým dříve vládli dva králové“.²⁶⁸ Navíc roku 1296 Eduard obdržel individuální homagium a přísahy věrnosti od více než dvou tisíc Skotů, od earlů po malé vlastníky pozemků, od biskupů po faráře jednotlivých kostelů. Anglický král věřil, že Skotsko je nyní podrobena a stalo se ekvivalentem severního Walesu či Irska, čili vně ležící, samostatně spravovaná součást vlastního království. Nového krále-vazala pravděpodobně jmenovat nehodlal. Jinou možností (vedle jmenování nového krále) bylo ponechání si královského titulu; k tomu však nedošlo. Na Britských ostrovech mělo nadále existovat pouze jediné království. Skoti získali novou správu, podle anglického vzoru; v jejím čele stanul earl Warenne, který se pokoušel Skotsko spravovat ze svých statků v anglickém Yorkshire. Opravdovou moc ale měl Hugh Cressingham, který měl na starost královské finance v zemi. Místní správa byla ponechána v rukou skotských velmožů.²⁶⁹ V této době prý vznesl nárok na trůn Robert Bruce, syn původního uchazeče; Eduardova odpověď měla znít: „Nemám snad na práci nic jiného než získat pro tebe království?“²⁷⁰

Roku 1296 nebylo Skotsko vojensky dobyt, spíše utrpělo šok. Anglická nadvláda dolehla stejně tak na šlechtu, jako i na duchovenstvo. 1. října 1296 vydal Eduard nařízení, podle kterého mohla být uvolněná beneficia v Gallowayi na jihozápadě země obsazována

²⁶⁵ Poté, co ve Skotsku povstal William Wallace, byl Balliol i se synem převezen do londýnského Toweru. Roku 1299 jim bylo dovoleno opustit Anglii; Jan Balliol zemřel roku 1315 v Normandii. K procesu s Balliolem podrobněji viz POWICKE, s. 615.

²⁶⁶ NICHOLSON, s. 50. POWICKE, s. 615, udává datum Eduardova návratu do Berwicku 22. srpna.

²⁶⁷ Na rozdíl od kamene ze Scone byl později navrácen, aby byl 1346 Skoty definitivně ztracen v bitvě u Neville's Cross, kde byl skotský král David II. poražen oddíly anglického krále Eduarda III. Kámen osudu zůstal ve Westminsterském opatství až do roku 1996, kdy byl při založení skotského parlamentu slavnostně vrácen do Edinburghu; dnes je k vidění na tamním hradě.

²⁶⁸ „Et une realme fet de [deus] diverse regnez / Ke solaint par deus rays estre governez.“ PIERRE DE LANGTOFT, s. 264.

²⁶⁹ K Eduardovu tažení Skotskem a uspořádání země viz BARROW, s. 396 – 397, PRESTWICH, s. 475 - 476.

²⁷⁰ Citát je z Bowesovy kroniky, která je asi o století mladší než popisované události. BARROW, s. 397, NICHOLSON, s. 51, POWICKE, s. 616.

pouze anglickými knězi; následujícího roku byl stejný zákon vydán pro celé Skotsko. Skotská církev byla na svou nezávislost vždy hrdá, a proto se jejím představitelům nyní nelíbilo, že by se měli poddat; z dvanácti skotských biskupů pouze tři složili Eduardovi homagium.²⁷¹

V anglo-skotském pohraničí příliš klidno a bezpečno nebylo, proto Eduard 4. června 1297 jmenoval dva magnáty z anglické strany hranice, Henry Percyho a Roberta Clifforda, aby s pomocí místních jednotek nepokoje urovnali.

Již předtím se ale objevil ozbrojený odpor, u nějž již známe původce; v Clydesdale na jihu země byl v květnu Williamem Wallacem zavražděn William Hazlerig, šerif z Lanarku. Byla to pomsta za vraždu Wallaceovy manželky – či milenky – kterou šerif odsoudil, protože pomohla rebelovi, již dříve zatčenému za odpor, k útěku.²⁷² Skotský povstalec byl druhým synem sira Malcolma Wallace z Elderslie, rytířského nájemce Jamese Stewarda; Eduardu I. roku 1296 nesložil přísahu věrnosti. Po útěku z Lanarku se usadil v Ettrick Forest, kde se k němu postupně přidávali další rebelové.

Odpor se rychle zvedl po celé zemi; nebylo možné vybírat daně ani ohlídat dodržování zákona, na mnoha místech byli vyhnáni angličtí správci země a Skoti dosadili vlastní. Biskup Wishart z Glasgow, James Steward a William, lord of Douglas, svolali hotovost a během června 1297 vytáhli na jihozápad. Samozřejmě, že mnoho magnátů (téměř všichni laici) zůstalo věrných Eduardovi a bojovalo po jeho boku téměř po celou válku o nezávislost; všichni ale měli své statky i na jih od hranice. Zvláštní postavení měl mladší Robert Bruce, vnuk původního uchazeče o trůn – po přísaze věrnosti složené v Carlisle mu Eduard vrátil hrabství Carrick, on se ale od roku 1297 postavil otevřeně na stranu povstání.²⁷³ Wallace, Wishart a Steward bojovali za zadrženého Balliola a měli rozpory s Brucem, který bojoval především za své vlastní zájmy. Skotské vojsko bylo ale na svém tažení poraženo Angličany pod vedením Percyho a Clifforda u Irvine; 7. července²⁷⁴ následovala kapitulace, ve které se Eduardovi podrobili mj. Bruce, Steward a biskup Wishart. Douglas byl souzen stranou od ostatních – již dříve mu byly zabaveny jeho anglické statky, nyní byl zajat a držen na hradě Berwick.²⁷⁵ Ostatní získali některé ústupky, například příslib, že nebudou muset proti své vůli sloužit s vojskem v Gaskoňsku. Eduard poté odjel do Flander a odvezl i některá rukojmí zajatá v bitvě u Dunbaru.²⁷⁶

²⁷¹ NICHOLSON, s. 53.

²⁷² NICHOLSON, s. 52.

²⁷³ BARROW, s. 398.

²⁷⁴ NICHOLSON, s. 54. POWICKE, s. 685, uvádí datum 9. července.

²⁷⁵ Následujícího roku byl převezen od Toweru v Londýně, kde později zemřel.

²⁷⁶ Rukojmí mohla za dobré služby ve válce proti Francouzům získat svobodu. NICHOLSON, s. 53 - 54.

Wallace kapitulaci neuznal a pokračoval v boji. Usadil se v Ettrick Forest u Selkirku jižně od zálivu Forth. Zde se k němu přidávali ti, kteří chtěli v odporu pokračovat. V srpnu 1297 se Wallace vydal na sever, aby oblehl hrad Dundee, který byl nyní v anglických rukách, a aby se spojil se s těmi, kteří v severních částech země pokračovali ve válce za nezávislost.

Revolta na severu byla již od počátku roku 1297 vedena Andrewem Morayem, jehož otec i strýc byli vězněni v Anglii; on sám byl vězněn v Chesteru, ale podařilo se mu uprchnout. Na rozdíl od Wallaceho byl Moray majetný, po otci zdědil rozsáhlé statky v Moray a Cromarty, patřil mu i hrad Bothwell. Na květen svolal Moray ty, kteří chtěli bojovat, na hrad Avoch na Black Isle a zde naplánoval útok na hrad Urquhart na břehu Loch Ness. Nespornou výhodou Skotů byla znalost členitého terénu. V srpnu již bylo jasné, že nedávné anglické dobytí a podrobení země na sever od Forthu se ocitlo v troskách.²⁷⁷

Skotské armádě nyní zbývalo pouze vyhrát rozhodující bitvu; vojsku složenému většinou z pěšáků však proti anglické těžké jízdě nedával nikdo šanci. Kvůli chybě ale Angličané pod vedením Cressinghama a Warrena bitvu u Stirling Bridge 11. září prohráli s těžkými ztrátami.²⁷⁸ Andrew Moray byl v bitvě smrtelně raněn,²⁷⁹ Cressingham zabit, Warrene uprchl do Berwicku. Vše, co Angličané ve Skotsku do té doby získali, bylo ztraceno v jediném okamžiku; pevně v anglických rukách zůstaly pouze hrady Stirling, Edinburgh, Roxburgh a Berwick. Wallace, který nyní začal vystupovat coby poručník ve jménu krále Jana Balliola,²⁸⁰ vpadl do severoanglických hrabství.

Eduard, který v době porážky u Stirling Bridge pobýval ve Flandrech, se v březnu 1298 vrátil do Anglie a ihned začal s přípravami na válku. Již od ledna měl earl Warrene důležitý úkol – zabezpečit hranici proti dalším skotským nájezdům. Na Eduardův rozkaz byla správa království přenesena z Westminsteru do Yorku (finanční správa země a nejvyšší soud zde zůstaly do roku 1304), kam také na duben povolal skotské magnáty, aby ospravedlnili své jednání; jelikož se žádný nedostavil, mohl je Eduard prohlásit za nepřátele a napadnout, aniž by jednal protiprávně.²⁸¹ V červenci 1298 armáda vyrazila na sever, nedostala se ale daleko za Edinburgh, mimo jiné i z důvodu problémů se zásobováním, které bylo plánované po moři a kterému zabránil nepříznivý vítr. Většinu pěšáků tvořili Velšané, kteří se pokusili kvůli

²⁷⁷ NICHOLSON, s. 54 – 55, POWICKE, s. 685.

²⁷⁸ Plně vyzbrojení angličtí rytíři byli napadeni skotským vojskem při přecházení úzkého mostu; byli zmasakrováni, mnoho se jich utopilo.

²⁷⁹ Zemřel v listopadu 1297; POWICKE, s. 687.

²⁸⁰ Např. v dopise ze 7. listopadu 1297, ve kterém informuje skotské magnáty o dobytí Hexhamu: „Willelmus Walensis... nomine preclari principis domini Johannis dei gratia regis Scocie illistris...” In STONES, s. 77.

²⁸¹ PRESTWICH, s. 479.

nedostatku vzbouřit; vzpoura byla rychle a krvavě potlačena.²⁸² Wallace mezitím ničil pohraniční oblasti, aby Angličanům nemohly poskytnout žádnou oporu ani zásoby. Obě armády, skotská vedená Wallacem a dalšími magnáty a anglická vedená Eduardem I., se setkaly 22. července u Falkirku; ač Skoti rozhodně nepodcenili přípravu, Angličané bitvu po tuhém boji vyhráli.²⁸³

Eduard I. vyrazil na sever, spalil Perth a St. Andrews a vrátil se zpět do anglického Carlisle přes jihozápad. Ač anglický král dal části skotského území anglickým magnátům, kteří mu v boji pomohli, kromě několika hradů na jihu země (nejvýznamnější z nich byly Edinburgh, Berwick a Roxburgh; Stirling padl do skotských rukou v prosinci 1299) bylo ostatní území ve skutečnosti pod vládou rodilých Skotů. Wallace se po Falkirku vzdal pozice poručníka a vedení armády, patrně protože coby muž z nižší společenské třídy nemohl po porážce obhájit velení. Vydal se na kontinent hledat francouzskou a pravděpodobně také papežskou podporu. Jeho místo ve Skotsku zaujali na postu poručníků dva velcí magnáti, nejmladší Robert Bruce, earl of Carrick, vnuk uchazeče o trůn z roku 1292, a John Comyn, syn Johna „Black“ Comyna, který byl od roku 1296 vězněn v Anglii. Oba oficiálně jednali ve jménu Jana Balliola, skotského krále.²⁸⁴

Poručníci byli podporováni dvěma novými biskupy: roku 1297 byl pod Wallaceho vlivem zvolen novým biskupem ze St. Andrews William Lamberton; o dva roky později, roku 1299, se biskupem v Moray stal David Moray, příbuzný zesnulého Andrewem Moraye. Lamberton, který byl roku 1299 jmenován třetím poručníkem, měl pravděpodobně především mírnit rozpory a později otevřenou rivalitu mezi Brucem a Comynem. Oba biskupové byli později vysvěceni papežem, u kterého obhajovali postoj poručníků ve skotských záležitostech.

19. srpna 1299 se měli skotští magnáti pod vedením poručníků a biskupů sejít v lese u Selkirku. Kvůli Wallaceovi a jeho útěku z království se strhla napřed hádka a poté i rvačka, kterou musel urovnávat James Steward.²⁸⁵

V letech 1299 až 1304 se poručníci snažili pokud možno normálně spravovat zemi. Ale Bruce nechtěl spolupracovat s Comynem a jeho místo poručníka převzal 10. května 1300 Ingram de Umframville, příbuzný Balliola a Comynů. V květnu 1301 přibyl další poručník, John de Soules, lord of Liddesdale, který byl pravděpodobně jmenován přímo Janem

²⁸² NICHOLSON, s. 56 – 57; POWICKE, s. 689.

²⁸³ Skoti zaujali obrannou pozici, kde se oddíly lučištníků střídaly s pěchotou ukrytou za palisádou z přitesaných břeven; ta je měla ochránit před jízdou. Skotská jízda, vedená vyšší šlechtou, do boje zasáhla minimálně. Pěchota nevydržela útok anglické těžké jízdy a velšských lučištníků.

²⁸⁴ BARROW, s. 401 – 402, NICHOLSON, s. 58 – 59.

Balliolem.²⁸⁶ I přes vzájemné rozpory byli Skoti při válečných výpravách úspěšní, ještě roku 1299 se jim podařilo dobýt hrad Stirling.

Kvůli neustálému tlaku povstalců se anglický král rozhodl uspořádat na přelomu let 1299 a 1300 zimní tažení Skotskem; neměl ale dostatečnou podporu šlechticů, a proto musel své plány odložit na léto.²⁸⁷

V létě roku 1300 se Eduard I. vydal na novou výpravu do Skotska; jednu z částí vojska vedl za dozoru Johna de St. John následník trůnu Eduard z Caernarvonu. K žádné velké bitvě nedošlo, jedinou dramatickou událostí kampaně bylo dobytí hradu Caerlaverock Angličany.²⁸⁸ John Comyn nabídl mír za předpokladu, že Jan Balliol získá zpět královskou korunu a magnáti svůj majetek v Anglii, který jim byl zabaven hned na počátku revolty. Eduard samozřejmě odmítl, neboť zrovna úspěšně táhl oblastí Galloway. 24. srpna se zastavil ve Sweetheart Abbey, kde jej dostihl canterburský arcibiskup Winchelsea s papežskou bulou Scimus fili z 27. června 1299, na kterou anglický král reagoval velkým rozhořčením. Bonifác VIII. tvrdil, že Skotsko od dávných časů patřilo a patří římské církvi, a tudíž nemůže být lénem anglické koruny.²⁸⁹ Anglie ovšem také byla podle práva papežským lénem, neboť ji papeži předal roku 1213 Jan Bezzemek a následně ji od něj obdržel jako léno; tento tah měl tehdy krále zachránit jak od francouzského útoku, tak od baronské opozice. Papež Celestin III. roku 1192 deklaroval podřízenost skotské církve přímo papežskému stolci; ovšem nejednalo se o podřízenost království. Pokud by Skotsko bylo opravdu papežským lénem, neměl by v něm anglický král samozřejmě žádná práva.

Dále podle papežské buly Alexandr III. skládal své homagium pouze za území, která měl v držení v Anglii, „nikoli coby skotský král a nikoli za skotské království“.²⁹⁰ Při jednání o skotském nástupnictví za života Markéty zemi spravoval ne Eduard, ale skotští magnáti; anglický král se navíc roku 1290 smlouvou z Birghamu zřekl zasahování a zavázal se zachovat samostatnost země. Eduard poté rozhodoval o Markétině nástupci nikoli z pozice svrchovaného pána země, ale coby uznávaný a ctěný panovník sousední země. Papež také Eduarda nařkl z protiprávní okupace království, zadržení církevních představitelů (jmenovitě biskupů z Glasgow a Sodoru), ničení hradů a klášterů a jmenování vlastních správců země.

²⁸⁵ Zprávu a setkání v lese podal Eduardovi I. anglický špion. NICHOLSON, s. 59; POWICKE, s. 696.

²⁸⁶ Balliol v té době žil ve vyhnanství v Normandii. Dokumenty byly poté psány ne jménem poručníků, ale jménem krále Jana. NICHOLSON, s. 61.

²⁸⁷ PRESTWICH, s. 483 – 484.

²⁸⁸ Podrobně k celému tažení viz PRESTWICH, s. 484 – 490.

²⁸⁹ „...ab antiquis temporibus regnum Scocie pleno jure pertinuit et adhuc pertinere dinoscitur ad ecclesiam supradictam, quodque illud sicut accepimus progenitoribus tuis regni Anglie regibus sive, tibi feudale non extitit nec existit.“ STONES, s. 81 – 82.

²⁹⁰ „...non ut rex Scocie neque pro Scocie regno fidelitatem exhibebat...“, STONES, s. 82.

Proto Bonifác žádal, aby anglický král uvedl do správného, zákony a práva (především Apoštolského stolce) neporušujícího stavu. Pokud by však Eduard myslel, že jedná v souladu s právy skotského království, měl poslat do šesti měsíců papeži dopis se svými důvody a papež by je spravedlivě posoudil.²⁹¹

Angličané odpověděli po pečlivé přípravě, která zahrnovala mimo jiné shromáždění relevantních záznamů ze starých kronik a listin²⁹² hned dvakrát – nejprve šlechta a poté sám král; navíc bylo v listopadu 1300 do Říma vysláno poselstvo, které mělo především jednat o anglo-francouzském sporu, ale pravděpodobně mělo dojít také na Skotsko. Obě odpovědi byly nakonec připraveny na parlamentu v Lincolnu v lednu 1301; o šlechtické odpovědi na bulu není známo, zda se k papeži opravdu dostala, v Anglii ale byla známa; v té královské ze 7. května 1301 se nachází odvolání k mytologickému nároku Anglie na nadvládu nad Skotskem. Angličtí králové prý vždy „byli svrchovanými a přímými pány Skotska... a proto jim skotští králové a magnáti skládali homagia a přísahy věrnosti“.²⁹³ Dokazování starobylosti nároku Anglie na Skotsko začíná v dávné historii: za časů krále Elii a proroka Samuela došlo ke zkáze Tróji; jeden z Trójanů, Brutus, přistál u břehů Británie, kterou ovládl; když umíral, rozdělil království na Anglii, Skotsko a Wales mezi tři své syny; nejstarší spolu s Anglií získal královský titul.²⁹⁴ Po smrti bratra nejstaršímu připadlo i Skotsko. Poté následuje ještě jeden příklad z dějin, kdy byla země rozdělena mezi bratry – nejstarší opět získal Anglii a královský titul. Král Artuš si podmanil rebelujícího skotského panovníka, který poté zastával funkce u jeho dvora;²⁹⁵ skotští králové stejně tak jako vládcové Walesu poté byli anglickým poddáni, což je dokázáno na několika případech z anglo-saské historie. Anglická nadvláda, vyjádřená především skládáním homagia a přísahy věrnosti, pokračovala i za normanské dynastie a Planagenetů. Po smrti Alexandra III., při rozhodování o nástupnictví, skotští magnáti uznali, že Eduard I. je stejně jako jeho předci pánem Skotska, které se mu tímto

²⁹¹ Celý text papežské buly in STONES, s. 81 – 87.

²⁹² A také obsáhlý právní výklad mistra Williama of Canterbury, který se snaží najít všechna pro a proti pro případnou papežskou arbitráž, vyslání poslů či pouze dopisu. Především poukazuje na to, že papež nemá žádnou pravomoc být soudcem ve světských záležitostech a že bude soudit případ, ve kterém je sám zainteresován. Navíc myšlenka, že papež plně dokázal svá práva na skotské království, je odmítána. Text zprávy Williama of Canterbury in STONES, s. 88 – 95.

²⁹³ „...antecessores et progenitores nostri reges Anglie jure superioris et directi dominii... prefuerunt, et ab eisdem regibus pro regno Scocie et ejusdem regni proceribus a quibus habere volebant, ligia homagia et fidelitatis juramenta receperunt“, STONES, s. 96.

²⁹⁴ „...scilicet Locrino primogenito illa partem Britannie que nunc Anglia dicitur... reservata Locrino seniori regia dignitate“, STONES, s. 97.

²⁹⁵ Většina nároků Anglie na nadvládu odvozených z mytologické historie se opírá o dílo *Historia regum Britanniae* Geoffroye z Monmouthu; vyprávění zde začíná narozením Bruta a končí obsazením Anglie Sasy.

poddává.²⁹⁶ Poté mu byly předány strategické hrady, do nichž měl Eduard právo dosadit vlastní správce; magnáti se na něj obrátili se žádostí o vybrání nového krále, přičemž jej opět uznali svrchovaným pánem země. Král Jan Balliol mu poté složil homagium a přísahu věrnosti; navzdory tomu se on a skotští magnáti dopustili zrady. Anglický král se poté snažil zajistit mír a Balliola několikrát předvolal; ten místo toho vpadl s vojskem do Anglie, kde působil obyvatelům velké bezpráví. A protože Skotsko bylo vždy Anglii poddáno, musel Eduard také uspořádat vojenskou výpravu; Jan a celá země tedy padli do anglických rukou. Skotští magnáti a preláti poté složili homagium a přísahu věrnosti přímému pánu království;²⁹⁷ Eduard tak získal plnoprávnou nadvládu nad Skotskem.²⁹⁸

Skoti vyslali k papežskému dvoru poselstvo vedené mistrem Baldredem Bissetem; jeho úkolem bylo vyjednat u Bonifáce VIII. dokument, který by definitivně porazil anglické argumenty. Angličané poslali podle Skotů dopis pozdě; navíc neobsahoval pádné důkazy pro podpoření jejich stanoviska – odvolání se na staré kroniky prý není možné brát vážně, neboť obsahují množství lží. Žádný světský panovník si nemůže podmanit území patřící Apoštolskému stolci; anglický král tedy nemohl v období interregna získat převahu ve Skotsku. Eduard prý, tvrdil Bisset, coby potomek Viléma Dobyvatele nebyl vůbec příbuzný Trójanů, a i kdyby byl, Brutus učinil své syny rovnoprávnými panovníky, žádného druhému nepoddal. Skoti navíc svůj původ neodvozují od Bruta, ale od Scoty, dcery faraóna, který se za časů Mojžíše utopil v Rudém moři, a jejího manžela Gayla a syna Erka, kteří vyhnali ze Skotska Britony, a tudíž Skoti s Britony nemají nic společného;²⁹⁹ dokonce i Egypťané mají lepší nárok na Skotsko než Angličané. Artuš sice Skotsko dobyl, ale po jeho smrti opět získalo samostatnost. Skoti přijali křesťanství pět set let před Angličany a již od počátku jsou poddáni bez ustání římské církvi, která je chrání.³⁰⁰ Za normanské dynastie ani později žádný skotský král (tedy ani Alexandr III.) nikdy nesložil homagium za království, jen za země, které držel v Anglii; Richard I. se později vzdal jakýchkoli nároků ve Skotsku. Existuje pět důkazů, na základě kterých Skotsko nemůže být poddáno Anglii: papežská privilegia, zvykové právo, předpis, nezávislost od počátku, poddání Apoštolské stolici. Ke vzpouře tedy

²⁹⁶ „...jus nostrum progenitorum et antecessorum nostrorum ac possessionem superioris et directi dominii in regno eodem et ipsius regni subiectionem... absolute recognoverunt“, STONES, s. 104.

²⁹⁷ „...homagia et fidelitates nobis tanquam immediato et proprio domino ejusdem regni Scocie fecerunt...“, STONES, s. 108.

²⁹⁸ Text dopisu papeži in STONES, s. 96 – 109.

²⁹⁹ „...archaceront les Bretons, et de cel temps les Escotz come gehtz nouveaux et de novel noun ne communerent ove les Bretons...“, STONES, s. 113.

³⁰⁰ „...cinq cens aunz avant que les Engleis esteient Crestiens, et de cel temps le royaume d’Escoce, ovesque le roi et le royaume, estoient de la seigneurie l’église de Rome sans meen, et par li furent deffenduz contre touz ses nusantz...“, STONES, s. 114.

Skoti měli plné právo, neboť Eduard je napadl jako první v jejich samostatnosti.³⁰¹ Navíc Balliol byl ke složení homagia nepochybně přinucen, neboť podle práva jedno království nemůže být poddáno druhému.³⁰²

Papežova podpora naznačila, že na diplomatickém poli by Skoti mohli být úspěšní. Jejich dalším spojencem byl francouzský král Filip IV., který přislíbil, že s Eduardem, se kterým v té době válčil v Gaskoňsku, neuzavře žádný mír, pokud by do něj nebyli zahrnuti i Skoti.³⁰³

V červenci 1301 vypršelo příměří dohodnuté 30. října předchozího roku a anglický panovník se vydal na další výpravu, tentokrát s armádou rozdělenou na dvě poloviny (jedné velel král, druhé následník trůnu) do jihozápadních a centrálních oblastí Skotska. Skotský odpor, vedený především Johnem de Soules, znemožnil jakoukoli trvalejší anglickou správu země. Skoti se snažili vyhnout bitvě, a proto jediným větším anglickým úspěchem bylo dobytí hradu Turnberry na západním pobřeží princem Eduardem v srpnu a dobytí hradu Bothwell nedaleko Glasgow Eduardem I. v září 1301. Na přezimování se armáda vrátila do Linlithgow.³⁰⁴

Možnost zásahu ve Skotsku zmenšovala opozice v Anglii, která králi vytýkala nedodržování práv a svobod šlechty.³⁰⁵ Anglickému panovníkovi se navíc doneslo, že Francouzi vyjednávají s Janem Balliolem o případné podpoře; proto Eduard urychleně v Asnières-sur-Oise prodloužil příměří uzavřené s Filipem IV. již roku 1297. Součástí ustanovení byla i vzdání se dobytých skotských území ve prospěch francouzského krále do doby, než bude se Skoty uzavřen trvalý mír. Tím si Eduard chtěl pojistit, že Balliol nebude Filipem dosazen zpět na skotský trůn;³⁰⁶ k předání území Filipovi nikdy nedošlo. Mezitím se snažil zajistit své pozice ve Skotsku, ovšem neustálý odpor a příměří uzavřené na dobu od 26. ledna do 30. listopadu 1302 mu v tom zabraňovaly.³⁰⁷

Skotský boj za nezávislost byl oslabován především sporem mezi Comynem a Bruce. Bruce se příliš neúčastnil vojenských akcí již od doby, kdy byl roku 1300 zbaven poručnictví. V dubnu 1302³⁰⁸ se poddal anglickému králi oproti záruce, že nebude uvězněn

³⁰¹ Text správy anglických vyslanců Eduardovi I. ohledně skotských námitek proti anglické argumentaci in STONES, s. 110 – 117.

³⁰² Souhrn skotských argumentů viz NICHOLSON, s. 61 – 62; POWICKE, s. 705 – 706; PRESTWICH, s. 490 – 492; 495.

³⁰³ PRESTWICH, s. 490.

³⁰⁴ Podrobněji k celému tažení viz PRESTWICH, s. 493 – 494.

³⁰⁵ Podrobněji k opozici viz POWICKE, s. 697 – 705.

³⁰⁶ NICHOLSON, s. 62 – 63.

³⁰⁷ POWICKE, s. 694.

³⁰⁸ BARROW, s. 403. NICHOLSON, s. 63, a POWICKE, s. 695 uvádí pro Bruceovo poddání se únor 1302.

ani zbaven majetku,³⁰⁹ důvodem pravděpodobně byly neuspokojené ambice. Kdyby se totiž na trůn vrátil Jan Balliol, reálnou moc by získal Bruceův sok Comyn, a Bruce sám by mohl být ohrožen. Comyn a jeho příbuzný John, earl of Buchan, vůdci povstálých Skotů, byli nyní bezmocní proti anglické invazi, neboť zůstali ve svém odporu osamoceni.

Skoti brzy přišli o své nejdůležitější spojence – Francouze a papeže. 11. července 1302 byl u Courtrai flanderskými měšťany, Eduardovými spojenci, poražen výkvět francouzské šlechty. Papež Bonifác VIII. byl navíc v té době ve sporu s Filipem IV.,³¹⁰ a proto se začal smířlivěji dívat na záležitosti anglického krále. Skoti se ještě snažili situaci zachránit a poslali do Francie poselstvo vedené Johnem de Soulis; Filip sice chtěl zahrnout Skotsko do míru s Anglií, Eduard to ale odmítl. Mezitím Balliol poslal Filipu IV. dopis, ve kterém mu dával volnou ruku pro vyjednávání s Angličany, což podkopalo pozici skotského poselstva.³¹¹ Francouzský a anglický král podepsali 25. května 1303 v Paříži mírovou smlouvu. Skotské spojenectví bylo opuštěno a Eduard si dohodou uvolnil ruce pro boj na severu ostrova.

Již během vyjednávání ve Skotsku znovu naplno propukl odpor proti anglické nadvládě, která byla beztak omezena pouze na nejvýznamnější hrady a jejich okolí. Skotský tlak vyústil 24. února 1303 v porážku Angličanů jednotkami vedenými Simonem Fraserem a Johnem Comynem u Roslinu jižně od Edinburghu. Konec skotsko-francouzského spojenectví musel tedy jednoznačně ústít v další anglické vojenské tažení.³¹²

Po pečlivých přípravách Eduard naposledy ve svém životě vstoupil na území Skotska u Roxburghu 30. května 1303. Ještě před překročením hranice jmenoval svým zástupcem ve Skotsku Johna de St. John, který získal i pravomoci nad územím přiléhajícím k hranici z jihu. Eduard poučen z dřívějších tažení věděl, že pokud chce zemi opravdu dobýt, nesmí se omezit na území na jih od Forthu, ale musí táhnout na sever, odkud vycházela většina dřívějšího odporu. Překročení zálivu, které mohlo být problematické, neboť hrad Stirling byl ve skotských rukou, vyřešilo zbudování prozatímního mostu. Proti anglickému vojsku se nezvedl žádný organizovaný odpor, Eduard s armádou dotáhl až za Aberdeen k Elginu; tak severně se dostal pouze při tažení roku 1296. Již 10. června 1303 Eduard obsadil Perth. Poté se vrátil na jih a na zimu se usadil v opatství Dunfermline.³¹³

Do 2. února 1304 se mohli vzdát všichni nižší šlechtici, poté přišli na řadu vůdcové povstání. 9. února bylo vedeno jednání s Johnem Comynem a jeho nejbližšími; nejpřísnější

³⁰⁹ Text královny záruky Bruceovi in STONES, s. 118 – 119.

³¹⁰ Podrobněji viz kapitola o Francii.

³¹¹ NICHOLSON, s. 64 – 65.

³¹² PRESTWICH, s. 497 – 498.

navrhované tresty byly exil na tři roky či ztráta části majetku. Comyn se podrobil, další vůdci povstání, mimo jiné James Steward, Simon Fraser a biskupové ze St. Andrews a Glasgow následovali nedlouho po něm. John de Soulis si vybral doživotní exil ve Francii a odmítl se podrobit. V březnu při jednání parlamentu v St. Andrews byla obnovena homagia a přísahy věrnosti od všech přítomných; nikdo již nebyl potrestán.³¹⁴ Odpor se nyní omezil na posádku Stirlingského hradu; i ten se ale po tříměsíčním obléhání 20. července vzdal a jeho zbylí obránci byli donuceni prosit o milost předtím, než byli posláni do anglického vězení.³¹⁵

Eduard chtěl pravděpodobně uspořádat Skotsko podobně jako Irsko – skotský parlament by jednal o záležitostech, které mu předloží anglická královská rada, skotská odvolání by se vyřizovala v Londýně, zákony vydané pro Anglii by, pokud král tak rozhodne, platily i ve Skotsku.³¹⁶

Dne 3. srpna 1305 dosáhli Angličané dalšího triumfu, když byl poblíž Glasgow zadržen poslední z vůdců povstání, William Wallace, a vydán Johnu Stewardovi, konstáblu na hradě Dumbarton, který jej předal Angličanům; ti jej převezli do Londýna k soudu. Wallace, který nadále tvrdil, že není vůči Eduardovi vázán žádnou přísahou, byl 23. srpna ve Westminsteru „souzen za rebelii, vraždu, rabování, žhářství a jiné těžké zločiny“;³¹⁷ jmenovitě vytýkána mu byla vražda šerifa z Lanarku, rabování a vraždění v severoanglických oblastech, odmítnutí poddat se králi. Byl usvědčen z vlastizrady a popraven ve Smithfieldu na okraji Londýna.³¹⁸ Pierre de Langtoft jeho popravu popsal velmi detailně: za zradu byl vzat na šibenici, za loupení a vraždy pověšen, za vypalování měst a klášterů sundán – ještě živ – ze šibenice, bylo mu rozříznuto břicho, vyndány a spáleny vnitřnosti; nakonec mu za vlastizradu byla useknuta hlava.³¹⁹ Ta byla pro výstrahu umístěna na londýnském mostě a části jeho rozčtvrceného těla byly poslány na sever, do Newcastleu, Berwicku, Stirlingu a Perthu.³²⁰

Eduard byl nyní přesvědčen, že Skotsko definitivně dobyl; ovšem dobře věděl, že pouze vojenskou silou zemi neudrží – bylo nutné získat pro spolupráci vůdce Skotů. V březnu

³¹³ NICHOLSON, s. 66; POWICKE, s. 708, uvádí pro obsazení Perthu datum 11. června. Podrobně k celému tažení viz POWICKE, s. 707 – 709.

³¹⁴ POWICKE, s. 709; PRESTWICH, s. 500.

³¹⁵ BARROW, s. 403, NICHOLSON, s. 66 – 67; PRESTWICH, s. 500 – 502.

³¹⁶ POWICKE, s. 711 – 712.

³¹⁷ „...captus pro seditione, homicidiis, depraedationibus, incendiis et aliis diversis felonis...“, Annales Londonienses, in STUBBS, s. 140.

³¹⁸ Zápis z procesu s Wallacem viz Annales Londonienses, in STUBBS, s. 137 – 142.

³¹⁹ „Juges esteit sur cels condiciouns, / En primer à fourches fut treyné pur tresouns, / Pendu pur robberyes et pur occisiouns, / Et pur ceo k'il avait annenty par arsouns / Viles et eglises et religiouns, / Avalez est de fourches, et overt les ventrouns, / La quouer et la bowel brullez en carbouns, / Et copé la teste par tels mesprisouns, / Pur ceo ke il avait par ces havyllouns / Maintenez la guere, doné protecciouns, / Seysye seynurye en ses subhecciouns / De altri realme par ses entrusiouns. / Copé li fust le cors en quatre porciouns... A Loundres est sa teste, / Du cors est fet partye / En iiij. bones viles.“, PIERRE DE LANGTOFT, s. 362 – 364.

1304 svolal do St. Andrews parlament, jehož hlavním úkolem bylo vybrat deset zástupců, kteří se následujícího roku účastní parlamentu ve Westminsteru; k těmto deseti Skotům se přidalo ještě jednadvacet Angličanů, které vybíral sám Eduard. 15. září 1305 bylo ve Westminsteru dohodnuto nové uspořádání Skotska. Mnohým magnátům byly navráceny jejich statky, do úřadu šerifů či správců hradů byli dosazeni většinou místní šlechtici. Králův zástupce, John of Brittany, měl získat radu, kterou byl tvořili zástupci koruny a zástupci Skotů, tj. čtyři biskupové, čtyři opati, pět earlů a devět magnátů. Byli jmenováni čtyři hlavní soudci a šerifové na všech významných hradech. Anglický král se ve všech dokumentech pečlivě vyhýbal označení Skotska jako království. Eduard poté odpustil tresty dříve odsouzeným vůdcům povstání. Země působila – snad až na oblast Moray v severovýchodním Skotsku – klidně.³²¹

Ukázalo se ale, že Robert Bruce³²² se pravděpodobně nikdy plně nevzdal myšlenky na skotský trůn. Přestože od svého poddání se Eduardovi v roce 1302 stál na straně anglického krále, ten mu nechtěl povolit jakkoli výjimečnou pozici mezi skotskými magnáty, natož mu nějak pomáhat k trůnu. Bruce se tedy 11. června 1304 spojil s biskupem Lambertem skrze příslib vzájemné pomoci v opatství Cambuskenneth. Poté hledal další spojence, mezi jinými se snažil získat i svého soka, Johna Comyna. 10. února 1306 se bývalí protivníci sešli ve františkánském kostele v Dumfries, nepohodli se a Bruce Comyna přímo před oltářem zavraždil.³²³ Načež neotálel, shromáždil značný počet magnátů, čímž si zajistil pozice na významných hradech (na příklad Dumfries, Caerlaverock), překročil záliv Forth a 25. března byl ve Scone zástupným ceremoniálem (tradiční kámen se totiž nacházel ve Westminsteru) instalován králem; místo svého bratra, earla of Fife, jehož právem instalace krále byla, akt vykonala hraběnka Isabel of Buchan. 27. března byl za přítomnosti biskupa Lamberta opět ve Scone korunován mnohem slavnostněji. Wishart, biskup z Glasgow, jej při té příležitosti zbavil hříchů.³²⁴ Rychlost, se kterou Bruce jednal, je až zarážející; nepochybně si

³²⁰ Podrobně k obviněním, procesu a popravě viz PRESTWICH, s. 503.

³²¹ NICHOLSON, s. 69 – 70; POWICKE, s. 712 – 713; úplný text ordinance o uspořádání Skotska in STONES, s. 120 – 129.

³²² Bruceové byli jedním z magnátských rodů, které pocházely z anglo-normanské šlechty a ve Skotsku se usazovaly v průběhu 12. století. Jejich dědičné skotské území, Annandale, patřilo mezi galsky mluvící oblasti. Po matce zdědil skotský král Robert I. další galskou oblast, Carrick; dále rodu patřila některá území v Anglii. Tradičními spojenci Bruceů byli Stewartové a de Burghové, rod earlů ze severoirského Ulsteru; tradičními protivníky byli Comynové. McNAMEE C., *The Wars of the Bruces. Scotland, England and Ireland 1306 – 1328*, Edinburgh 2006. s. 4 – 5.

³²³ Vražda v kostele, navíc přímo před oltářem, byla svatokrádeží, a proto byl Bruce exkomunikován. Pravděpodobně psal kurii žádost o milost, neboť opat z Paisley byl roku 1308 papežem pověřen, aby případ vyšetřil. Mnohem závažnější mohl být spor s Comyny a jejich příbuznými – zvykové skotské právo uznávalo krevní mstu. Comynové se však k žádné akci neodhodlali.

³²⁴ NICHOLSON, s. 70 – 72; POWICKE, s. 713 – 715; PRESTWICH, s. 505 – 506.

uvědomoval, že bez královské hodnosti nemá po zavraždění člena významného rodu šanci sebrat vojsko. Část magnátů navíc stále zůstávala věrná Eduardovi. Bruce se po korunovaci vydal na sever k Aberdeenu a cestou žádal o peníze a vojenskou podporu.³²⁵

Eduard měl dobrý důvod stěžovat si – a první stížnost, ve které obžalovává především opatství ve Scone a biskupa Wisharta, adresoval papeži. Bruceovou korunovací také skončila umírněná politika ve Skotsku a začalo období represí zaměřených především na ty, kteří byli přítomni ceremoniálu ve Scone. Comynové se stali Bruceovými nesmiřitelnými nepřáteli, ovšem církevní představitelé, Simon Fraser, několik earlů, rytíři a ostatní nižší šlechta jej podporovali. Byli ale 20. června³²⁶ poraženi Aymerem of Valence, earlem of Pembroke, u Methvenu poblíž Perthu; množství Bruceových příznivců bylo zajato, nižší šlechta v něj ztratila důvěru. Bruce uprchl a skrýval se v horách; i zde byl ale poražen a zbytky jeho vojska se rozprchly. Poté král odjel ze Skotska a skrýval se neznámo kde – v úvalu přichází severní Irsko, kde měl rozsáhlé statky jeho tchán Richard de Burgh, earl of Ulster; dále pak Orkneje, Hebridy nebo jinde na území norského krále, jenž měl za manželku Isabellu Bruce, Robertovu sestru. Pravděpodobně pobýval na všech vyjmenovaných místech, snažil se totiž získat podporu pro své záležitosti. Nepozorován poté počátkem roku 1307 pronikl zpět na své skotské území, do Carricku, kde zaútočil na anglickou posádku na hradě Turnberry.³²⁷

Anglický král sbíral vojenskou hotovost pro své poslední tažení. Nemoc jej téměř celou zimu mezi léty 1306 a 1307 zdržela v opatství Lanercost nedaleko Carlisle; mezitím se Bruce vylodil v Carricku. Angličanům se podařilo zajmout Thomase a Alexandra Bruceovy, bratry skotského krále; oba byli popraveni. Stejný osud jako dříve Wallace stihl dalšího legendárního vůdce povstání, Simona Fräsera, který se vrátil z exilu. Nebyla to jediná Eduardova pomsta vůči příbuzným a nejbližším přátelům Roberta Bruce – pokud byl někdo z nich chycen, byl popraven. Dokonce ani k ženám nebyl anglický král shovívavý; Marjory, skotská královna, byla držena v zajetí; hraběnka z Buchan, přítomná na Bruceově korunovaci, byla držena v dřevěné kleci na hradě Berwick celé čtyři roky.³²⁸

Ač se Eduardovy represe nedaly opominout, v severních částech Skotska, kde se nacházelo velmi málo anglických posádek, byla nová revolta otázkou krátkého času. Výpravy, které do těchto oblastí posílal Aymer of Valence, byly poráženy; sám Aymer nakonec uprchl do Anglie a oblast Methvenu tím byla pro Angličany ztracena. Potulní mniši

³²⁵ McNAMEE, s. 29 - 31.

³²⁶ BARROW, s. 405; POWICKE, s. 715; NICHOLSON, s. 73, a PRESTWICH, s. 507, udávají datum 19. června.

³²⁷ NICHOLSON, s. 72 – 74.

³²⁸ NICHOLSON, s. 74 – 75; POWICKE, s. 716.

opakovali Merlinovo proroctví, ve kterém stojí, že „po smrti Le Roy Coveytous (chamtivého krále) lidé Skotska a Britoni (Velšané) společně povstanou a budou mít nezávislou moc a budou žít v míru do konce světa“.³²⁹

Král Eduard I. zemřel 7. července 1307 v Burgh-by-Sands, na počátku dalšího plánovaného tažení do Skotska. Během příštích sedmi let bylo ztraceno vše, co on ve Skotsku dobyl. Robert I. postupně osvobodil z anglických rukou všechny významné hrady s výjimkou Jedburghu a Berwicku a získal zemi zpět. Výprava vedená Eduardem II. byla 23. června 1314 drtivě poražena u Bannockburnu. V roce 1328 byla mezi Anglií a Skotskem uzavřena v Edinburghu smlouva, potvrzená v květnu v Northamptonu; ta zakotvila Bruceovu pozici coby krále Skotska za poplatek 20 000 liber. Skotsko mělo být nadále samostatnou zemí oddělenou ve všech záležitostech od Anglie.³³⁰

³²⁹ BARROW, s. 406; NICHOLSON, s. 76; POWICKE, s. 719; PRESTWICH, s. 511. Bohužel není jasné, z kterého pramene proroctví pochází. V nejznámější verzi Merlinových proroctví, obsažené v Historii Regum Britanniae Geoffreje z Monmouthu, není.

³³⁰ WEBSTER, s. 82. K trvalému spojení obou království došlo až roku 1603, kdy na anglický trůn nastoupil Jakub I. Stuart, který ve Skotsku vládl jako Jakub VI. Historie Stuartovců sahá až do 11. století; nárok na skotský trůn získal roku 1371 Robert Steward, syn Waltera Stewarda a Marjorie, dcery Roberta Bruce. Starší forma jména je Steward, Stuart se píše až od 16. století.

Francie

Když se roku 1066 normanský vévoda Vilém, později zvaný „Dobyvatel“, přeplavil přes kanál La Manche a po vítězné bitvě u Hastingsu se stal anglickým králem, dostal se do zvláštní situace. V Anglii byl suverénním panovníkem, ve Francii jen vazalem krále. Francouzský král ale nebyl příliš silný, neboť plně ovládal pouze oblast Île de France, což zabránilo okamžitému vyvolání konfliktu. Navíc nová, normanská dynastie musela nejprve svou pozici v Anglii upevnit. Vilém rozdělil svou říši mezi své starší syny – nejstarší Robert Curthose získal normanské vévodství a mladší Vilém Rufus Anglii; po něm ji zdědil nejmladší ze synů Viléma I. Jindřich I., který roku 1106 vyhrál nad svým starším bratrem bitvu o Normandii, čímž se mu podařilo říši opět spojit.³³¹ Jindřich I. zemřel bez mužského dědice; nárok na anglický trůn po něm získala dcera Matilda. Za otcovu jedinou dědičku byla označena poprvé roku 1125, po smrti svého prvního manžela německého císaře Jindřicha I. O svá práva se přihlásil i William Clito, syn Roberta Curthose, který byl podporován francouzským králem. Jindřich I. se tomuto spojení pokusil čelit a roku 1128 provdal svou dceru za Geoffreya, nejstaršího syna vévody Fulka V. z Anjou. Přes všechna opatření si Matilda musela po smrti otce roku 1135 své anglické dědictví vybojovat proti Štěpánovi z Blois;³³² její manžel Geoffrey se mezitím zaměřil na dobývání Normandie, které bylo dokončeno až roku 1144. Roku 1150 předal Normandii i Anjou svému synovi Jindřichovi;³³³ Matildě se navíc v srpnu 1153 podařilo uzavřít se Štěpánem z Blois dohodu, podle které vládl doživotně a po jeho smrti měla Anglie připadnout Matildinu dědici.

Ten roku 1154 nastoupil na anglický trůn jako Jindřich II. Plantagenet. Již dva roky předtím se oženil s Eleonorou Akvitánskou, dědičkou akvitánského vévody.³³⁴ A tak najednou anglickému králi kromě ostrovního království patřila ještě polovina Francie – Anjou, Maine, Normandie, Akvitánie, Gaskoňsko, Poitou, Périgord, Touraine a Auvergne.³³⁵ Navíc se Plantageneti pokoušeli rozšířit své državy na východ, do Auvergne a Massif Central. Lidé z jihu Francie, tedy z anjouovských držav, se od obyvatel severní Francie odlišovali jazykem,

³³¹ Zajímavé je, že starší bratr získal Normandii, a nikoli anglické království; ukazuje to na skutečnost, že Vilém Dobyvatel přikládal původním rodovým držávám větší váhu než dobytému ostrovu.

³³² Štěpánova matka Adéla byla dcerou Viléma Dobyvatele, svůj nárok tedy mohl podpořit královským původem.

³³³ BENJAMIN, s. 67 – 68.

³³⁴ Eleonora byla předtím provdána za francouzského krále Ludvíka VII., ten se s ní ale dal roku 1152 pro neplodnost (v manželství se narodily jen dvě dcery) rozvést. Tím přišel i o Akvitánii. Eleonora se po smrti svého manžela snažila pomáhat synům (především Janu Bezzemkovi). Zemřela roku 1204.

³³⁵ K této tzv. andegavské čili anjouovské říši se dá ještě připočítat napůl nezávislá Bretaň, kde měli angličtí panovníci rozhodující vliv.

zákony a zvyky.³³⁶ Coby vévoda normanský, hrabě z Anjou a vévoda gaskoňský byl anglický král trojnásobným vazalem francouzského krále.³³⁷ Ten měl skutečnou vládu pouze nad malým územím okolo Paříže a Orléansu; v ostatních územích náležejících Francii měl vliv jen v biskupstvích. V Akvitánii neměl moc žádnou, dokonce s ní jeho území ani nesousedila, neboť od ní byla oddělena Anjou; Gaskoňsko, spojené s Akvitánií (francouzsky označovanou také jako Guyenne) v 11. století, nebylo nikdy poddáno francouzské koruně.³³⁸ Nesporným faktem zůstává, že angličtí králové z anjouovského rodu nebyli Angličany, nýbrž – až do Jana Bezzemka bez pochyby – francouzsky mluvícími vládci většiny Francie.³³⁹ Správa impéria ale zůstala vždy v rukou místních obyvatel, stejně tak jako nebyl prosazován jednotný právní systém, ale bylo přihlíženo ke zvykům jednotlivých součástí říše. Země si za vlády Jindřicha II. i Richarda I. nemohly stěžovat na nepřítomnost panovníka; kvůli rozsáhlosti území, kterým vládl, chyběl totiž všude. Důležitým prvkem kontinentálních lén byla města, především přístavy na atlantském pobřeží;³⁴⁰ bohatla z obchodu s Anglií a anjouovským králům se za to odvděčila podporou ve sporu s francouzskými panovníky. Až do nástupu Filipa II. Augusta na francouzský trůn roku 1180 byl Jindřich II. schopen impérium neustále rozšiřovat o hraniční oblasti a na krátkou dobu i o Bretaň. Dokonce to do roku 1165 vypadalo, že jeho syn Jindřich se stane příštím francouzským králem, neboť Ludvík VII. stále neměl mužského dědice, pouze dvě dcery – starší Markétu, která byla od roku 1158 zasnoubena s princem Jindřichem, a mladší Alici.

Již při dělení říše mezi své syny Jindřich II. naznačil, že území, která on zdědil po svých předcích – tedy Anglie, Normandie a Anjou – mají být nadále nedělitelná, neboť byla určena nejprve nejstaršímu Jindřichovi, po jeho smrti mladšímu Richardovi. To byl nepochybný posun v chápání plantagenetovských držav oproti Vilému Dobyvateli. Jindřichův syn a nástupce Richard Lví Srdce impérium udržel v nezměněné podobě. Nejmladšímu synovi Jindřicha II. Janu Bezzemkovi se nedělitelnost rodových držav udržet nepodařilo. Již v době jeho nástupu na trůn roku 1199 si Anjou za svého panovníka místo něj vybralo Artura Bretaňského, syna Geoffreye, nejstaršího syna Jindřicha II. Ke sporu o Bretaň, který Jan dočasně vyhrál smlouvou z Le Goulet z ledna 1200, ve které mu byla přiznána nadvláda nad

³³⁶ VALE, s. 11.

³³⁷ DEPREZ E. M., *Les Préliminaires de la Guerre de Cent Ans. La papauté, la France et l'Angleterre 1328-1342*, Paris 1902, s. 1

³³⁸ VALE, s. 15. Dějiny Akvitánie in VALE, s. 61 - 62.

³³⁹ BENJAMIN, s. 65.

³⁴⁰ Anglický král držel množství významných přístavů západní Evropy: Londýn, Bristol, Rouen, La Rochelle, Nantes, Bordeaux a Bayonne.

celým anjouovským impériem, se přidal ještě spor o Angoulême.³⁴¹ Výsledkem bylo zabavení všech kontinentálních lén francouzským králem a následné udělení Poitou a Anjou Arthurovi v dubnu 1202. Ten byl ale ještě téhož roku Janem poražen a uvězněn; ve vězení za záhadných okolností zemřel.³⁴²

V letech 1202-1206 ztratil anglický král většinu svých severofrancouzských lén – Normandii, Anjou, Maine, Poitou a Touraine.³⁴³ Napomohlo tomu i Janovo chování v kontinentálních državách, kde již nikdo neměl zájem na tom, aby jej podporoval. Navíc anglické spojenectví opustili všichni, kteří dříve podporovali Richarda I.³⁴⁴ Roku 1205 dokonce musel organizovat obranu jižního a východního pobřeží Anglie, neboť Filip II. uvažoval o invazi na ostrov. Janovi se ale povedlo část svých původních území – zejména v Gaskoňsku – získat zpět. Ztrátou Anjou a Normandie ale přišel o nejstarší rodovou državu, respektive první získané území. Navíc ztráta Normandie roku 1204 znamenala, že poprvé od roku 1066 byl průliv La Manche politickou hranicí, nikoli pouze přírodní.³⁴⁵ Jedním z možných vysvětlení francouzského úspěchu je fakt, že Kapetovci byli lenními pány Anjouovců a Jan se musel jejich rozhodnutí podrobit; toto tvrzení příliš neobstojí, neboť jeho předchůdci byli schopni svá území udržet. Jiným vysvětlením může být, že moc anjouovského impéria byla pouze zdánlivá; Filip II. byl schopen soustředit své síly v rozhodující okamžik mnohem lépe než Jan, neboť ten nebyl nikdy tam, kde ho bylo zapotřebí.³⁴⁶ Navíc bylo zřejmé, že po smrti Eleanory Akvitánské vznese nárok na Gaskoňsko kastilský král Alfonso VIII. s tím, že se jedná o dědictví jeho ženy; Eleonora zemřela 1. dubna 1204 a Alfonso se v čele armády vydal do Akvitánie.³⁴⁷ Roku 1212 zorganizoval Jan koalici s římským císařem Otou Brunšvickým, který hledal podporu proti Fridrichu II. Štaufskému, dalšímu pretendentu říšského trůnu. Ota byl ale 27. července 1214 u Bouvines poražen francouzským králem Filipem II. Augustem. Po porážce ztratil vliv v říši a Jan definitivně svá kontinentální léna s výjimkou části akvitánského léna. Plantageneti se stali pouze anglickými králi, kteří občas navštívili Irsko či Gaskoňsko.³⁴⁸ V letech 1216 až 1217 Filip II. uskutečnil

³⁴¹ Angoulême, strategické území mezi Poitiers a Bordeaux, zdělila Isabella, se kterou se Jan oženil v srpnu 1200 po rozvodu se svou první ženou. Isabella byla již předtím zasnoubena s Hughem de Lusignan, který se proti Janovu chování odvolal k Filipu II.

³⁴² Podrobněji k problematice anjouovského impéria za Jindřicha II. a Richarda I. in BENJAMIN, s. 69 – 75.

³⁴³ A po skandálu, kdy byl roku 1203 předvolán před francouzský lenní soud za údajný podíl na vraždě svého synovce Artura, dědice bretaňského vévodství, i vliv v Bretani.

³⁴⁴ Hrabata z Boulogne a Toulouse nyní podporovala Filipa II., hrabata z Flander, Blois a Perche byla na cestě na východ, neboť se účastnila čtvrté křížové výpravy. GILLINGHAM, s. 93 - 94.

³⁴⁵ STUDD, s. 97.

³⁴⁶ GILLINGHAM, s. 89 – 91.

³⁴⁷ GILLINGHAM, s. 94.

³⁴⁸ GILLINGHAM, s. 96.

svůj dávný plán a poslal do Anglie armádu pod vedením svého syna Ludvíka, budoucího francouzského krále Ludvíka VIII.; tomu se na celých dvanáct měsíců podařilo obsadit Londýn.

Nový anglický král Jindřich III., který byl na trůně v letech 1216 až 1272, vládl na kontinentě již pouze Gaskoňsku, části původní Akvitánie, které bylo od Anglie velmi vzdáleno; to přinutilo panovníka změnit poněkud systém správy. V roce 1225 byl na jih na dva roky vyslán Richard Cornwallský, bratr anglického krále, aby zde reformu uskutečnil. Byla uznána samostatnost Gaskoňska a Bordeaux bylo zvoleno za správní centrum. Vévodství mělo nepochybně zvláštní postavení, neboť mělo vlastní jazyk i tradiční zákony, vlastní církevní správu reprezentovanou arcibiskupstvím v Auch, a hrabata, která minimálně od 11. století vystupovala samostatně, nezávisle na kterémkoli jiném panovníkovi, a kterým byla podřízena některá menší okolní území.³⁴⁹ Dědičkou Gaskoňska byla Eleonora Akvitánská, která tak vévodství přenesla na anglické anjouovské krále.

Jindřich III. chtěl získat zpět léna, která ztratil jeho otec. Nahrával tomu i nezletilý král na francouzském trůně, neboť Ludvíkovi IX. bylo v době nástupu na trůn teprve dvanáct let. V roce 1230 se anglický panovník pokusil o invazi do Francie, při které se snažil využít sporů francouzské regentky Blanky Kastilské s obyvateli Bretaně a Poitou, ale bez úspěchu. Roku 1242 se Ludvík IX. dostal do vnitropolitických obtíží, neboť proti němu povstal hrabě z La Marche; ten požádal o pomoc Jindřicha III. Anglický král mu rád vyhověl, chtěl podpořit svůj vlastní spor – roku 1241 totiž Ludvík IX. dal hrabství Poitou svému bratrovi Alfonsovi proti přání místních a navzdory nárokům Richarda Cornwallského na toto území. Jindřich ale měl problémy se sbíráním vojska v Anglii a Ludvík si mezitím na jihu Francie zajistil pozice.³⁵⁰ Roku 1243 uzavřeli oba králové pětileté příměří.³⁵¹ Výprava nepřinesla Anglii kromě složení homagia vikomtem z Béarn žádný výsledek, naopak, francouzský král posílil své pozice v Poitou a severním Saintonge.³⁵²

Správa zavedená anglickým králem v Gaskoňsku nebyla schopna zabránit místním válkám ani kontaktům s nepřátelským navarrským králem. Jindřich III. proto na jih Francie poslal Simona de Montfort, aby situaci urovnal; ten se ale choval k místním obyvatelům tak krutě, že vyvolal občanskou válku, které měl původně zabránit. Proto se roku 1253 vydal do Gaskoňska sám anglický panovník a následujícího roku sem poslal svého syna Eduarda. Francouzský král se naštěstí zabýval přípravami na křížovou výpravu, a proto opozici

³⁴⁹ STUDD, s. 97 – 98.

³⁵⁰ STUDD, s. 98 – 100.

³⁵¹ WILKINSON, s. 67

³⁵² STUDD, s. 100.

nepodpořil. Situace ve vévodství, které bylo v polovině 13. století obklopeno územími náležejícími loajálnímu vazalům francouzské koruny,³⁵³ se alespoň podařilo uklidnit.

Princ Eduard, budoucí král Eduard I., obdržel v únoru 1254 od otce, kromě jiných zemí, všechna zbývajících území náležející anglickému králi na kontinentě. To zahrnovalo Gaskoňsko, Oléron a ostrovy v průlivu La Manche. Již předtím provedl Jindřich III. v Gaskoňsku změny ve správě, mezi které patřilo jmenování jediného senešala pro všechna kontinentální léna, zřízení vlastní finanční správy podle anglického vzoru, ustanovení rady složené z Gaskoňců, která měla pomáhat v rozhodnutích senešalovi, a zřízení místních soudů. Roku 1272 Eduard I. zřídil jakési zástupce senešalů, kteří měli pomoci senešalovi s rostoucími povinnostmi a na které proto byla převedena část jeho pravomocí; tento systém byl rozšířen o další správce s přesně definovanou náplní práce roku 1289. Gaskoňci nebyli vyloučeni z žádného úřadu; možná i z toho důvodu neprotestovali proti stále rostoucí anglické kontrole jejich obchodu, zejména s vínem.³⁵⁴

Nová smlouva, tentokrát již mírová, a ne pouze příměří, mezi francouzským a anglickým panovníkem byla uzavřena 28. května 1259 v Paříži,³⁵⁵ k úplné ratifikaci došlo až v říjnu následujícího roku. Smlouva existuje ve dvou kopiích, pro anglického a pro francouzského krále.³⁵⁶ Jindřich III. se vzdal práv na Normandii, Anjou, Maine, Touraine a Poitou; došlo k tomu teprve nyní, ač území byla ztracena již za vlády Jana Bezzemka v letech 1202 až 1204. Anglický panovník se zřekl také svých titulů souvisejících s držetím těchto území a změnil kvůli tomu svou pečeť; nadále již do listin uvádí pouze „Jindřich, z Boží milosti anglický král, pán Irska a vévoda akvitánský“.³⁵⁷ Ludvík IX. uznal jeho panství nad Gaskoňskem – a tak se anglický král coby gaskoňský vévoda stal znovu vazalem Francie; forma homagia, kterou měl Jindřich za kontinentální léna složit, se francouzsky nazývá *liège* homage (pevné či přísné homagium) a je velmi těsnou formou feudální závislosti, kombinující klasický slib lenní závislosti s přísahou věrnosti; ceremoniál zahrnoval pokleknutí vazala a vkládání rukou, přísahu věrnosti ovšem neskládal král osobně, nýbrž v zastoupení. Pevné homagium znamenalo poskytnutí vojenské pomoci, i osobně pokud tak bylo vyžádáno, poslušnost a podporu suveréna, povinnost navštěvovat dvůr; parlament v Paříži se stal

³⁵³ Poitou a Saintonge byly v rukou francouzského krále, vévoda Bretně složil Ludvíku IX. homagium roku 1236, hrabství Toulouse přešlo roku 1249 sňatkem přes Jeanne, dceru hraběte Raymonda VII., na Alfonse de Poitiers, bratra Ludvíka IX.

³⁵⁴ STUDD, s. 105 – 107.

³⁵⁵ POWICKE, s. 123, datuje smlouvu 25. května 1258.

³⁵⁶ Kopie pro anglického krále je vydána v anglickém překladu in ENGLISH HISTORICAL DOCUMENTS III., s. 376 – 379; kopie pro francouzského krále je in CHAPLAIS P. (ed.), *Diplomatic Documents*, vol. I (1101 – 1272), London 1964, s. 203 – 206.

odvolacím soudem pro spory Gaskoňců.³⁵⁸ Anglický král navíc získal léna v diecézích Limoges, Cahors a Périgueux; ohledně těchto území ale bylo potřeba dalších vyjednávání, neboť místní obyvatelé nechtěli přejít pod anglickou správu.³⁵⁹ Dále mu připadly části lén Agenais, Quercy a Saintonge.³⁶⁰ Ludvík IX. se ve prospěch Jindřicha III. vzdal svých práv v území zvaném tři diecéze, tedy Limousin, Périgord a Cahors. Anglický král se také na základě ustanovení stal jedním z dvanácti francouzských pěrů, čili nejvýznamnějších šlechticů.³⁶¹ Smlouva vlastně hodně slibovala, ale ve skutečnosti pouze vytvořila předpoklady pro budoucí spory ohledně jejího naplňování.³⁶² Problematické bylo ustanovení o tzv. přísaze záruky.³⁶³ Jindřich III. nebo jeho přímí vazalové měli odpřisáhnout, že v případě porušení smlouvy poskytnou pomoc francouzskému králi. Přísaha měla být obnovována každých deset let, ale nebyla vykonána ani roku 1259, ani roku 1269. Ve smlouvě nebylo jediné jurisdikční ustanovení, což se později ukázalo jako chyba.³⁶⁴ Slib lenní závislosti měl být obnovován při každé změně panovníka, ať již na francouzském či anglickém trůnu.

Jindřich III. složil Ludvíkovi IX. homagium 4. prosince 1259 v zahradě paláce na Île-de-la-Cité v Paříži; princ Eduard svého otce nedoprovázel, neboť ačkoli původně 25. července se smlouvou souhlasil, na konci roku již patřil k těm, kteří byli proti.³⁶⁵ Existovala ale možnost, jak se napříště mohli angličtí králové skládání slibu vyhnout – převést vévodství na někoho jiného, kdo homagium složí (přísaha byla skládána zástupně vždy). Jindřich III. již roku 1254 udělil Gaskoňsko svému nejstaršímu synovi Eduardovi, Eduard I. převedl území roku 1306 na svého stejnojmenného budoucího nástupce. Po každém nástupu na trůn mělo být Gaskoňsko převedeno na prince, aby král nemusel nikomu skládat slib; roku 1327 ale Eduard III. syna neměl, byl tedy donucen přísahat osobně. S ustanovením o vojenské pomoci si angličtí králové také věděli rady – nechali do smlouvy přidat větu, podle které nesměl král poskytnout vojsko proti svým spojencům, což na příklad pro Eduarda I.

³⁵⁷ „Henricus, Dei gracia rex Anglie, dominus Hibernie et dux Aquitannie“; například v jedné ze smluv vázících se na pařížskou smlouvu z 8. září 1259. In CHAPLAIS, s. 211.

³⁵⁸ V 90. letech 13. století se Eduard I. pokoušel přesunout odvolání z Paříže do Londýna, ovšem bezúspěšně. STUDD, s. 103 – 104.

³⁵⁹ STUDD, s. 101 – 102. Léna držel hrabě Alfons z Poitiers, bratr Ludvíka IX. Jindřich III. měl být prozatím odškodněn, léna mu měla připadnout po Alfonsově smrti.

³⁶⁰ Nyní v držení Alfonse z Poitiers a jeho ženy. Anglii měly připadnout po jejich smrti v případě, že zemrou bez dědiců. Do té doby měl Jindřich III. obdržet finanční částku rovnající se ročním příjmům z Agenais.

³⁶¹ VALE, s. 53.

³⁶² STUDD, s. 102.

³⁶³ „serment du sûrete“

³⁶⁴ Především o otázce odvolání se vedly spory.

³⁶⁵ Spolu s ním byli nejvýznamnějšími příslušníky opozice proti ustanovením Simon de Montfort a jeho manželka Eleonora. VALE, s. 55.

zahrnovalo Kastilii, Navarru, Aragon a Flandry.³⁶⁶ Přímé homagium nebylo s výjimkou Jindřicha III. roku 1259 nikdy plně složeno, neboť angličtí králové se vymlouvali na nenaplnění ustanovení pařížské smlouvy francouzskými králi, a tudíž její neplatnost.³⁶⁷

Mezi současníky nebyla smlouva populární. Angličané ji považovali za ostudnou – peníze navíc, které nová léna přinesou, nevyváží větší podrobenost. Jindřich III. si ale mírem uvolnil ruce pro vyřešení baronské opozice v Anglii a mohl si být jist, že francouzský král nezasáhne ve prospěch šlechticů. Anglický král nadále vládl pouze z Westminsteru, dřívější časté cesty za moře se nyní staly vzácností. Navíc správa vzdáleného Gaskoňska byla velmi nákladnou záležitostí, přestože šlo o bohaté a zvláště s Anglií čile obchodující území. Vzdání se Normandie, Anjou, Touraine, Maine a Poitou bylo současníky bráno velmi vážně. Skutečnost, že Jindřich III. sám tyto oblasti nevlastnil, neznamenal, že některý z jeho nástupců by na ně nemohl vznést nárok; smlouva to nyní znemožnila.³⁶⁸

Francouzi nepovažovali za přínosné mít anglického krále za vazala, neviděli výhodu v navrácení Gaskoňska za francouzské léno s možností posílení vlivu skrze právo na odvolání. Smlouva byla výhodnější pro Francii; pozice francouzského panovníka byla posílena, dostal se jí do pozice krále králů. Nikdo nyní nepochyboval, že Akvitánie byla vždy součástí Francie a že za ní mělo být skládáno homagium; francouzští králové využívali ustanovení smlouvy k zasahování do vnitřních záležitostí vévodství.³⁶⁹ Ludvík IX. posílil své pozice, zatímco Jindřich III. zdůrazňoval především body, které potvrzovaly integritu gaskoňského léna. Anglo-francouzské vztahy od smrti Ludvíka IX. v roce 1270 do nástupu Eduarda III. byly pod vlivem pařížské smlouvy.³⁷⁰

Smrt Alfonse z Poitiers a jeho ženy v roce 1271 rozvířila otázku Agenais, Saintonge a Quercy. Jindřich III. vyslal do Francie posly, jejichž prostřednictvím vyžadoval vydání všech lén i věno Jany Anglické, matky Raymonda z Toulouse, a stěžoval si na francouzské úředníky. Ti prý se vměšují do vnitřních záležitostí anglických domén, nerespektují vévodovo právo jurisdikce a nedodržují pařížskou smlouvu. Filip III., který vládl ve Francii v letech 1270 až 1285, předstíral nezájem a zorganizoval do zemí zděděných po Alfonsovi jízdu. Zároveň odmítl udělit anglickému králi homagium, které by potvrdilo jeho panství nad lény. Jindřich III. 30. listopadu 1272 zemřel, aniž by přísahu složil.

³⁶⁶ VALE, s. 49 – 52.

³⁶⁷ Viz dále.

³⁶⁸ VALE, s. 53 – 54.

³⁶⁹ Akvitánie přitom bývala velmi samostatným hrabstvím. STUDD, s. 102 – 103.

³⁷⁰ Podrobněji např. DEPREZ, s. 2 – 7.

Nový anglický král Eduard I., bratranec Filipa III.,³⁷¹ se zastavil v Paříži se svými křižáky cestou ze Svaté země. Oba králové se sešli 6. srpna 1273 v Melunu, kde Eduard I. složil Filipu IV. homagium za „všechny země, které mám od Vás držet“.³⁷² Myslel nejspíš jen Agenais, Quercy a Saintonge, zatímco francouzský král vyžadoval přísahu za Gaskoňsko. Navíc formou slibu poukazoval na to, že ustanovení pařížské smlouvy ohledně předávání území nebyla naplněna. Eduard I. se právě do Gaskoňska vydal ještě před návratem do Anglie, aby urovnal místní poměry – spleť vazalských vztahů klidu neprospívala. Pierre de Langtoft ve své kronice při popisu Eduardovy korunovace ve Westminsteru uvádí přání, aby nový anglický král znovu dobyl své dědictví, čili Gaskoňsko a Normandii, které francouzský král neprávem zabral.³⁷³

Až na drobné třenice ale v letech 1273 až 1293 panoval mezi panovníky obou zemí mír. Skupina gaskoňských šlechticů, která požadovala v Paříži francouzské výboje na jihu, příliš neuspěla – výboje, zaměřené na Navarru, anglické državy neohrožovaly.³⁷⁴ Navíc si anglický panovník nemohl dovolit konflikt se svým lenním pánem, neboť by ohrožoval především svá kontinentální léna.³⁷⁵

Zjednodušeně lze anglo-francouzské vztahy za vlády Eduarda I. rozdělit do tří hlavních období. První, mezi léty 1272 a 1291, bylo charakterizováno snahou o naplnění pařížské smlouvy z roku 1259; část anglických požadavků byla uspokojena na základě smlouvy z Amiens, uzavřené roku 1279, a pařížské smlouvy z roku 1286. Stále ale přetrvávaly některé nedořešené záležitosti, na příklad otázka odvolání a privilegií. Druhé období (1293 až 1294) se vyznačuje snahou Eduarda I. o udržení míru, navzdory jeho stále obtížnější pozici vazala a rostoucímu napětí, které ještě zvětšoval spor mezi námořníky z Normandie a Gaskoňska (ti byli podporováni anglickými). V červnu 1294 Eduard vzdal své mírové snahy a vypověděl Filipu IV. homagium. Třetí období, trvající přibližně od roku 1295 do Eduardovy smrti v roce 1307, je obdobím snah o nové uzavření míru a naplnění jeho podmínek. Bylo třeba brát ohled na papeže Bonifáce VIII., který nabídl zprostředkování, i na francouzské spojence Skoty. Mír, uzavřený roku 1303, nakonec ovlivnily jiné události –

³⁷¹ Jejich matky Eleonora Provensálská a Markéta byly sestry, dcery provensálského hraběte Ramona Berengara IV.

³⁷² „Facio vobis homagium inde pro omnibus terris, quas debeo tenere de vobis.“ CUTTINO G. P., *English Diplomatic Administration 1259 – 1339*, Oxford 1940, s. 7.

³⁷³ PIERRE DE LANGTOFT, s. 166.

³⁷⁴ WILKINSON, s. 98.

³⁷⁵ Eduard I. byl nucen odmítnout pomoc proti Francii kastilskému králi Alfonsovi X. (roku 1275), aragonskému panovníkovi Petru III. (roku 1282), flanderským měšťanům (roku 1303). MADDICOTT, s. 134 – 135.

anglické vítězství ve Skotsku, francouzská porážka od flanderských měšťanů a spor Filipa IV. s papežem Bonifácem VIII. Mírová smlouva potvrdila stav, který panoval před válkou.³⁷⁶

Spory mezi Eduardem I. a Filipem III. se točily především kolem práva na odvolání, které nebylo pařížskou smlouvou jasně definované. Francouzský panovník požadoval právo odvolání k parlamentu do Paříže, neboť anglický král byl za Gaskoňsko vazalem krále francouzského; vyjednávání o konečném smíru se protahovalo. Královna-vdova Markéta Provensálská prosazovala proanglickou politiku. Nakonec byla uzavřena 23. května 1279 nová smlouva v Amiens. Eduard I. obžaloval Filipa III. ze znesvěcení pařížské smlouvy kvůli dědictví po Alfonsu z Poitiers, Filip III. vyčítal Eduardu I. nedodržení smlouvy nesložením přísahy záruky. Té se francouzský král podle konečného ustanovení vzdal. Agenais bylo odevzdáno anglickému králi, otázka vazalských práv na biskupství Limoges, Cahors, Périgueux a na Quercy opět nebyla vyřešena. Stejně tak otázka postavení Gaskoňska zůstala temná, alespoň co se jurisdikce týče.³⁷⁷ Podle Londýnských análů byla všechna tato malá území dědictvím Eleonory Kastilské, anglické královny, a ta za ně složila homagium spolu se svým manželem.³⁷⁸

Roku 1275 získal Eduard de facto pod svou kontrolu hrabství Champagne, neboť jeho bratr Edmund z Lancasteru se oženil s Blankou z Artois, která toto území spravovala coby regentka. Roku 1284 bylo Champagne předáno francouzskému králi u příležitosti sňatku prince Filipa, budoucího krále Filipa IV., s dědičkou Champagne Janou Navarrskou.³⁷⁹ Toto krátké období bylo dobou největšího rozšíření anglické moci na kontinentě od vlády Jana Bezzemka.

Roku 1282 se Filip III. pokusil využít svého práva a povolat do války proti Aragonu i vojsko anglického krále. Eduard sice oznámil svému aragonskému spojenci, že proti němu nejspíš bude muset vytáhnout, i když vůči němu nechová zášť, ale nakonec se rozhodnutí francouzského krále vzepřel, přestože již dříve učinil opatření nutná pro rychlé svolání vojska. Pařížská smlouva ustanovila, že tažení proti spojenci se účastnit nemusí. Dokonce i gaskoňské duchovenstvo, šlechta a měšťané poslali anglickému panovníkovi petici, ve které jej žádali, aby odmítl táhnout s Filipem do Aragonu.³⁸⁰

³⁷⁶ CUTTINO, s. 7 – 10. K jednotlivým událostem podrobněji viz dále.

³⁷⁷ DEPREZ, s. 9n.

³⁷⁸ „...receptis homagiis a dicto rege Angliae et regina“; *Annales Londonienses*, in STUBBS, s. 88.

³⁷⁹ VALE, s. 25.

³⁸⁰ VALE, s. 57.

Nástup Filipa IV. na francouzský trůn roku 1285 na situaci zpočátku nic neměnil, ovšem Eduard I. v něm získal rovnocenného soka. Král, který vládl do roku 1314, se narodil roku 1268 ve Fontainebleau jako druhý syn Filipa III. Smělého a Isabely Aragonské. Roku 1276 se po smrti staršího bratra stal následníkem trůnu. Ve své době byl považován za krásného, odtud přezdívka „Sličný“. Zemřel 29. listopadu 1314 ve Fontainebleau, pochován je v opatství St. Denis.

V roce 1284 se Filip oženil s Janou Navarrskou, která mu věnem přinesla kraje Champagne a Navarru. Rok na to – ač s ním plně nesouhlasil – se zúčastnil „křížového“ tažení svého otce do Aragonu.³⁸¹ Po smrti Filipa III. se stal králem Francie a po ukončení války s Aragonem mohl pokračovat v jeho díle – rozšiřování francouzské moci.

K prosazení své politiky potřeboval Filip IV. dobré rádce a ty si opravdu uměl vybrat. Nejznámější je právník rytířského původu Guillaume Nogaret, potomek někdejšího albigenského rodu, dále to byli italští finančníci, bratři z Florencie Albizzo a Muscato Guidi dei Franzesi, ve Francii spíše známí pod přezdívkami Biche a Mouche.

Rádci měli především za úkol shánět finance na předpokládané křížové tažení³⁸² (či později možnou válku s Flandry nebo Anglií). K tomu posloužilo zdanění šlechty a duchovenstva. Šlechtické daně ve formě výkupu nahradily starší povinnosti vyplývající z lenních závazků (např. poskytování vojenské pomoci). Od 90. let byly kvůli válkám s Anglií a flanderským hrabětem dávky vybírány i z majetku. Zároveň byla omezena řada starých svobod šlechty a různé zvyky s ní spjaté.³⁸³ Filip posiloval svoji moc vůči aristokracii i reformami státní správy. Ustanovil shromáždění zástupců správních okruhů (bailliů a senešalů),³⁸⁴ jehož hlavním předmětem jednání bylo povolování daní a válečných kontingentů. O důležitých bodech jednali i zástupci měst.

³⁸¹ Na jaře 1282 vypuklo na Sicílii povstání („sicilské nešpory“), při němž Karel z Anjou (bratr francouzského krále Ludvíka IX.) ztratil vládu ve prospěch aragonského krále Petra III. Filip III. považoval povstání za urážku Francie, spojencem se mu stal papež Martin IV. Roku 1282 byl Petr III. dán do klatby a počátkem následujícího roku papež vyhlásil, že válka proti Aragonu a Sicílii má stejnou hodnotu jako křížové tažení. Na shromáždění v Paříži roku 1284 se Filip vyslovil pro kandidaturu mladšího syna Karla na aragonský trůn a přijal kříž. O svatodušních svátcích roku 1285 vojsko vyrazilo na jih. Obléhání Gerony se ukázalo být nad francouzské síly. Na ústupu byl Karel z Valois korunován kardinálským kloboukem. Filip III. zemřel na zpáteční cestě 5. října 1285 v Perpignanu. Více viz např. EHLERS J., MÜLLER H., SCHNEIDMÜLLER B., *Francouzští králové v období středověku. Od Oda ke Karlu VIII. 888-1498*, Praha 2003, s. 191n

³⁸² Filip IV. se na křížovou výpravu chystal několikrát, dokonce si od papeže nechal potvrdit křížový desátek, ale nikdy nevytáhl.

³⁸³ Především soukromé války (tzv. faidy) a libovůle v soudnictví. Znovu byl obnoven zákaz soubojů, vydaný za Ludvíka IX.

³⁸⁴ Správní okruhy se ustálily ve 2. polovině 13. století. Jejich zástupci disponovali soudní a výkonnou mocí.

Filip a jeho rádci chtěli zdanit i duchovenstvo, což vyvolalo konflikt s papežem Bonifácem VIII.³⁸⁵ Pozdější, v Avignonu usazení papeži již nebyli k (většinou nedostatkem finančních prostředků motivovaným) požadavkům francouzského krále tak odmítaví. Klement V. Filipu IV. vyhověl v záležitosti zrušení řádu templářů. Templáři byli mimo jiné finančníci, půjčovali většině králů a sloužili k přepravě financí mezi Evropou a Svatou zemí. Francouzský panovník byl po válkách s anglickým králem a flanderským hrabětem zadlužen. Roku 1306 byli proto templáři obviněni z kacířství, modlářství, sexuálních výstřelků, hrubých přijímacích rituálů a sodomie. Kurie vydala následujícího roku souhlas s oficiálním vyšetřováním. Akci řídil Guillaume Nogaret. 13. října³⁸⁶ 1307 byli templáři pozatýkáni, jmění ve Francii bylo převedeno do královské správy a cennosti zkonfiskovány. Velmistr Jacques de Molay byl v Paříži 19. března 1314 upálen. Úplný zákaz řádu byl vyhlášen koncilem ve Vienne, který se konal v letech 1311 až 1312. Papež ale nevyhověl požadavkům Filipa IV. plně – řádové jmění bylo po odečtení tučné částky na náklady spojené s procesem převedeno na johanity.³⁸⁷

Posledním pokusem Filipa IV., jak snížit své dluhy, byly akce proti Židům a lombardským obchodníkům. Roku 1306 byli Židé z Francie vykázáni a byl jim zabaven majetek;³⁸⁸ zároveň tak král smazal své půjčky. Roku 1311 byla akce zopakována, tentokrát proti lombardským peněžníkům a obchodníkům. Byla maskována zákrokem proti lichvě. Královské dluhy a náklady na politiku byly ale tak obrovské, že nic nepomohlo.

V květnu 1286, rok po nástupu Filipa IV. na francouzský trůn, přijel do Paříže se skvělým doprovodem³⁸⁹ anglický král Eduard I., aby svému synovci složil homagium za Gaskoňsko a vyřídil záležitosti týkající se Quercy, tří diecézí a Saintonge.³⁹⁰ Přísahu složil „za země, které držím na této straně moře podle míru uzavřeného našimi předky“.³⁹¹ Je nepochybné, že opět – stejně jako při složení homagia Filipovi III. roku 1273 – narážel anglický král na nesplněná ustanovení pařížské smlouvy z roku 1259. „Země“ ale nebyly nijak upřesněny, což mohlo v budoucnu vyvolat spor; Eduard I. se navíc nechal před složením

³⁸⁵ Viz dále.

³⁸⁶ Ten den připadl na pátek, a někteří folkloristé se proto domnívají, že odtud pocházejí pověry o smolném pátku třináctého.

³⁸⁷ Takže kromě „správních nákladů“, které si nechal vyplatit, neměl francouzský král žádný zisk. Podrobněji k likvidaci řádu např. FAVIER J., *Philippe le Bel*, Paris 1978, s. 426 – 480.

³⁸⁸ Po smrti Filipa IV. se mohli do Francie jednotlivě vrátit.

³⁸⁹ Mimo jiné králův bratr Edmund, hrabě z Lincolnu, a John ze St. John, postava z akvitánské války.

³⁹⁰ Viz výše.

³⁹¹ „I become your man for the lands which I hold on this side of the sea according to the form of peace made between our ancestors.“ Viz POWICKE, s. 291; VALE, s. 52; WILKINSON, s. 99.

přísahy slyšet, že je dost silný, aby mohl o podmínkách přísahy jednat.³⁹² 29. července anglický král opustil Paříž a odjel do Gaskoňska. Ještě předtím ale byla mezi panovníky dojednána smlouva, která potvrdila Eduardu I. vlastnictví Saintonge výměnou za roční poplatek tří tisíc livrů a navrátila mu Agenais, jež Filip IV. předtím uzurpoval. Mír mezi oběma zeměmi trval až do roku 1293.

Léta 1286 až 1289 strávil anglický král v Gaskoňsku. Pomohl smířit francouzského panovníka s aragonským Petrem III.,³⁹³ stejně tak jako s Kastilií. Pokusil se konsolidovat svou moc ve vévodství vydáním nového správního řádu, tzv. ordonnance z Condom.³⁹⁴ Francouzské zasahování do vnitřních záležitostí Gaskoňska se mu podařilo omezit tím, že všechna odvolání od nižších soudů směřoval ke gaskoňskému senešalovi místo do Paříže.³⁹⁵ Jemu totiž podřídil zástupce senešalů ostatních oblastí (čili Agenais, Quercy, Limousin a tak dále), a proto se od jejich soudů odvolávalo nejprve k senešalovi a až poté – pokud se případ nepovedlo vyřešit – do Paříže. Senešalové nebyli většinou Gaskoňci, jejich zástupci stejně tak jako ostatní nižší úředníci naopak bývali vybíráni z místní šlechty.³⁹⁶ Také většina produktů gaskoňského obchodu – především vína – směřovala do Anglie. A obyvatelé oblasti preferovali vzdálenějšího pána.

V roce 1289 se Eduard I. vrátil do Anglie, aby bojoval proti Velšanům a Skotům. Filip IV. toho využil a začal postupně měnit svůj přátelský postoj. Začal tvrdil, že Anglie je prastarý nepřítel, kterého je třeba vyhnat z kontinentu. Nakonec přešel do ofenzívy a stěžoval si na jednání správce Gaskoňska, který prý směřoval proti jeho právům suveréna.³⁹⁷ Naproti tomu Eduard I. od počátku 90. let trval na tom, že Gaskoňsko je alod, čili svobodné od jakýchkoli závazků vůči Francii a jejímu králi. Anglický panovník jej prý drží pouze od Boha, nemusí proto skládat ani homagium, ani přísahu věrnosti. Eduardovi právníci tvrdili, že pařížská smlouva byla vynulována neschopností francouzských králů naplnit její ustanovení.³⁹⁸ Anglický král totiž získal pouze Agenais roku 1279 a jižní Saintonge roku

³⁹² DEPREZ, s. 10.

³⁹³ O křížovém tažení proti Aragonu viz výše.

³⁹⁴ Řád nakonec s obměnami platil i pro ostatní anglická území na kontinentě. Hlavou vévodství se stal senešal, který jmenoval ostatní úředníky. Jeho protipólem se stal konetábl, odpovědný především za obranu území. Byl jmenován nový úředník, defensor, určený k obraně Eduardových práv při odvoláních do Paříže. Senešalové Gaskoňska, Agenais, Périgordu a Saintonge měli každý poslat svého zástupce do parlamentu v Paříži, kde byla vytvořena anglická rada. Více viz např. POWICKE, s. 298 - 318.

³⁹⁵ MADDICOTT, s. 136.

³⁹⁶ VALE, s. 73 – 78.

³⁹⁷ DEPREZ, s. 11n

³⁹⁸ MADDICOTT, s. 136.

1286.³⁹⁹ Mimo ustanovení smlouvy mu v květnu 1279 připadlo strategicky významné území Ponthieu.

15. května 1293 došlo ke konfliktu u mysu Saint-Mathieu v Bretani. Flotila Cinque Ports⁴⁰⁰ posílená o lodě z Bayonne se střetla s flotilou z Normandie, porazila ji a poté vyplnila pevnost a strategický přístav La Rochelle v Poitou. Angličtí námořníci tvrdili, že je Normand'ané napadli. V jejich neprospěch hovoří, že měli plně vyzbrojené lodě. Francouzi se naopak bránili, že vyvolání konfliktu zřetelně ukazuje na anglickou snahu získat zpět Normandii.

Francouzská odvěta na sebe nedala dlouho čekat – Filip IV. poslal vojenské oddíly na gaskoňské hranice. Eduard I. přišel se třemi různými návrhy na smírné řešení. Buď míru křivdy na francouzských námořnících posoudí u anglického královského soudního dvora, nebo čtyři komisaři (po dvou z každé země), nebo by mohl být o arbitráž požádán papež. Filip IV. odmítl všechny návrhy a nechal uvěznit občany z Bayonne za podíl na akci. 27. října pak formálně nařídil Eduardovi I., aby se v lednu následujícího roku osobně dostavil do Paříže, a zodpovídal se. Anglický král to odmítl a poslal svého bratra Edmunda z Lancasteru vybaveného patentem, nařizujícím Gaskoňcům poslušnost francouzskému králi. Ústupnost anglického panovníka lze vysvětlit vzrůstajícími obtížemi na Britských ostrovech – ve Walesu i ve Skotsku se schylovalo ke vzpouře a Eduard si nejspíš uvědomoval, že jeho království nedisponuje takovými prostředky, aby mohlo vést válku na třech frontách zároveň. Edmund z Lancasteru předpokládal, že díky příbuzenským vztahům bude jednání spíše rodinnou rozmluvou, ale mýlil se. Filip IV. vyžadoval kapitulaci Bordeaux, vydání deseti hraničních měst v Agenais a Saintonge a gaskoňská rukojmí. Edmund proto jmenoval Johna St. Johna, aby převedl držbu částí vévodství na Francii podle příkazů krále, což signalizovalo příměří. Francouzi ale začali s vměšováním se do záležitostí Gaskoňců ještě dříve – Pierre Flote, jeden z právních poradců Filipa IV., dorazil do Saintonge již v červenci 1293. Angličané také nezaháleli; John St. John a John of Havering, gaskoňský senešal, sbírali na přelomu let 1293 a 1294 vojsko. Pomáhalo jim i to, že měšťané odmítli akceptovat francouzský zábor vévodství.⁴⁰¹

21. dubna 1294 byl ale Eduard I. znovu vyzván, aby se dostavil do Paříže. Protože neuposlechl, byl o měsíc později prohlášen za dlužníka a vévodství mu bylo zabaveno;

³⁹⁹ VALE, s. 68.

⁴⁰⁰ Námořní konfederace v Kentu a Sussexu, využívající privilegií od koruny za námořní služby. K původním „pěti přístavům“ patřil Hastings, New Romney, Hyther, Dover a Sandwich. Později přibyl ještě Rye a Winchelsea. Jejich flotila byla proslulá svým pirátským od Severního moře po pobřeží Španělska a Portugalska.

⁴⁰¹ VALE, s. 183 – 187.

Filip IV. tak chtěl zamezit rostoucí moci Anglie.⁴⁰² Papežské zprostředkování při případných mírových vyjednáváních nebylo možné získat, neboť Apoštolský stolec byl od dubna 1292 do července 1294 uprázdněn. V únoru 1294 se Edmundovi z Lancasteru podařilo uzavřít s Filipem IV. tak zvanou tajnou dohodu. Podle jejích ustanovení mělo dojít ke sňatku Eduarda I. se sestrou francouzského krále Markétou; Gaskoňsko, které mělo získat částečnou nezávislost, by poté jako dědičné léno držely děti narozené z tohoto sňatku. Měla být zrušena možnost odvolání se do Paříže. Smlouva však nikdy nedošla naplnění ani nebyla ratifikována anglickým panovníkem.⁴⁰³ Podle kroniky Pierra de Langtoft mělo Gaskoňsko v případě bezdětného manželství připadnout Markétě coby vdovské věno. Kronikář také z nenaplnění smlouvy obviňuje Filipa IV, neboť ten se v průběhu jednání zmocnil Bordeaux, což vyvolalo velký odpor místních obyvatel.⁴⁰⁴

Anglický král se mezitím na počátku roku 1294 snažil dohodnout s flanderským hrabětem – upozornil jej, že pokud jednání s Francií nedopadnou podle jeho představ, flanderští kupci nebudou na ostrově vítáni; navíc chtěl zastavit všechny lodě směřující u ostrova na pevninu.⁴⁰⁵ Pomalu si zajišťoval spojení pro válku s Francií a zaměřil se při tom především na severní hranici království – na Brabant⁴⁰⁶ a Holland. Prostředníkem při vyjednáváních mu byl římský král Adolf Nassavský, nepřehlédnutelnou postavou mezi anglickými vyjednavací byl biskup z Durhamu Anthony Bek. V říši se Eduardova diplomacie dočkala většího ohlasu než v Nizozemí, neboť hollandský hrabě Florence uzavřel roku 1295 spojeneckou smlouvu s Filipem IV.⁴⁰⁷ Anglický panovník také sháněl dobrovolníky pro válku v Gaskoňsku. V červnu mu velká rada prelátů, magnátů a baronů v Londýně povolila zabavit vlnu a kožešiny a získané prostředky použít na válku. Eduard I. pak dopisem adresovaným církevním hodnostářům válku vysvětlil a prosil o modlitbu za zdar akce.⁴⁰⁸

24. června 1294 poslal anglický král do Paříže posly s formálním zřeknutím se homagia; Filip IV. proto prohlásil vévodství za zabavené. Pierre de Langtoft uvádí Eduardovo tvrzení, podle kterého nemusí Filipa poslouchat, protože ten zabral Akvitánii protiprávně, a on ji může tedy dobýt zpět. Poté by však území držel pouze od Boha, nikoli od francouzského

⁴⁰² WILKINSON, s. 100.

⁴⁰³ VALE, s. 188 – 189.

⁴⁰⁴ PIERRE DE LANGTOFT, s. 198.

⁴⁰⁵ Což by postihlo především flanderské řemeslníky závislé na dodávkách vlny z Anglie.

⁴⁰⁶ Vévoda Jan z Brabantu byl od roku 1290 manželem Eduardovy dcery Markéty.

⁴⁰⁷ CUTTINO, s. 11 – 12. Florence byl jedním z neúspěšných kandidátů na skotský trůn z let 1290 až 1292; více k jeho kandidatuře viz kapitola o Skotsku.

⁴⁰⁸ POWICKE, s. 648

krále. Filip na to odvětil, že smlouvu naopak porušuje anglický král a námořníci, a proto přijal vrácení homagia.⁴⁰⁹

Eduard I. svolal na zářij jednotky do Portsmouthu. Měl v plánu vyslat do Gaskoňska tři proudy vojska. První, pod vedením králova synovce Jana Bretaňského a Johna St. John, vyplula počátkem října.⁴¹⁰ V létě roku 1295 se k nim přidala část pěšího vojska. Další proud, vedený Edmundem z Lancasteru, odplul z Portsmouthu až v lednu 1296. Třetí anglický sbor, u kterého se uvažovalo o možnosti vylodění ve Flandrech a který plánoval vést sám Eduard I., již z Anglie nevyplul; pouze jeho malá část pod vedením krále připlula do Brugg. Francouzské armádě v Gaskoňsku velel roku 1295 Karel z Valois, o rok později jej v čele vojska vystřídal Robert z Artois; oba měli velký zájem na tom, aby vévodství připadlo Francii.⁴¹¹ Anglický panovník se ale musel roku 1298 vrátit na ostrovy kvůli válce ve Skotsku, francouzský bojoval ve Flandrech proti povstalým měšťanům a válka na dvou frontách obě království příliš vyčerpávala. Proto bylo již 9. října 1297 uzavřeno ve Vyve-Saint-Bavon příměří. Pierre de Langtoft tvrdí, že pokud by nevypukla válka ve Walesu a následně i vzpoura „bláznivého skotského krále“, Eduard by válku v Gaskoňsku vyhrál.⁴¹²

Příměří zahrnovalo všechny boje v Akvitánii a platilo do 6. ledna 1298. Postupně bylo prodlužováno až do uzavření pařížské mírové smlouvy 20. května 1303. Během příměří náleželo Bordeaux, větší část vévodství, Agenais a vnější léna Akvitánie Filipu IV. Moc Eduarda I. byla omezena na Blaye a Bourg na východním břehu Girondy a na sever vévodství, Bayonne a drobná území na jihu. Strategické pobřeží okupovali Francouzi. Od října 1299 uděloval Eduard I. kompenzace těm svým věrným, kteří byli kvůli válce zbaveni majetku či úřadu.⁴¹³

Válka v letech 1294 až 1297 nese několik charakteristických rysů, ne úplně obvyklých pro spor mezi Anglií a Francií. Byla velmi často vedena námořními silami, ať již se jednalo o uzavření přístavů či kontrolu říčních tras; významnou roli pro Anglii v tom hrálo Bayonne se svými zkušenými námořníky. Také nedošlo k žádné rozhodující bitvě. Angličané pořádali nájezdy na Francouzi okupované území, což byla taktika později hojně uplatňovaná za stoleté války. Obě armády byly sužované jak nedostatkem financí, tak nemocemi.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ PIERRE DE LANGTOFT, s. 208 – 210.

⁴¹⁰ Eduard I. byl v té době zainteresován ve Walesu, kde vypuklo povstání, a ve Skotsku, kde se k povstání schylovalo.

⁴¹¹ K jejích důvodům a účasti v bojích in VALE, s. 196 – 200.

⁴¹² „Fol ray“; PIERRE DE LANGTOFT, s. 220. O válkách ve Skotsku a Walesu viz příslušné kapitoly.

⁴¹³ Podrobněji in VALE, s. 217 – 218.

⁴¹⁴ VALE, s. 203 – 215.

Kronika Pierra de Langtoft uvádí k roku 1295 historii francouzského špiona Thomase de Turbeville. Tento anglický šlechtic se ve francouzském zajetí nabídl, že bude tajně získávat informace; jako rukojmí nechal Francouzům své dva syny. Po předstíraném útěku se mu podařilo dostat se zpět do Anglie. Zjištěné skutečnosti týkající se především stavu země a možnosti pokračovat ve válce uvedl do Francie v dopise; ten byl ale vyzrazen. Turbeville, který původně přísahal, že Anglie, Wales, velšské hraniční oblasti zvané marches a Skotsko budou Filipovy, byl odsouzen za zradu a pověšen.⁴¹⁵

Problémem byl statut vévodství. Oba králové věc postoupili roku 1298 k arbitráži papeži Bonifáci VIII.⁴¹⁶ Zástupci Eduarda I. navrhli, aby část země připadla Francii jako potvrzení závislosti vévodství. Pro zbytek země byly podány tři návrhy: podle prvního měl být nezávislý na francouzské suverenitě; podle druhého léno buď osvobozené od výkonu francouzské jurisdikce, či s jasně danou možností odvolání se do Paříže; a podle třetího léno římské církve. To Filip IV. zamítl. Poté padly realističtější návrhy – plná restituce, kompenzace za škody způsobené Francouzi, mír, Francie se vzdá podpory Skotů, všechny dary, privilegia a svobody garantované francouzským králem v době války budou anulovány. Pro osvobození Gaskoňska od vnějších zásahů byly připraveny rozsáhlé právní argumenty. Bonifác VIII. měl hlavní podíl na tom, že úmluva byla zpečetěna dvojím sňatkem – Eduard I.⁴¹⁷ se měl oženit se sestrou Filipa IV. Markétou,⁴¹⁸ jeho syn a následník trůnu Eduard si měl v budoucnu vzít dceru Filipa IV. Isabelu.⁴¹⁹ V červnu 1299 byla smlouva uzavřena v Montreuil-sur-Mer, oba králové ji ratifikovali později.

Kvůli smlouvě Filip IV. opustil spojenectví se skotským králem Janem Balliolem. Eduard I. ukončil spojenectví s flanderským hrabětem a souhlasil s rozpuštěním systému aliancí s rýnskými knížaty. Přesto dalších ústupků v Gaskoňsku nedosáhl.

Roku 1302 měli Francouzi hned několik problémů k řešení – ve Flandrech byli drtivě poraženi u Courtrai a navíc se Filip IV. obával aliance římského krále Albrechta Habsburského s papežem. Francouzský král a jeho rádci totiž chtěli kvůli nedostatku financí na válku zdanit duchovenstvo, proti čemuž se Bonifác VIII. ostře postavil. Na obou stranách bylo hojně používáno propagandy – dle dobových politických názorů, které byly mezi lid rozšiřovány pomocí pamfletů, se francouzský král nemusí ve vztahu k církvi vázat na zákony

⁴¹⁵ PIERRE DE LANGTOFT, s. 226 – 228.

⁴¹⁶ O záležitosti rozhodoval jako soukromá osoba Benedetto Gaetani.

⁴¹⁷ Jeho první manželka Eleonora Kastilská zemřela roku 1290.

⁴¹⁸ Ke svatbě byl pro blízké příbuzenství potřeba papežský dispens.

⁴¹⁹ Pro Eduarda to nebylo první zasnoubení, předtím byl dohodnut sňatek s dcerou flanderského hraběte.

a může ignorovat i rozhodnutí císařovo. Království svá práva získalo dávno před církví, a může tedy požadovat, aby kněží přispívali na ochranu země. Bonifác VIII. reagoval v lednu 1296 vydáním buly *Clericis laicos*, podle které je zdanění duchovenstva možné jen se souhlasem prelátů, a kdo od církve bude požadovat platby, propadne klatbě. Filip IV. na to reagoval 17. srpna vydáním zákazu vyvážet z Francie drahé kovy (i mince), drahokamy, cenné předměty, zbraně a koně.⁴²⁰ Papež, který se ocitl ve finanční tísní, proto vydal 31. července 1297 konstituci *Etsi de statu*, která zmírňovala nařízení předchozí buly.⁴²¹ Navíc vyhověl přání francouzského panovníka a 9. srpna 1297 svatořečil krále Ludvíka IX. Jeho nynější umírněný postoj byl dán také vlastními problémy v Itálii.⁴²² Na rok 1300 byl ale vyhlášen církevní jubilejní rok, což posílilo pozice Bonifáce VIII. Papež se navíc stále nevzdával nároků na absolutní poslušnost křesťanů.

Smír netrval dlouho. 5. prosince 1301 vydal Bonifác VIII. prohlášení *Ausculte filii*, ve kterém si stěžoval na jednání Filipa IV. a svolával na příští zimu do Říma synodu francouzského duchovenstva. Zkrácenou verzi se záměrně ostřejší formulací nechal francouzský král rozšířit mezi preláty, univerzitní doktory a šlechtu. Odpověď papeži obsahovala obvinění z konání proti právům francouzského krále, která obhajovali učenci z pařížské univerzity. V zimě 1302 se v Římě opravdu konala francouzská synoda, ovšem jen se slabou účastí. Bonifác VIII. poté vydal bulu *Unam sanctam*, kde své nároky na absolutní poslušnost zdůvodnil eklesiologicky a prohlásil ji za závaznou. Pařížský dvůr ale k vyjednávání a ústupkům ochotný nebyl,⁴²³ naopak – Nogaret nařkl papeže z vážných osobních prohřešků, a dokonce kacířství. Spolu s příslušníky rodu Colonnů jej pak v Anagni napadl. Papež se poté vydal do Říma, na cestě však 1. října 1303 zemřel.

Jeho nástupce Benedikt IX. se pokoušel o smíření s Filipem IV. a francouzským klérem, ale již následujícího roku zemřel. Po něm nastoupil kardinál Bertrand z Bordeaux jako Klement V. Bulou, kterou vydal v Avignonu, schválil Filipův zásah proti Bonifáci VIII. jako oprávněný. Roku 1309 pak kurie přesídlila do Avignonu,⁴²⁴ pod ochranu francouzského krále, který tak ve sporu s papežem zvítězil.⁴²⁵

⁴²⁰ Nařízení bylo myšleno i proti Anglii, se kterou v té době Francie válčila v Gaskoňsku. Postihlo ale mnohem více právě papeže neodvedením církevního desátku.

⁴²¹ Její obsah se neměl nadále týkat darů, půjček a dobrovolných plateb.

⁴²² Především s odbojným římským rodem Colonna.

⁴²³ Ač se v té době potýkal s problémy ve Flandrech.

⁴²⁴ Kurie zde byla do roku 1378. Papeži byli vesměs Francouzi a s králem Francie spolupracovali.

⁴²⁵ EHLERS a kol., s. 206 - 214. Podrobněji např. FAVIER, s. 250 - 288 a 343 - 425.

Po uzavření příměří mezi Anglií a Francií roku 1297 boje pokračovaly pouze ve Flandrech.⁴²⁶ Obě mocnosti se zde střetávaly nepřímo po celé 13. století, neboť v hrabství se tradičně projevoval silný francouzský vliv, ale hlavním obchodním partnerem byla Anglie – flanderští soukeníci byli závislí na dovozu anglické vlny.

Od počátku 13. století docházelo ve Flandrech k prudkému rozvoji měst. Města měla vlastní správu, tak zvané komuny – ty obstarávaly i finanční a vojenské záležitosti, zřizovaly veřejné školy a mohly udílet inkolát. Silná byla cechovní organizace. Městský patriciát tvořili většinou obchodníci. Proti patricijskému režimu se zvedal stále větší odpor řemeslníků, až roku 1280 vypukla po celých Flandrech revoluce. Hrabě Gui de Dampierre nezasáhl, viděl v tom možnost omezení patricijů, avšak nakonec došlo k restauraci moci měst. Roku 1290 nařídil hrabě prošetřit hospodaření – měšťané si stěžovali, že nemohou akceptovat každoroční daň z přáden⁴²⁷ coby obnovení hraběcí moci. Ochráncem městského patriciátu v boji proti hraběti byl francouzský král,⁴²⁸ hrabě se přikláněl na stranu řemeslníků.⁴²⁹

Od roku 1292 v souvislosti s nadcházející válkou v Gaskoňsku probíhaly rozhovory mezi anglickým králem Eduardem I. a Guiem de Dampierre. Byla uzavřena sňatková aliance, dle které si anglický následník trůnu, princ Eduard, měl vzít Filipu, dceru flanderského hraběte. V srpnu 1294 byla podepsána sňatková smlouva, proti čemuž se postavil francouzský král Filip IV. – nařídil hraběti, aby svou dceru poslal na vychování do Francie. Eduard I. pokračoval ve vytváření spojeneckého systému – na jeho stranu se přidali i římský král Adolf Nassavský, hrabě z Baru Jindřich III., hrabě z Hollandu Florence V. a vévoda brabantský Jan.⁴³⁰ Římský král zaslal 31. srpna Filipu IV. dopis, v němž jej obvinil z uzurpace říšských lén. Kvůli nejednotnosti v říši sice nemohl Eduardovi I. fyzicky pomoci, ale pomohl při dojednávání ostatních spojenectví. Gui de Dampierre mezitím vyhlásil válku Francii a bránil se, že zasnoubení s anglickým následníkem nebylo činem proti suverénovi. Prý jde jen o formální alianci s anglickým králem – hrabě hledal podporu, protože Filip IV. nechtěl připustit jakékoli osamostatnění se. Kvůli neschopnosti udržet hranici a neutralitu se musel na něčí stranu přidat, a vybral si anglického krále.⁴³¹ Francouzská vojska vtrhla do Flander.

⁴²⁶ Flanderské hrabství bylo jedním z několika států rozkládajících se na území dnešní Belgie a Nizozemí. K dalším patří např. Henegavsko, Brabant, Holland či Zéland. Některé z těchto států byly v lenní závislosti na říši, Flandry byly většinou pod francouzským vlivem. V bitvě u Bouvines roku 1214 stál flanderský hrabě na straně poraženého Oty IV. Brunšvického, podařilo se mu ale před Francií uhájit privilegia a určitou samostatnost.

⁴²⁷ Échevinage; un écheveau = přádeno.

⁴²⁸ Gui de Dampierre sice zachovával přátelství, ale byl příliš nezávislý.

⁴²⁹ Viz PIRENNE H., *Histoire de Belgique I. Des origines au commencement du XIVe siècle*, Bruxelles 1900

⁴³⁰ Ke vztahu Eduarda I. k jeho kontinentálním spojencům in PRESTWICH M. (ed.), *Documents Illustrating the Crisis of 1297 – 1298 in England*, London 1980, s. 32 – 37.

⁴³¹ PIRENNE, s. 364.

Roku 1295 se centrem anglického vlivu na kontinentě stal Brabant a jeho hlavní město Antverpy. To urazilo hollandského hraběte Florence V., který vystoupil z koalice s Eduardem I. a přidal se k Filipu IV., jemuž slíbil podporu v boji proti všem kromě svého pána Adolfa Nassavského.⁴³² Na zpáteční cestě z Paříže byl ale hrabě zavražděn, což mělo za následek neutralitu Holandska.⁴³³ Gui de Dampierre mezitím vyjednával v Paříži, zatímco ve Flandrech vypukla vzpoura měst, kterou potlačil Filip IV. V této rebelii městský patriciát hájil svá práva proti hraběti a hrabě ve sporu s francouzským králem svou nezávislost velkého vazala proti suverénovi. Na konci roku 1296 se Gui de Dampierre francouzskému panovníkovi poddal.

V roce 1296 zvítězil Eduard I. ve Skotsku, a tak mohl všechny své síly napnout na kontinent. Flanderský hrabě se k němu okamžitě přidal. V lednu 1297 byla uzavřena obranná aliance nemířená proti Francii a doplněná o obchodní spolupráci. 9. ledna poslal Gui de Dampierre dva opaty z Namuru, aby doručili Filipu IV. jeho výzvu, ve které podrobně vypočítal své křivdy. Poslal i žádost do Anglie – 2. února byla v kapli ve Walsinghamu podepsána smlouva, ve které se Eduard I. zavázal hájit hrabství a neuzavírat mír bez dohody s hrabětem.

Od koalice ale odpadl Adolf Nassavský, který měl problémy v říši,⁴³⁴ a z Gaskoňska a především Skotska docházely zprávy o porážkách.⁴³⁵ Eduard I. proto 9. října uzavřel s Filipem IV. příměří.⁴³⁶

6. ledna 1300 několikrát prodlužované příměří vypršelo, ovšem boje se obnovily jen ve Flandrech (Gaskoňsko zůstalo ušetřeno) – francouzská armáda vedená Karlem z Valois okamžitě vtrhla do flanderského hrabství. Situace se zdála být bezvýchodnou, Gui de Dampierre a jeho synové se vzdali a byli odvezeni do Paříže. V květnu 1301 navštívil dobyté Flandry Filip IV. a nahradil zde původní správce novými, loajálními.⁴³⁷

V zemi panovalo napětí, řemeslníci nemohli akceptovat vnucený režim – Filip IV. spolupracoval s patriciátem. Především v Bruggách a Gentu byly potyčky téměř na denním pořádku. Prostředky v bruggské pokladně, určené na zvláštní účely a utracené za Filipovy návštěvy, posloužily jako záminka k válce. 18. května 1302 řemeslníci zaútočili na spící francouzskou posádku a povraždili ji, jen velitelé vyvázli (tzv. bruggská jitřní). Správce

⁴³² Holland byl říšským lénem.

⁴³³ Ovšem obchodoval převážně s Anglií.

⁴³⁴ Pozice jeho královského protikandidáta Albrechta I. Habsburského se začala – především díky spojení s českým králem Václavem II. – upevňovat. Roku 1298 pak Albrecht I. Adolfa porazil v bitvě u Göllheimu (Adolf Nassavský v bitvě zemřel) a nechal se jednomyslně zvolit římským králem.

⁴³⁵ 11. září 1297 byli Angličané poraženi ve Skotsku u Stirling Bridge.

⁴³⁶ Viz výše.

Châtillon utekl do ležení u Courtrai (Kortrijk) a připravoval potrestání. Patriciát se mezitím dohodl na spolupráci s řemeslníky. 11. července se u Courtrai odehrála bitva, v níž bylo francouzské rytířstvo drtivě poraženo měšťany.⁴³⁸ Padl i vrchní francouzský velitel Robert z Artois. Prohra ve Francii vyvolala krizi, která skončila uzavřením míru s Anglií 20. května 1303 v Paříži.⁴³⁹ Pierre de Langtoft líčí bitvu jako velkou ostudu Francouzů a vyjmenovává padlé významné šlechtice; zároveň přináší tvrzení, že za porážku si může Filip IV. sám, neboť jmenoval správce, kteří konali protiprávně a proti kterým se lid pochopitelně vzbouřil.⁴⁴⁰ Londýnské anály zase vzpouru přičítají tomu, že francouzský král neprávem držel v zajetí flanderského hraběte.⁴⁴¹

Flanderští měšťané pokračovali v boji a postupně dobyli zpět celé hrabství. V září 1303 dovolil Filip IV. Guiovi de Dampierre a jeho synům opustit vězení a vrátit se do hrabství. Zároveň ale připravoval novou armádu a loďstvo. V červenci 1304 se vydal na tažení, 18. srpna sice zvítězil u Mons-en-Pévèle, ale nebylo to drtivé vítězství.

V červnu 1305 byl v Athis-sur-Orge uzavřen mír. Hraběti Robertu de Béthune⁴⁴² byla vrácena flanderská léna, hrabství muselo po čtyři roky platit čtyři sta tisíc livrů, každoročně postavit kontingent šesti set mužů do armády a zbourat hradby hlavních měst. Flanderský hrabě a členové jeho rodiny odpřisáhli věrnost francouzskému králi a zavázali se, že neuzavrou bez jeho svolení žádnou alianci. Hraběti zůstala soudní pravomoc. Hlavní ustanovení smlouvy měla být obnovována každých pět let.

Řemeslníci dál pokračovali v odporu, podmínky smlouvy označili za nepřijatelné. Jen do smrti Filipa IV. v roce 1314 hrozilo vypuknutí války několikrát. Podél hranice stále probíhaly nějaké šarvátky. Roku 1319 byla proto uzavřena nová smlouva, vesměs opakující předchozí ustanovení. Flandry vyšly z boje rozhodně posíleny.⁴⁴³

Během anglo-francouzského příměří v Gaskoňsku rostla nespokojenost s francouzskou správou vévodství; naplno propukla pouze v Bordeaux, kde byla po pečlivém plánování 15. ledna 1303 francouzská nadvláda svržena a nastolena komuna po vzoru italských měst; ta přetrvala do opětného nastolení anjouovské vlády.⁴⁴⁴ Aby nemusel čelit tolika nepřítelům

⁴³⁷ Nový správce Jacques de Châtillon byl neobratný, neschopný vyřešit spory uvnitř měst.

⁴³⁸ Podle množství rytířských ostruh, které zůstaly na bojišti, se této bitvě říká „ostruhová“.

⁴³⁹ K problematice Eduardova zasahování do vývoje ve Flandrech in POWICKE, s. 659 – 669.

⁴⁴⁰ PIERRE DE LANGTOFT, s. 338 – 342.

⁴⁴¹ Annales Londonienses, in STUBBS, s. 128.

⁴⁴² Gui de Dampierre roku 1305 zemřel.

⁴⁴³ Podrobněji k celé problematice válek Filipa IV. viz FAVIER, s. 206 - 249.

⁴⁴⁴ VALE, s. 222 – 223.

najednou (kromě povstání v Gaskoňsku pokračovala válka ve Flandrech i spor s papežem), uzavřel Filip IV. s Eduardem I. konečný mír.

Smlouva byla uzavřena 20. května 1303 v Paříži. Henry Lacy složil v kostele St. Emilion ve jménu Eduarda I. Filipu IV. přísahu věrnosti za Gaskoňsko a skrze hraběte savojského a hraběte z Lincolnu byl korunní princ Eduard z Walesu zasnouben s Isabelou Francouzskou. 10. června ratifikoval v Perthu dohodu Eduard I. a nechal ji vyhlásit po Anglii, Walesu a Irsku. Filip IV. smlouvu potvrdil v srpnu. Londýnské anály celou záležitost odobývají sdělením, že Aymer z Valence v zastoupení anglického krále uzavřel s králem francouzským mír.⁴⁴⁵ Pierre de Langtoft uzavření míru vůbec nezaznamenal.

Později téhož roku složil princ Eduard z Walesu v Amiens homagium francouzskému králi. Podle ustanovení byla odpuštěna příkoří způsobená za války, Eduardovi vazalové ovšem museli svá homagia a přísahy věrnosti skládat znovu. Součástí dohody byla i smlouva o přátelství mezi panovníky; podle ní neměli pomáhat nepřátelům toho druhého. Ve skutečnosti byl pouze obnoven stav, který panoval před vypuknutím války.⁴⁴⁶

Vše vypadalo bezproblémově, ale skutečnost byla trochu jiná. Status Gaskoňska (podle smlouvy z Montreuil-sur-Mer) vyžadoval vytvoření vlastní jurisdikce, hranice vévodství nebyla jasně dána a některé staré spory nebyly vyřešeny. Navíc byla zpochybňována povinnost skládat přísahu věrnosti a homagium osobně. Svatba prince Eduarda s Isabelou otevřela do budoucna otázku nástupnictví ve Francii po vymření přímé linie Kapetovců v roce 1328.⁴⁴⁷ Válka ukázala, jak jednoduché je pro Francouze najít si důvod k zabavení vévodství a jak zranitelné je toto území v případě útoku. Zároveň předeslala, že náklady na jakýkoli konflikt na pevnině budou pro Angličany neúměrně vysoké.⁴⁴⁸ Obětováním spojenců Eduard I. poškodil svou pověst diplomatického arbitra, kterou si vysloužil během vyjednávání míru mezi Francií a Aragonem, respektive Kastilií.⁴⁴⁹ Gaskoňsko obdržel, spolu s jinými územími, roku 1306 princ Eduard.

Anglický král Eduard I. zemřel o sedm let dříve než jeho francouzský protějšek. Po jeho smrti nastoupil na trůn Eduard II., který vládu zahájil sňatkem s Isabelou Francouzskou. Zdálo se, že nic nemůže vážněji narušit mír mezi oběma zeměmi. Ustanovení smlouvy z roku 1303 byla dále projednávána na dvou velkých setkáních, v Montreuil v letech 1306 až 1311, a

⁴⁴⁵ „...proclamata fuit pax inter dominos reges Franciae et Angliar, per dominum Eymerum de Valence“; *Annales Londonienses*, in STUBBS, s. 129.

⁴⁴⁶ VALE, s. 224.

⁴⁴⁷ Podrobněji k celé problematice POWICKE, s. 644 - 654.

⁴⁴⁸ MADDICOTT, s. 137.

v Périgueux v roce 1311; přes vleklá jednání nebylo nalezeno definitivní řešení, neboť francouzské i anglické nároky byly příliš vysoké. Kromě neúspěchu proti Anglii a Flandrům⁴⁵⁰ vedl Filip IV. celkem úspěšnou zahraniční politiku, na příklad rozšířil svůj vliv na úkor římského krále. Vládcové některých říšských území s francouzským charakterem, jako byly Lyon, Dauphiné, Savojsko, Franche-Comté, Burgundsko a smíšené Lotrinsko, Bar a Hannavsko, nebo oblastí, na které si Francie činila nároky, na příklad Brabant a Holland, se klonili spíše k francouzskému králi. Některá území připadla Francii nastalo.⁴⁵¹ Tak byl počátkem 14. století téměř dovršen proces teritoriálního sjednocení Francie.

Filip IV. i jeho dva synové Ludvík X. a Filip V. byli příliš zaměstnáni myšlenkami na podrobení Flander a na křížovou výpravu; Eduard II. měl zase problémy s vlastní šlechtickou opozicí a s osamostatněným Skotskem. Gaskoňsko tedy zažilo několik poklidných let. Roku 1324 byl křehký mír přece jen narušen válkou o opevněné město Saint-Sardos. V pozadí konfliktu bylo odkládání homagia, které měl Eduard II. složit Karlu IV., rostoucí počet odvolání do Paříže a stále větší francouzské zasahování do vnitřních záležitostí vévodství. Konflikt byl ukončen pro Anglii velmi nevýhodným mírem roku 1327. Eduard III. musel zaplatit velkou částku za své dědictví v Gaskoňsku, a navíc vynahradit Francii válečné ztráty, Karel VI. si část Gaskoňska ponechal, dokud dluh nebude splacen. Území Agenais a Bazadais přešly do rukou francouzského krále.

Roku 1328 ale vymřela po meči hlavní kapetovská linie a na francouzská trůn nastoupila vedlejší větev Valois. Mladý anglický král Eduard III. složil roku 1329 francouzskému králi Filipu VI. homagium, ovšem pouze jednoduché, po kterém mu teprve byla navrácena území zabavená na základě míru z roku 1327. Až 30. března 1330 byl uskutečněn ceremoniál, který zahrnoval na anglickém panovníkovi požadované přísné homagium. Přesto Francouzi plánovali útok na Gaskoňsko, Filip VI. dokonce hledal podporu pro své záměry mezi gaskoňskou nobilitou; bylo jasné, že francouzský panovník hodlá vévodství trvale připojit ke svému království. Skrytý spor a především otázka válečných náhrad měly být vyřešeny při mírových jednáních v Paříži, zvaných agenský proces, v letech 1331 – 1334; k žádnému rozhodnutí ale nedošlo.⁴⁵²

⁴⁴⁹ CUTTINO, s. 12. O vyjednávání viz výše.

⁴⁵⁰ Mírem s Anglií z roku 1303 a s Flandry z roku 1305 se situace de facto vrátila do stavu před válkou, která vypukla roku 1294, resp. 1297. Více viz výše.

⁴⁵¹ Franche-Comté, Lyon, Bar a řada lotrinských biskupství.

⁴⁵² K problematice války o Saint-Sardos a mírových jednání in MADDICOTT, s. 138.

Dalším z problémů, které mohly kdykoli vyústit ve spor mezi Anglií a Francií, byla francouzská podpora Skotska. Spojenectví z roku 1295⁴⁵³ bylo obnoveno smlouvou z Corbeil z roku 1326, ve které si obě strany slíbily vojenskou podporu proti anglickému králi. Ve 30. letech Angličané obnovili vojenské akce proti Skotům a dosáhli několika vítězství; skotský král David Bruce byl v květnu 1334 přinucen uprchnout a hledat azyl ve Francii. Filip VI. přerušil tehdejší mírová jednání s Anglií v Paříži do doby, než do mírového uspořádání bude moci být zahrnuto i Skotsko. Mezitím Francouzi uvažovali o námořním útoku na Anglii, který by se časově shodoval s pozemním útokem Skotů; zůstalo pouze u úvah, k válce prozatím nedošlo.⁴⁵⁴

Eduard III. nezůstával při hledání spojenců pro případný konflikt pozadu. V úvahu připadali především některá hrabata z Nizozemí, která se cítila ohrožena rostoucí mocí francouzského království; dále zde byla možnost uzavřít alianci s vládci římské říše a Kastilie, tradičních nepřátel Francie.

Ke sporům o Gaskoňsko a spojení se přidal ještě problém legitimacy nástupu rodu Valois na trůn – podle některých učenců měl větší právo Eduard III., vždyť jeho matka byla francouzská princezna. Byl vnukem Filipa IV., zatímco Filip z Valois byl pouze jeho synovcem; pokud by nárok na trůn mohla přenést na své potomky žena, potom by Eduard III. měl větší právo než jeho konkurent. Eduard III. napřed Filipa VI. uznal a roku 1329 mu složil homagium, později své rozhodnutí změnil. Možná tomu napomohla i anglická vítězství ve Skotsku či přesunutí francouzské flotily ze středomoří do průlivu La Manche. Roku 1337 francouzský král zabavil Gaskoňsko; odpovědí bylo vypovězení homagia, válečné akce a vznesení nároku na francouzský trůn Eduardem III. 26. ledna 1340 v Gentu.⁴⁵⁵ Rozhořel se nový konflikt, který trval více než sto let, od roku 1337 do 1453, a který skončil vytlačení Angličanů z kontinentu, ovšem s výjimkou Calais, které drželi do roku 1558.

⁴⁵³ Viz kapitola o Skotsku.

⁴⁵⁴ MADDICOTT, s. 139 – 140.

Ostrovní mytologie

Významnou, ovšem nepříliš známou součástí myšlení na Britských ostrovech ve vrcholném středověku byla tak zvaná ostrovní mytologie, přesněji tak zvané ostrovní mytologie. Jednalo se o soubor starých mýtů a hrdinských vyprávění, v jejichž pravdivost se věřilo, na jejichž základě angličtí panovníci dobývali ostatní části souostroví a Wales a Skotsko se jejich nárokům bránilo tím, že v historii nacházelo důkazy vlastní nezávislosti. Některá z těchto vyprávění byla zapsána – nejčtenější knihou o starých dějinách ostrovů je *Historia regum Britanniae* Geoffreya of Monmouth z první třetiny 12. století – jiné se tradovaly pouze ústně. Legendy je možné rozdělit do tří okruhů. První z nich jsou dějiny založené právě na Geoffreym of Monmouth, které byly používány anglickými králi a velšskými princí; pokus aplikovat tuto mytologii i na Skotsko Skoti sami odmítali. Druhým okruhem je mytologie o původu Skotů, kteří se distancovali od jakékoli příbuznosti s Angličany. A třetím okruhem je mytologie irská, velmi svébytná; Irsko ale bylo jedinou zemí, kde Eduard ani jeho předchůdci či nástupci neuplatňovali nadvládu na základě historického práva.

Když anglický panovník vznesl nárok na Skotsko, dokládal právoplatnost takového požadavku mytickým králem Brutem.⁴⁵⁶ Ten podle něj vládl nad celou Británií a před smrtí rozdělil vládu mezi své tři syny, přičemž nejstaršímu přiřkl panování v Anglii a navíc nadvládu nad dalšími dvěma (vládci Skotska a Walesu). Nejznámější verze této legendy je obsažena v *Historia Regum Britanniae* Geoffreya of Montmouth; zde se ovšem praví něco jiného. Brutus, potomek Trójanů, opravdu Británii dobyl na obrech; země byla poté po něm pojmenována. Před svou smrtí Brutus rozdělil království mezi své syny, kteří dali svěřeným územím jména; žádný ale nebyl jinému poddán, všichni si byli rovni.⁴⁵⁷ Až teprve o několik generací později, při sporu bratrů Belina a Brennia o nadvládu, je uveden údajně starobylý trójský zvyk, podle kterého má být sice země rozdělena, ovšem starší z bratrů (v tomto případě Belinus) má získat vyšší hodnost neboli vládu v Anglii a Walesu a mladší, vládce

⁴⁵⁵ MADDICOTT, s. 141 – 143.

⁴⁵⁶ Jedná se o argumenty, jimiž svůj nárok na Skotsko Eduard dokládal poté, co papež Bonifác VIII. roku 1299 vznesl stížnost. Podrobněji k papežovým výhradám viz kapitola o Skotsku.

⁴⁵⁷ „...postquam pater vigesimo quarto anno sui adventus ab hoc seculo migravit... et dividerunt regnum Britanniae inter se, et secesserunt unusquisque in locum suum. Locrinus, qui primogenitus erat, possedit mediam partem insulae, quae postea de nomine ejus appellata est Loegria. Kamber autem partem illam quae est ultra Sabrinum flumen, quae nunc Gualia vocatur, quae de nomine ipsius postmodum Kambria multo tempore dicta fuit: unde adhuc gens patriae lingua Britannica sese Kambros appellat. At Albanactus junior possedit patriam, quae lingua nostra his tempora appellatur Scotia: et nomen ei ex nomine suo Albaniam dedit. Illis deinde concordie pace diu regnantibus...“; GOTTFRIED VON MONMOUTH, s. 20.

Skotska, mu má být podřízen.⁴⁵⁸ Na tuto pasáž, která by nepochybně vyhovovala jeho argumentaci v polemikách, se ale Eduard při svých nárocích nikdy neodvolává. Za povšimnutí ovšem stojí, že vždy, když v Monmouthových příbězích dojde k rozdělení Británie, ke sjednocení dochází pod vládcem Anglie; jedinou výjimku tvoří král Artuš, jehož původ byl stejně legendární jako jeho činy.⁴⁵⁹ Artuše si totiž přivlastňují jak Velšané, tak s postupujícím časem stále častěji i Angličané; jeho údajná koruna nakonec přešla do rukou Eduarda I. Pierre de Langtoft, který pověst o rozdělení Británie mezi Brutovy syny uvádí, také neví nic o podřízení mladších synů jejich staršímu bratrovi, jenž vládl v Anglii;⁴⁶⁰ jeho kronika ale nezapře inspiraci Geoffreyem of Monmouth.

Skoti na Eduardovo tvrzení odpověděli protitvrzením, ve kterém se od pověsti o Brutovi a jeho nadvládě v Británii distancovali. Prý jsou potomci Scoty, dcery egyptského faraóna, jejího manžela Gayla či Guidheala Glas, který byl synem athénské krále, a jejich syna Erka. Podle Skotů by tedy Egyptané měli na vládu ve Skotsku větší právo než Angličané, potomci Trójanů či normanských dobyvatelů. Pokud se někdy skotský král anglickému poddal složením homagia, učinil tak pouze za země, které měl v držení v Anglii, nikoli za skotské království.⁴⁶¹ Idea o Scotě se ve Skotsku udržela minimálně do patnáctého století, kdy byla zapsána v kronice opatství v Inchcolm.⁴⁶² Původ legendy není zřejmý, někteří (Prestwich) se domnívají, že byla vymyšlena jako důkaz proti nárokům Eduarda I.; rozhodně nebyla mezi Skoty rozšířena tolik, jako pověst o Brutovi mezi Angličany a Velšany. Podle zápisu z korunovace Alexandra III. roku 1249 byla při ceremoniálu čtena genealogie skotských králů sahající právě ke Scotě a jejímu manželovi;⁴⁶³ to vyvrací hypotézu o vzniku legendy na konci třináctého století. V každém případě odvozování původu od faraónů, a nikoli Trójanů, znamenalo popření sounáležitosti Britských ostrovů a existence společné historie a společných předků. Eduard se tedy pokusil pojistit si právo na Skotsko vedle historických argumentů ještě jinak, když nechal roku 1296 posvátné skotské relikvie – korunovační kámen ze Scone a Černý kříž - převést do Westminsteru a umístit v hrobce svatého Eduarda Vyznavače, patrona Anglie (na stejném místě byly již od roku 1284

⁴⁵⁸ „...Belinus diadema insulae cum Loegria atque Kambria, necnon et Cornubia possideter: erat enim primogenitus: petebatque Troiana consuetudo ut dignitas haereditatis ei proveniret...“; GOTTFRIED VON MONMOUTH, s. 31.

⁴⁵⁹ Artuš byl počat za pomoci Merlinových kouzel.

⁴⁶⁰ PIERRE DE LANGTOFT, s. 22 – 24.

⁴⁶¹ PRESTWICH, s. 495.

⁴⁶² WEBSTER, s. 86.

⁴⁶³ DAVIES R. R., *The First English Empire. Power and Identities in the British Isles 1093 – 1343*, Oxford 2000, s. 47.

umístěny velšské posvátné relikvie, „Cross Neith“ s úlomkem z pravého kříže, a Artušova koruna).

Proč byli skotští králové korunováni právě ve Scone a na zvláštním kameni, není dnes zcela zřejmé. Ve Scone stála stará královská rezidence, která byla roku 1162 dána augustiniánům kanovníkům a následně se stala samostatným opatstvím. Není známo, proč bylo místo posvátné, pravděpodobně se tato posvátnost – vyjádřená právě královskou korunovací – datovala již od předkřesťanských dob. To by vysvětlovalo, proč ke korunovacím nedocházelo v kostele opatství, ale ve volné přírodě, na kopci poblíže kláštera. Podle tradice mělo králi při obřadu asistovat sedm skotských earlů⁴⁶⁴ a biskup ze St. Andrews. Po smrti dědičky trůnu Markéty v roce 1290 to bylo právě těchto sedm earlů, kteří si nárokovali právo určit nového krále a kteří si stěžovali, že Eduard I. zasahuje do jejich pravomocí.⁴⁶⁵ Podle kroniky Johna Fordouna sepsané kolem roku 1375 žádný panovník nemohl vládnout ve Skotsku, dokud nebyl usazen na korunovační kámen ve Scone. Celý korunovační ceremoniál – spolu s čtením genealogie skotských králů zpět ke Scotě, dceři faraona – má sekulární a nekřesťanský charakter. Angličtí panovníci také někdy nechtěli skotské krále uznávat, protože tito nebyli řádně korunováni; přesto si význam kamene ve Scone uvědomovali. Robert Bruce byl roku 1306 sice korunován na správném místě – ve Scone –, ovšem nikoli na kameni,⁴⁶⁶ který se v té době nacházel ve Westminsterském opatství v Londýně, kam jej Eduard nechal dopravit roku 1296. Po převezení do Westminsteru nechal anglický král skotský korunovační kámen umístit do hrobky anglického patrona svtého Eduarda Vyznavače a později z něj učinil součást nového křesla, které bylo používáno při korunovacích anglických panovníků. Postupně, především po jeho přemístění do Londýna, se kolem kamene vytvořila vlastní mytologie. Podle jedné verze z roku 1301, jejímž autorem byl boloňský právník skotského původu Baldret Bisset, byl kámen přivezen do Skotska z Irska samotnou Scotou, faraónovou dcerou. I další verze mluví o přivezení kamene z Irska, ovšem keltskými dobyvateli Skotska. Jiná legenda tvrdí, že Scota kdysi vyslechla proroctví, podle kterého jen ten, kdo bude mít v držení posvátný kámen, bude schopen ovládnout celou zemi. Další příběh z počátku 14. století ztotožňuje kámen ze Scone s kamenem, na kterém si kdysi ustlal starozákonní Jákob a z nějž později udělal památník. Postupně se pro kámen vžilo označení Kámen osudu,

⁴⁶⁴ Jednalo se o early z Fife, Strathearn, Athollu, Angusu, Menteith, Buchanu a Dunbaru/Lothian. Podle tradice byli earlové pány sedmi nejvýznamnějších a historicky nejstarších skotských provincií.

⁴⁶⁵ Přesná funkce sedmi earlů není známá. Podle některých svědectví měl krále na kámen ve Scone usazovat nejvýznamnější z earlů, earl of Fife.

⁴⁶⁶ Téměř všichni, kdo se zúčastnili korunovace Roberta Bruce, byli chyceni Angličany a poté dlouho vězněni na území Anglie; jedním z nich byl i opat ze Scone.

kteřé vřak není původní.⁴⁶⁷ Roku 1996 byl kámen opředený množstvím pověstí po sedmi letech vrácen zpět do Skotska, i když místo v opatství Scone je umístěn na hradě v Edinburghu, ve vitříně spolu se skotskými korunovačními klenoty.⁴⁶⁸

Velřané stejně jako Angličané odvozovali svůj původ od Bruta a jeho potomků, což činilo obranu proti anglickým nárokům složitější. Velřané ovšem argumentovali tím, že jejich původní a správné jméno zní Britoni, což je odvozeno od Bruta, a podle Britonů se navíc nazývá celý ostrov Británie. Mají tedy na nadvládu větší právo než Angličané, ve skutečnosti potomci Normanů přišlých v jedenáctém století.⁴⁶⁹ K tomu Velřané věřili, že Artuš, největší panovník v britských dějinách, byl i přes mytický původ Velřan, a nikoli Angličan. Eduard se tedy pokusil přivlastnit si nárok na nadvládu nad Walesem jinak. Již v dubnu roku 1278 navřtívil anglický král opatství Glastonbury a potvřdil pravost těl Artuře a Guinevry, která zde byla uchovávána. Když v červenci roku 1284 slavil vítězství nad Velřany, uspořádal v Nefynu na poloostrově Llyn v severozápadní části země jakýsi kulatý stůl, shromáždění baronů a rytířů ze všech zemí, kterým vládl (s výjimkou Gaskoňska); jednoznačně se tak přihlásil k odkazu krále Artuře. Být historií spojen s Artušovou osobou znamenalo zvýšení prestiže, neboť legendární panovník byl vzorem rytířskosti a dobrého krále.

V Nefynu údajně kdysi našel Gerald z Walesu kopii Merlinových proroctví. Nedaleko, v Carnaerfonu, kde si Eduard nechával stavět hrad, bylo roku 1283 nalezeno údajně tělo Magna Maxima, další důležité postavy v Monmouthovy Historie. Maximus byl údajně římský senátor a synovec jednoho z velřských princů, kterému byla nabídnuta za manželku velřská princezna; s ní získal jako dědictví i panství nad Británií. Po nějaké době se Maximus vrátil do Říma, kde byl zavražděn; cestou dobyl Galii a Germánii. Jeho velřtí-bretonřtí muži mezitím dobyli Bretaň a pojmenovali ji podle sebe.⁴⁷⁰ Příběh převzal s drobnými úpravami do své kroniky i Pierre de Langtoft. Maximus byl nejprve poslán do Birtánie, aby zde stíhal křesťany. Nabídku k sňatku s velřskou princeznou dostal po návratu do Říma – spojení prý mělo posílit mír. Navíc Maximus mohl využít britonských jednotek a získat římské císařství. K tomu ale nedošlo, dobyl pouze Francii a Bretaň, která byla po jeho vojácích pojmenována. Zemřel v Římě v době, kdy Britské království bylo napadeno Pikty;

⁴⁶⁷ Kamenem osudu bývá nazýván jiný korunovační kámen z Britských ostrovů, který je umístěn v irské Taře. K tomuto kameni podrobněji viz dále.

⁴⁶⁸ Podrobně k problematice korunovačního kamene ze Scone včetně citací z kronik viz BARROW G. W. S., *The Coronation Stone of Scotland*, in: kol., *Der Kärtner Fürstenstein im Europäischen Verleich*, Gmünd 1997, s. 199 – 215.

⁴⁶⁹ DAVIES R. R., s. 44.

⁴⁷⁰ GEOFFREY OF MONMOUTH, s. 63 – 64; 66 – 73. Magnus Maximus je v Historii nazýván Maximianus Herculus.

jeho nástupcem a vítězem nad nájezdníky se stal Gracián, další Říman.⁴⁷¹ Většina velšských princů později odvozovala svůj původ právě od Magna Maxima.⁴⁷²

Navíc si při dobytí Eduard přivlastnil tak zvanou korunu krále Artuše, o které se věřilo, že skutečně patřila legendárnímu vládci, a kterou – dle Merlinových proroctví – měl být korunován sjednotitel Británie. Přenesením koruny došlo i k symbolickému přenesení krále Artuše z Walesu do Anglie; Eduard tak mohl dobytí Walesu interpretovat jako kdysi předpověděné znovusjednocení ostrova.⁴⁷³

Důležitou součást politického myšlení tvořila tak zvaná Merlinova proroctví. Legendárnímu Merlinovi, poradci krále Artuše, je připisována celá řada výroků, které bývají interpretovány a používány na události po celých Britských ostrovech (s výjimkou Irska). Za Eduardovy vlády tak bývá často uváděno proroctví o králi – sjednotiteli ozdobeném Artušovou korunou, o spojení Británie pod jednou vládou, ale také o Králi Chamtivci, po jehož smrti si Britoni (čili Velšané) a Skoti budou vládnout sami.⁴⁷⁴ Bohužel ani jedno z těchto proroctví není obsaženo v nejrozsáhlejší sbírce, která je součástí Historie Geoffreye of Monmouth.⁴⁷⁵ Možným vysvětlením je, že tato proroctví byla součástí příběhů tradovaných ve velštině, a tedy kolovala pouze ústně. Pierre de Langtoft, který ve své kronice často odkazuje na jednotlivá proroctví, je z Monmoutha doslovně převzal.⁴⁷⁶

Poněkud stranou těchto dohadů a argumentací stojí Irsko; důvodů lze nalézt hned několik. Irsko bylo považováno za dobyté, a proto mu nebyla věnována taková pozornost jako ostatním součástem Eduardova panství. Díky poměrně stabilní situaci na podmaněném území nebylo zapotřebí podporovat anglické požadavky příklady z mytické minulosti. Navíc Irové měli svou vlastní mytologii vycházející z tak zvané Knihy záborů, která má jiné kořeny než britonské pověsti o Brutovi a Artušovi, o Merlinových proroctvích nemluvě. Podle „Knihy záborů“ přišlo do Irska v průběhu dějin v pěti etapách celkem pět národů; při příchodu nového národa byl ten starý podmaněn. Posledním národem byli Irové keltského původu; Angličané do mytologie vůbec nespádali, prostě zemi dobyli. Keltské obyvatelstvo se udrželo na většině ostrova, získalo jen cizí pány.

⁴⁷¹ PIERRE DE LANGTOFT, s. 74; 80 – 88.

⁴⁷² Ve skutečnosti byl Magnus Maximus římský generál žijící ve 4. století, který se souhlasem císaře Theodosia opanoval západní část říše. Nějakou dobu sloužil s vojskem i v Británii. Popraven byl za pokus o přivlastnění si císařské moci.

⁴⁷³ DAVIES R. R., s. 31 – 32; 48 - 49.

⁴⁷⁴ Jednotlivá proroctví viz příslušné kapitoly.

⁴⁷⁵ Liber septimus, qui est de Prophetiis Merlini, in: GOTTFRIED VON MONMOUTH, s. 92 – 101.

⁴⁷⁶ PIERRE DE LANGTOFT, vol. 1, s. 266 – 277.

Zajímavou paralelou ke skotské mytologii, jmenovitě ke korunovačnímu kameni z opatství Scone, je tak zvaný Kámen osudu z Tary.⁴⁷⁷ Tara, nacházející se severozápadně od Dublinu, byla tradičním sídlem irských velekrálů, ovšem spojeným s pohanským kultem – po nástupu křesťanství proto postupně upadala, až ve 12. století, po anglické invazi, přišla o svou pozici úplně. Nejposvátnější předmět ale v Taře zůstal – Kámen osudu, připomínající malý menhir. U tohoto kamene byli inaugurováni noví velekrálové; podle pověsti, pokud byl korunován pravý velekrál, měl kámen zazpívat či zakřičet. Podle některých teorií se skotskému kameni začalo říkat Kámen osudu právě podle irského vzoru. Na rozdíl od skotského kamene tento nikdy nikdo z Tary neodvezl.⁴⁷⁸

Korunovační kameny nebyly to jediné, co měli Irové a Skoti společné – oba národy měly společný původ a byly si jej vědomy.⁴⁷⁹ Ovšem v průběhu 13. století, v důsledku anglické rozpínavosti, byli především Skoti nuceni obrátit pozornost ke svému mytickému původu a vymezit se jako samostatný národ. Teprve od konce 13. století je tak v pramenech zdůrazňována faraónova dcera Scota.

Angličané a Velšané měli stejnou mytologii, stejné legendy o původu, a tak se důležitou otázkou postupně staly jednotlivé podrobnosti – zda Brutus opravdu dal nadvládu nejstaršímu synovi či zda byl král Artuš Angličan, nebo Velšan. Skoti proti nárokům svého jižního souseda postavili vlastní teorii původu, neodvozenou od Trójanů, aby mohli snáze dokládat vlastní nezávislost. Irové měli vlastní legendy, ovšem nezdůrazňovali je – již více než sto let byli anglické moci poddáni.

⁴⁷⁷ Ke skotskému korunovačnímu kameni ze Scone viz výše.

⁴⁷⁸ V Taře je dnes kromě Kamene osudu k vidění komorový hrob a několik dalších zbytků budov. Podle archeologických vykopávek bylo místo osídleno od neolitu. Většina budov ale byla dřevěná, proto se do dnešní doby zachovalo jen velmi málo.

⁴⁷⁹ Podrobně k celé problematice viz BROUN D., *Anglo-French acculturation and the Irish element in Scottish identity*, in: Smith B. (ed.), *Britain and Ireland 900 – 1300. Insular Responses to Medieval European Change*, Cambridge 199, s. 135 – 153.

Závěr

Eduard I. vládl v Anglii třicet pět let. Angličtí kronikáři, ať již se jedná o Pierra de Langtoft či autora *Annales Londonienses*, o něm hovoří velmi pozitivně, občas až s nekritickým obdivem, a všechny chyby svádějí na královy rádce či nepříznivé okolnosti. Langtoft, když píše o králově smrti, jej přirovnává díky vojenským úspěchům a rytířským ctnostem ke slavnému Artušovi.⁴⁸⁰

Jakási pohřební řeč nad zemřelým králem, *Commendatio lamentabilis in transitu magni regis Edwardi*, jejímž předpokládaným autorem je John of London, krále vychvaluje ještě více. Dílo je věnováno královně-vdově Markétě. Eduardova postava je zde popisována jako vznešená, hodná krále takových kvalit a ctností, kterých on dosahoval. Zdůrazněna je jeho zbožnost a pokora tváří v tvář smrti. Papež prý litoval jeho skonu jako skonu dobrého přítele, stejně tak další panovníci, kteří obdivovali jeho úspěchy – především získání Skotska. Královna údajně smutnila pro jeho lásku k míru, biskupové kvůli jeho vynikajícím kvalitám, baroni pro jeho válečné umění. Zároveň je anglický panovník v tomto nekritickém díle přirovnáván k dobyvatelům Alexandrovi a biblickému Davidovi, neboť on sám dobýval nová území nejen na Britských ostrovech, ale i ve Svaté zemi, dále k Šalamounovi a Saulovi, protože byl stejně moudrý a spravedlivý jako oni. Z historie Britských ostrovů jsou připomínáni jeho předchůdci, angličtí králové – mytický Brutus, vládce celé Británie, z něhož si prý Eduard vzal dobrý příklad, anglosaský Edgar, který si prý také podmanil Skoty a Velšany, Plantagenet Richard I., jenž byl také velký válečník, a samozřejmě opět Artuš. Kvůli tomu, že chápal starosti obyčejných obyvatel království, je přirovnáván ke svatému Martinovi. Eduard byl podle autora rozhodně velký panovník, který vládl spravedlivě, byl zbožný a čestný, říši se mu vojenskými taženími podařilo rozmnožit, přesto ale udržel mír, měl sympatie pro svůj lid, a proto jej po jeho smrti oplakávali všichni obyvatelé Anglie.⁴⁸¹ Všichni jmenovaní byli pokládáni za vzor rytířských ctností či spravedlivého a zbožného panovníka, a tedy pro krále vhodní k následování.

Tak jako ti, ke kterým byl přirovnáván, Eduard I. strávil velkou část svých panovnických let válčením; dokonce se na trůn musel vrátit z výpravy do Svaté země. Problémy s potlačováním vzpour ve Walesu zdědil po svých předchůdcích, stejně tak jako nutnost bojovat o udržení se na kontinentě. Jeho vlastní úsilí o prosazení anglické nadvlády na Britských ostrovech jej dovedlo i k válkám ve Skotsku. Ve Walesu a ve Skotsku byl úspěšný,

⁴⁸⁰ PIERRE DE LANGTOFT, s. 381 – 383.

⁴⁸¹ *Commendatio Lamentabilis in Transitu Magni Regis Edwardi* in: STUBBS W. (ed.), *Chronicles of the Reigns of Edward I. and Edward II.*, vol. 2, London 1822, s. 3 – 21.

i když v severním království pouze dočasně. Ve Francii se podařilo udržet status quo. Otázkou zůstává proč.

Je nesporným faktem, že na Britských ostrovech existovala ve třináctém století dvě království – Anglie a Skotsko. Hranice ovšem neoddělovala země s různým jazykem a charakterem – spíše to bylo uměle vytvořené rozdělení území kolem řeky Tweed.⁴⁸² Eduardovi se díky souhře náhod, zahrnujících úmrtí krále a dědiců trůnu, naskytla možnost zasahovat do vnitřního dění ve Skotsku a on tuto možnost plně využil. Přestože roku 1303 se zdálo, že severní část ostrova je k Anglii pevně připoutána, nakonec se ukázalo, že anglický panovník připojit Skotsko trvale nedokázal. K úspěchu mu dopomohla podpora baronů, kterou pro skotské války dokázal vždy získat, často za příslib územních zisků spíše než za zaplacení válečných výloh. Zásobování anglické armády bylo dobře zorganizováno, přestože i jej provázely těžkosti – mnohdy obilí a jiné potraviny nedorazily na místo určení kvůli nepřízní počasí či rozbouřenému moři. Aby se zjednodušila správa Anglie, bylo po dobu válek její ústředí přesunuto z londýnského Westminsteru do severoanglického Yorku; sem docházely neustálé stížnosti na nedostatek finančních prostředků, neboť válka byla velmi nákladnou záležitostí. Všechny tyto záležitosti umožnily anglickému králi několikrát táhnout s armádou napříč zemí a dosáhnout zdání, že Skotsko je dobyté. Navíc Eduardova armáda byla pod královým velením schopna porazit Skoty v pravidelné bitvě, nemohla ale odolat přepadům ze zálohy a neustálým drobným šarvátkám, navíc v neznámém a nepřátelském terénu. Pro Skoty byla důležitá mezinárodní podpora ze strany francouzského krále i papeže, i když obě po roce 1300 ustávaly. Země již byla téměř podmaněná, ovšem byla příliš rozlehlá a se složitým terénem, než aby ji Angličané byli schopni držet v područí dlouho. Hned poté, co se armáda přesunula zpět na jih, znovu oživil v severních oblastech odpor. K tomu se přidávaly stále rostoucí finanční těžkosti – státní pokladna byla vyčerpána neustálými válkami. Navíc Eduard učinil chybu, když podcenil Roberta Bruce a jeho možnosti mobilizovat armádu a získat podporu skotské šlechty.⁴⁸³ Lze se pouze dohadovat, zda by starý anglický král dosáhl nějakých vítězství, kdyby roku 1307 nezemřel.

Wales nebyl ve třináctém století konsolidovanou monarchií jako Anglie nebo Skotsko, a navíc byl již Angličany považován za dobytý, nebo spíše za vnější součást plně náležející k anglickému království. Zůstává jedinou zemí, kde Eduardův úspěch nikdo nezpochybňuje, i když k podmanění nedošlo najednou. Wales měl proti Skotsku dvě nevýhody – nikdy nebyl jednotným královstvím a ten, kdo dobyl ostrov Anglesey, získal dostatečnou zásobu potravin

⁴⁸² PRESTWICH, s. 470.

⁴⁸³ PRESTWICH, s. 511 – 516.

na delší tažení. Na druhou stranu i ve Walesu byl obtížný terén, především hory Snowdonie poskytovaly úkryt povstalcům. Někteří historici zpochybňují Eduardovy vojenské schopnosti poukazováním na nesmyslnost tažení podél pobřeží a obléhání hor až na konec, ovšem právě tato taktika se ukázala být úspěšnou.⁴⁸⁴ Navíc Angličanům pomáhaly s udržení země nově budované hrady; ve Skotsku bylo třeba všechna opevněná místa dobýt. Zásobování armády nikdy nebylo takovým problémem jako ve Skotsku, zčásti kvůli menší rozlehlosti Walesu a zčásti kvůli úrodnosti ostrova Anglesey, který se anglický král snažil zajistit při každém tažení. Důležitým prvkem je i dostupnost financí – například při potlačování vzpoury v roce 1277 stejně jako později v letech 1282 až 1284 mohl Eduard všechny prostředky soustředit na opětovné dobývání Walesu, neboť nikde jinde neválčil; vzpoura roku 1294, kdy bylo nutné rozdělit finance mezi tři oblasti, naštěstí nenabyla takových rozměrů. K válce ve Walesu ovšem nemuselo dojít, kdyby Llywelyn ap Gruffydd nepodcenil důležitost, jakou anglický panovník přikládal složení homagia. Všechny další vzpoury pak byly pouze vyjádřením nespokojenosti se stavem po dobytí země. Eduard na druhé straně podcenil význam, který velšský princ přikládal smlouvě z Montgomery z roku 1267.⁴⁸⁵ Wales jako jediné území lze na konci vlády Eduarda I. považovat za dobyté.

Irsko mělo poněkud zvláštní status, nebyla mu věnována velká pozornost, a lze říci, že země byla rozdělena na dvě části – východní, plně pod kontrolou anglických (respektive normanských) dobyvatelů, a západní, kde mimo hrady zůstávaly živé irské tradice. Eduard I. na sousední ostrov nikdy nezavítal.

Dá se říci, že Britské ostrovy byly rozděleny na dvě části – Anglii a Skotsko na jedné straně, Wales a Irsko na straně druhé. Bylo to dáno rozdílem v přijetí Angličanů, potencionálních dobyvatelů – zatímco ve Skotsku byli integrováni do místních struktur, neboť množství magnátů mělo statky na obou stranách hranice, v dalších dvou zemích zůstali odděleni nově příchozí a původní obyvatelé. To nic nemění na skutečnosti, že Eduard I. si činil nárok na celé ostrovy, nikoli pouze jejich poangličtělou část.

Ve 13. století lze nalézt několik důvodů pro zvýšení úsilí anglických panovníků podmanit si ostatní země, ať již skutečným dobytím či pouze lenní závislostí. Jedním z nich je ztráta původních rodových kontinentálních držav (s výjimkou Gaskoňska, které bylo pouhým zlomkem původních území) na počátku století, která umožnila zaměřit úsilí na Britské ostrovy. Dalším důvodem byla postupná konsolidace moci v okolních zemích, především Walesu a Irsku – pokud se poté podařilo podmanit panovníka, poddalo se celé území. Za třetí

⁴⁸⁴ Podrobně k argumentům jednotlivých historiků in PRESTWICH, s. 227 – 228.

⁴⁸⁵ PRESTWICH, s. 231 – 232.

lze označit stále rostoucí netoleranci vůči všemu jinému, neanglickému, tj. původnímu keltskému; ta zapříčinila prosazování anglického typu vlády, zákonů atd.⁴⁸⁶ Všechny tyto prvky lze nalézt i v politice Eduarda I. Zbytku kontinentálních držav se výrazněji věnoval pouze v letech 1286 až 1289; za války v devadesátých letech strávil ve Flandrech a Francii minimum času. Když se mu ve Walesu poddal Llywelyn ap Gruffydd, zdálo se, že je podmaněná celá země.

Nespornou součástí snah o podmanění neanglických částí britských ostrovů bylo prosazování anglických zvyků, zákonů a jazyka. Starobylé velšské i irské zákony byly vnímány jako protivící se biblickým ustanovením, a tudíž postaveny mimo zákon. Centry poangličtění byly bez pochyby hrady a kolem nich zakládána města – odtud se šířila i angličtina sama. Angličané se považovali za kulturně, ekonomicky a politicky vyspělejší, dobýváním vlastně pozvedali úroveň podmaněného obyvatelstva. Zatímco ve Walesu byl rozdíl mezi anglickým městem a velšským venkovem patrný, ve Skotsku došlo – s výjimkou severních hornatých oblastí, kde pak také nejdéle přetrvával odpor – k naprostému splnutí obou prvků.⁴⁸⁷

Důležitou součástí anglického prosazování svrchovanosti na Britských ostrovech byla ostrovní mytologie. Angličané a Velšané vycházeli při hledání svého původu ze stejného zdroje – oba národy věřily, že jsou potomky Bruta, který přišel z Tróje a ostrovy dobyl. Angličané tvrdili, že když dělil říši mezi své syny, dal nejstaršímu spolu s Anglií i nadvládu nad dalšími dvěma; Velšané věřili, že si bratři (panovníci Anglie, Walesu a Skotska) byli rovni. Skoti proti anglickým nárokům postavili vlastní teorii o svém původu – prý jsou potomky faraonovy dcery Scoty, a proto nemají potomci Trójanů na jejich království žádné právo. Kupodivu na ostrovní mytologii odkazoval ve své bule proti anglickému nároku na Skotsko i papež. Irové, jejichž legendy o původu byly zcela samostatné, nebyli podmaněni na základě historických nároků. Eduard si při dobývání také přivlastňoval posvátné relikvie jednotlivých národů – ať to byla Artušova koruna ve Walesu nebo korunovační kámen ze skotského Scone – a dával tak najevo přenesení moci do nového centra, do Londýna.

Jediným místem, kde Eduard nikdy nemohl nabýt dojmu, že získává převahu, byl kontinent. Spor s Francií se proměnil v ozbrojený konflikt roku 1293, v době, kdy situace pro anglického krále nebyla příznivá. Válka ve Skotsku i Walesu se dala záhy očekávat a Anglie nebyla připravena na boj na třech frontách. Následujícího roku propukly boje na všech třech místech. Král byl nejprve přítomen ve Walesu, poté se přeplavil do Flander, odkud se po

⁴⁸⁶ McNAMEE, s. 14 – 16.

⁴⁸⁷ DAVIES R. R., s. 142 – 170.

krátké době vrátil, aby bojoval ve Skotsku. Jen s vypětím všech sil a využitím všech prostředků, které Anglie mohla poskytnout (což se stalo jednou z příčin baronské opozice proti králi) se anglickému panovníkovi podařilo potlačit vzpouru ve Walesu, alespoň dočasně vyhrát ve Skotsku a udržet status quo ve Francii.⁴⁸⁸

Pro svou politiku Eduard potřeboval podporu nejen anglické šlechty a duchovenstva, ale i spojenců mimoanglických, zejména kontinentálních. Proti Francii byl užitečným spojencem římský král Adolf Nassavský (1292–1296); uvědomoval si totiž rostoucí francouzský vliv v územích na západě říše. Bohužel nemohl aktivně zasáhnout za války s Francií, neboť čelil opozici v říši. Stejný důvod – obavy z francouzské moci – přivedly do tábora anglických spojenců i flanderského hraběte Guye a hrabata z Hollandu, Baru a Brabantu; poslední tři jmenovaní měli za manželky dcery Eduarda I. Příbuzenské pouto vázalo k anglickému králi savojského hraběte Amadea Velikého. Aragonský král pro změnu soupeřil s francouzskými pány o neapolské království. Francouzský král, jediný korunovaný Eduardův nepřítel (skotského krále Jana Balliola dosadil sám Eduard), měl také svůj systém spojenců; na prvním místě mezi ně patřili Velšané a zejména Skoti, kteří byli pro Anglii o to nebezpečnější, že je neoddělovalo žádné moře.⁴⁸⁹

Zkusme nyní vývoj říše, které Eduard I. vládl, poskládat chronologicky, tedy podívat se na něj v několika důležitých letech, a to 1272, respektive 1274, 1284/1285, 1292, 1303 a 1307. Každý z těchto roků může být alespoň v jedné části říše považován za mezní. Nutno podotknout, že Eduard získal správu některých území – jmenovitě Irsko, které nikdy nenavštívil, hrabství Chester na hranici s Walesem, královská území ve Walesu, ostrovy v kanále La Manche a Gaskoňsko - od svého otce již roku 1254, aby se na nich naučil panování, a sám tato území za stejným účelem roku 1301 (Wales), respektive 1306 (kontinentální državy), předal ke spravování svému synu a následníku, princ Eduardovi.

Roku 1272 zemřel Jindřich III. a na trůn nastoupil Eduard I. – nacházel se ale v té době ve Svaté zemi a trvalo mu dva roky, než se vrátil zpět do Anglie. Cestou složil v Melunu francouzskému králi Filipu III. homagium, jehož šíře se v anglickém a francouzském pojetí poněkud lišila; zároveň poukázal na nedodržení některých ustanovení pařížské smlouvy z roku 1259. Poté se krátkou dobu v Gaskoňsku zdržel, aby zde urovnal poměry. Podle zvyku měl nový panovník obdržet po svém nástupu na trůn homagium od vládce Gwyneddu coby nejvýznamnějšího velšského magnáta; roku 1272 byl tímto vládcem Llywelyn, který zrovna

⁴⁸⁸ Podrobněji viz příslušné kapitoly.

⁴⁸⁹ TOUT, s. 182 – 188.

vedl spor s několika marcher lords. I kvůli těmto rozepřím odmítl celkem sedmkrát složit anglickému králi požadovanou přísahu. Roku 1277 Eduardovi došla trpělivost a do Walesu vytáhl s vojskem; Llywelyn byl donucen se podrobit a 9. listopadu 1277 homagium složil. Skotsku v době nástupu Eduarda I. na trůn vládla v osobě Alexandra III. starobylá místní dynastie. Roku 1274 se oba panovníci na Eduardově korunovací sešli, Alexandr ale odmítl složit požadované homagium dokonce i za území, která měl v Anglii v držení. Další čtyři roky byla situace nezměněna, až roku 1278 skotský král přísahu složil; výklad jejího znění se na anglické a skotské straně lišil a předznamenával budoucí problémy. Irsko, ve kterém měl podle doporučení svého otce již po roce 1255 uvést záležitosti do pořádku, bylo ponecháno správě šlechty; Eduard se jen snažil vydáváním zákonů tamní obyvatelstvo poangličtit.

O deset let později vypadala situace podobně jako v době nástupu Eduarda I. na anglický trůn, ovšem úplně klidné období mezi oběma daty nebylo. Ve Walesu vypuklo roku 1282 povstání, jehož potlačování trvalo více než rok. Roku 1284 byla země opět pevně v rukou anglického panovníka; ten vyhlásil na hradě Rhuddlan statuta, která upravovala poměry ve Walesu a především jeho správu. Zároveň započala stavba hradů, které měly napomoci anglické kontrole daného území. K drobným změnám došlo i ve Francii - na zdejší trůn roku 1285 dosedl nový panovník, ambiciózní Filip IV. Sličný, jemuž anglický král následujícího roku složil homagium za Gaskoňsko a zároveň připomněl nedodržování ustanovení smlouvy z roku 1259. Situace ani vzájemné poměrně přátelské vztahy se ale prozatím neměnily. Do irských ani skotských záležitostí Eduard stále výrazněji nezasahoval, neboť k tomu neměl žádný důvod.

Roku 1292 byla Eduardova moc – alespoň co se týče vztahu ke Skotsku – na vrcholu. Právě vybral ze třinácti uchazečů nového skotského krále, který mu složil homagium a přísahu věrnosti. Po dvouletém bezvládí, kdy většina magnátů poslouchala anglického panovníka, byla všem jasné, že Jan Balliol nebude nikdy nezávislým králem; tomu odpovídala i formulace homagia. Avšak klid v zemi trval pouhý rok a ozbrojený odpor proti zásahům anglického panovníka vypukl naplno po pouhých čtyřech letech panování Jana Balliola. Mraky se ale stahovaly nad anglickou mocí v kontinentálních državách a ve Walesu. Francouzský král Filip IV. začal postupně měnit svůj přátelský postoj a netajil se tím, že by chtěl Gaskoňsko pevněji, ne-li úplně a natrvalo, připoutat k francouzské koruně. Navíc roku 1293 došlo k ozbrojenému konfliktu mezi gaskoňskou a normanskou flotilou – Filip IV. se postavil za Normany. Eduard se pokoušel o smír, nebyl ale úspěšný; roku 1295 pak vypukla mezi oběma zeměmi válka. Ve Walesu vedli místní magnáti spory s marcher lords a tito dokonce mezi sebou navzájem; přesto zde byl relativní klid až do roku 1294, kdy vypuklo

čistě velšské povstání kvůli královým požadavkům vojenské povinnosti na kontinentě; brzy bylo potlačeno. V irské správě došlo k jediné změně – bylo posíleno používání anglických zákonů na úkor tradičních irských.

Roku 1303 dosáhla Eduardova moc svého vrcholu ve všech částech jeho říše. Irsko bylo poklidnou součástí po celou dobu jeho panování a jedinou změnou na přelomu 13. a 14. století zde bylo opětné prosazování vlivu tradičních irských rodů proti anglickým dobyvatelům; tento proces byl ale pozvolný. Ve Walesu byl po potlačení posledního povstání roku 1294 klid, který trval po následujících více jak sto let. Země byla bez výjimky považována za dobytou. Angličtí panovníci získávali homagia od všech významných magnatů; ti jim ale zachovávali věrnost a bojovali v jejich válkách jak ve Skotsku, tak především později na kontinentě. Ve Skotsku uspořádal Eduard toho roku vojenské tažení – za posledních sedm let již několikrát - při kterém se tentokrát dostal až na samý severní okraj země. Umožnila mu to předchozí vojenská vítězství a faktické rozprášení vzpoury. Roku 1304 se mu postupně vzdali jednotliví vůdcové povstání i obyčejní šlechtici. Království bylo bez krále, a tak zde jedinou moc nadřazenou rozhádaným poručníkům představoval anglický panovník; ten se pokoušel ze země udělat vnější, ovšem nesamostatnou součást anglické koruny. Klidná situace ale vydržela pouze do roku 1306, kdy se vzbouřil dřívější Eduardův spojenec Robert Bruce a nechal se korunovat skotským králem. Ve Francii byl po nedávné válce potvrzen mírovou smlouvou uzavřenou v Paříži 20. května 1303 status quo, který pouze s drobnými úpravami zachovával stav podle mírové pařížské smlouvy z roku 1259. Eduard složil v zastoupení požadovanou přísahu. Homagium složil anglický následník trůnu princ Eduard; ten měl navíc dostat za manželku francouzskou princeznu Isabelu. Sňatek, který prozatím zpečetil mír mezi oběma zeměmi, se uskutečnil roku 1307.

7. července 1307 Eduard I. zemřel. Umírá na počátku nového tažení do opět vzbouřeného Skotska. Robert Bruce po své korunovaci získal dostatek stoupenců na to, aby mohl vyvolat další povstání. V poli se ale Eduardovi I. již nepostavil, neboť ten zemřel, a jeho syna Eduarda II. Bruce roku 1314 drtivě porazil. Tím Skotsko získalo samostatnost a udrželo ji až do definitivního spojení s Anglií roku 1603. Situace ve Walesu, Irsku či na kontinentě se od roku 1303 nezměnila a zůstala nezměněna ještě minimálně – v případě Francie – třicet let. Wales již zůstal součástí anglické koruny, Irsko se odtrhlo ve 20. století a o kontinentální državy angličtí panovníci přišli ve stoleté válce. Svému nástupci ale velký anglický král předal državy nezmenšené, dokonce s vyhlídkou na dokončení sjednocení Britských ostrovů pod jednou vládou definitivním dobytím Skotska. To, že ke sjednocení nedošlo, již Eduard I. nemohl ovlivnit.

Eduard I. byl nepochybně velký panovník. Podařilo se mu dokončit – byť v případě Skotska na krátký čas – sjednocení a propojení Britských ostrovů. Westminster platil za centrum správy, výběru daní a odvolání z celé země. Vojenské jednotky, peníze a zásoby z Irska byly důležité pro dobytí a osídlení Skotska a Walesu. Velšské daně a lesy poskytující dřevo na stavbu lodí byly důležité pro udržení se v Irsku.⁴⁹⁰ Na konci Eduardovy vlády působily ostrovy jako sjednocené, neboť Wales byl definitivně dobyt, v Irsku potlačen náznak vzpoury, Skotsko připojeno k Anglii pod vládou jednoho panovníka. Na ostrovech zůstal jediný král – ovšem byla to pouze jeho moc, která území držela pohromadě; země byly podmaněné, ne sjednocené.⁴⁹¹ Navíc problémy v jedné části říše (i na kontinentě) se promítly do možností Eduardovy politiky v jiných částech. Anglie byla silné království, ale válka na třech frontách byla příliš vyčerpávající.

Lze tedy dojít k závěru, že Wales byl během vlády Eduarda I. dobyt; jedním z důvodů úspěchu byl i fakt, že v době, kdy byla země dobývána (především během potlačování vzpoury roku 1282), anglický panovník válčil jen zde a mohl tak využít všechny dostupné prostředky. Navíc vzdálenost mezi anglickou hranicí a nejzazším cípem ostrova Anglesey je podstatně kratší než mezi anglickou hranicí a severními oblastmi Skotska. Skotsko mohlo být dobyto, kdyby se bojovalo pouze v této zemi; válka na několika frontách ale Anglii vyčerpávala, navíc pro velké vzdálenosti bylo obtížné obsazení celého území severního království. Na kontinentě bylo možno pouze udržovat status quo, což se zatím Eduardovi podařilo, ale postupem času se toto udržování stávalo stále obtížnějším, především kvůli rostoucí moci francouzského panovníka. Bohužel, svému synovi a nástupci Eduardovi II. zanechal Eduard I. množství problémů, především dluhy a vzrůstající se odpor šlechty a Skotů, a proto bylo Skotsko nedlouho po jeho smrti opět ztraceno.

⁴⁹⁰ DAVIES, s. 87.

⁴⁹¹ DAVIES R. R., s. 83 – 88.

Seznam použité literatury

Prameny

- ANDERSON A. O. a kol. (eds.), *Chronicle of Melrose*, Londnon 1936.
- Annales Londonienses, in: STUBBS W. (ed.), *Chronicles of the Reigns of Edward I. and Edward II.*, vol. 1, London 1882, s. 3 – 251.
- Commendatio Lamentabilis in Transitu Magni Regis Edwardi, in: STUBBS W. (ed.), *Chronicles of the Reigns of Edward I. and Edward II.*, vol. 2, London 1883, s. 3 – 21.
- EDWARDS J. G. (ed.), *Littere Wallie preserved in Liber A in the Public Record Office*, Cardiff 1940.
- GERALD Z WALESU, *Dějiny a mýstopis Irska*, Praha 1998.
- Gottfried's von Monmouth Historia Regum Britanniae*, Halle 1854.
- Hakonar Saga, in: MAJOR A. F., SPEIGHT E. E. (eds.), *Stories from the Northern Sagas*, London 1899, s. 145 – 159.
- CHAPLAIS P. (ed.), *Diplomatic Documents, vol. 1 (1101-1272)*, London 1964.
- PRESTWICH M. (ed.), *Documents Illustrating the Crisis of 1297-1298 in England*, London 1980.
- ROTHWELL H. (ed.), *English Historical Documents III.*, London 1975.
- STONES E. L. G. (ed.), *Anglo-Scottish Relations 1174-1328. Some Selected Documents*, Oxford 1970.
- SWANTON M. (ed.), *The Anglo-Saxon Chronicles*, London 2000.
- WRIGHT T. (ed.), *The Chronicle of Pierre de Langtoft in French verse from th earlier period to the death of king Edward I.*, 2 vols., London 1866, 1868.

Odborná literatura

- BARROW G. W. S., *Feudal Britain. The Completion of the Medieval Kingdoms 1066-1314*, London 1965.
- BARROW G. W. S., *Kingship and Unity. Scotland 1000-1306*, London 1981.
- BARROW G. W. S., *The Aftermath of the War: Scotland and England in the alte thirteenth and early fourteenth centuries*, in: Transactions of the Royal Historical Society, 5th series, vol. 28 (1978), s. 103 – 125.
- BARROW G. W. S., *The Coronation Stone of Scotland*, in: Der Kärtner Fürstenstein im Europäischen Verleich, Gmünd 1997, s. 199 – 215.
- BARROW G. W. S., *The Kingdom of the Scots*, London 1973.

- BENJAMIN R., *The Angevin Empire*, in: Saul N., *England in Europe 1066-1453*, London 1994, s. 65 - 75.
- BROUN D., *Anglo-French acculturation nad the Irish element in Scottish identity*, in: Smith B. (ed.), *Britain and Ireland 900-1300. Insular response to Medieval European Change*, Cambridge 1999, s. 135 – 153.
- CARPENTER D. A., *The Reign of Henry III.*, London 1996.
- CUTTINO G. P., *English Diplomatic Administration 1259-1339*, Oxford 1940.
- DAVIES J., *A History of Wales*, London 1993.
- DAVIES R. R., *The Failure of the First British Empire? England's Relations with Ireland, Scotland and Wales 1066-1500*, in: Saul N., *England in Europe 1066-1453*, London 1994, s. 121 – 132.
- DAVIES R. R., *The First English Empire. Power and Identities in the British Isles 1093-1343*, Oxford 2000.
- DEPREZ E. M., *Les Préliminaires de la Guerre de Cent Ans. La papauté, la France et l'Angleterre 1328-1342*, Paris 1902.
- DUNCAN A. A. M., *Scotland. The making of the Kingdom*, Edinburgh 1975.
- EDWARDS J. G., *The Battle of Maes Moydog and the Welsh Campaign of 1294-1295*, in: *English Historical Review*, CLIII (1924), s. 1 - 12.
- EHLERS J., MÜLLER H., SCHNEIDMÜLLER B., *Francouzští králové v období středověku. Od Oda ke Karlu VIII. 888-1498*, Praha 2003.
- FAVIER J., *Philippe le Bel*, Paris 1978.
- GAVRILOVITCH M., *Etude sur le traité de Paris*, Paris 1899.
- GILLINGHAM J., *The Fall of Angevin Empire*, in: Saul N., *England in Europe 1066-1453*, London 1994, s. 88 - 96.
- CHAPLAIS P., *The Making of the Treaty of Paris (1259) and the Royal Style*, in: Chaplais P., *Essays in Medieval Diplomacy and Administration*, London 1981, s. 235 – 253.
- LANGLOIS CH.-V., *La règne de Philippe III. le Hardi*, Genève 1979.
- LLOYD S., *The Lord Edward's Crusade, 1270-1272: its setting and significance*, in: Gillingham J., Holt J. C. (eds.), *War and Government in the Middle Ages*, Cambridge 1984, s. 120 – 146.
- LODGE E. C., *Gaskony under English Rule*, London 1926.
- MADDICOTT J. R., *The Origins of the Hundred Years War*, in: Saul N., *England in Europe 1066-1453*, London 1994, s. 133 - 143.

- McNAMEE C., *The Wars of the Bruces. Scotland, England and Ireland 1306-1328*, Edinburgh 2006.
- MILLER E., *The state and landed interests in the thirteenth century France and England*, in: Transactions of the Royal Historical Society, 5th series, vol. 2 (1952), s. 109 – 129.
- MOODY T. W., MARTIN F. X. a kol., *Dějiny Irska*, Praha 1996.
- NICHOLSON R., *Scotland. The Later Middle Ages*, Edinburgh 1974.
- OTHWAY-RUTHVEN A. J., *A History of Medieval Ireland*, London 1980.
- PIRENNE H., *Histoire de Belgique I. Des origines au commencement du XIVe siècle*, Bruxelles 1900.
- POOLE A. S., *From Domesday Book to Magna Charta. 1087 – 1216*, Oxford 1951.
- POWICKE M., *England in the Thirteenth Century 1216-1307*, Oxford 1953.
- PRESTWICH M., *Edward I.*, London 1988.
- PRESTWICH M., *Plantagenet England 1225 - 1360*, Oxford 2005.
- RICHTER M., *Medieval Ireland*, Dublin 2005.
- STRAYER J. R., *The Costs and Profits of War: the Anglo-French Conflict of 1294-1303*, in: Miskimin H. A. a kol. (eds.), *The Medieval City*, London 1977, s. 269 – 291.
- STUDD R., *England and Gaskony 1216 - 1337*, in: Saul N., *England in Europe 1066-1453*, London 1994, s. 97 - 107.
- TOUT T. F., *Edward the First*, London 191 (3. vyd.).
- TREHARNE R. F., *The significance of baronial reform movement 1258-1267*, in: The Transactions of the Royal Historical Society, 4th series, vol. XXV (1943), s. 35 – 72.
- VALE M., *The Origins of the Hundred Years War. The Angevin Legacy 1250-1340*, Oxford 1996.
- VAN HOUTTE J. A., *An Economic History of the Low Countries 800-1800*. London 1977.
- WEBSTER B., *Medieval Scotland. The Making of Identity*, London 1997.
- WILKINSON B., *The Later Middle Ages in England. 1216-1485*, London 1977.

Shrnutí

Eduard I. vládl v Anglii třicet pět let. Autoři středověkých kronik o něm mluví jako o výborném panovníkovi, schopném válečníkovi a politikovi. Moderní historici píší o mnoha problémech a válkách, které musel vyřešit či vybojovat, většinou úspěšně.

Anglie Eduarda I. měla dvě vnější části – Wales a Irsko. Wales byl rozdělen mezi mocné barony, kteří museli anglickým králům skládat homagium. V rozmezí let 1272 a 1307 ve Walesu vypukla tři povstání vedená místními magnáty. Po posledním z nich, které proběhlo roku 1292, byl Wales Angličany plně dobyt. O Irsku se předpokládalo, že je zcela pod anglickou nadvládou; Eduard tento ostrov nikdy nenavštívil ani nebyl nucen tam poslat armádu.

Ve 13. století existovala na Britských ostrovech dvě království – Anglie a Skotsko. Angličtí králové se snažili získat v severnější zemi vliv; skotští králové jim měli skládat homagium. Sporným bodem bylo, zda tato přísaha byla skládána za celé Skotsko nebo pouze za země, které skotský král držel v Anglii. Roku 1290 místní královská dynastie vymřela a Eduard I. se chopil příležitosti. Vybral nového panovníka a poté, co Jan Balliol nesplnil své údajné povinnosti vůči Anglii, Eduard do Skotska vtáhl v čele armády. Vojenská tažení, především díky odporu v severní části království, probíhala až do konce Eduardovy vlády. Skotsko nebylo nikdy plně dobyt.

Angličané stejně jako Velšané a Skoti využívali politickou propagaci založenou na mytologii – Angličané chtěli podpořit svůj nárok na nadvládu, ostatní své právo na samostatnost.

Vztah s Francií byl velmi důležitý pro všechny středověké anglické panovníky. Ve 12. století Plantagenetovci vládli v jižní Francii; na počátku století třináctého ztratili většinu svých držav kromě Gaskoňska. Pařížská smlouva z roku 1259 pouze tento stav potvrdila. Eduard I. se snažil zajistit své pozice na kontinentě. Nebyl úspěšný, roku 1294 vypukla mezi ním a Filipem IV. válka. Mír, uzavřený roku 1303, pouze zopakoval podmínky smlouvy z roku 1259.

Přestože Eduard neuspěl ve všech válkách či při řešení každého problému, byl schopným panovníkem a zůstává jedním z nejvýznamnějších králů středověké Anglie.

Summary

King Edward I reigned in England for thirty five years. The authors of medieval chronicles speak about him as magnificent ruler, capable warrior and politician. Modern historians write about many problems and wars he had to resolve or win, mostly with success.

England of Edward I had two more outer parts – Wales and Ireland. Wales was divided among powerful barons who had to perform homagium to English kings. Between 1272 and 1307 there were three rebellions led by native princes. After last of them, in 1292, Wales was finally conquered by English. Ireland was supposed to be firmly in English hands; Edward never visited the country nor had to send army to it.

In the thirteenth century there were two kingdoms on the British Isles – England and Scotland. English kings tried to obtain influential position in the northern realm; Scottish kings had to perform homagium to them. Question is whether this was for Scotland or only for lands which Scottish kings held in England. In 1290 the dynasty of Scottish kings died out and Edward I took the opportunity. He chose new ruler and after John Balliol failed in his duties to England, Edward entered Scotland with army. The campaigns, thanks to resist in the northern part of the kingdom, continued until the end of Edward's reign. Scotland was never fully conquered.

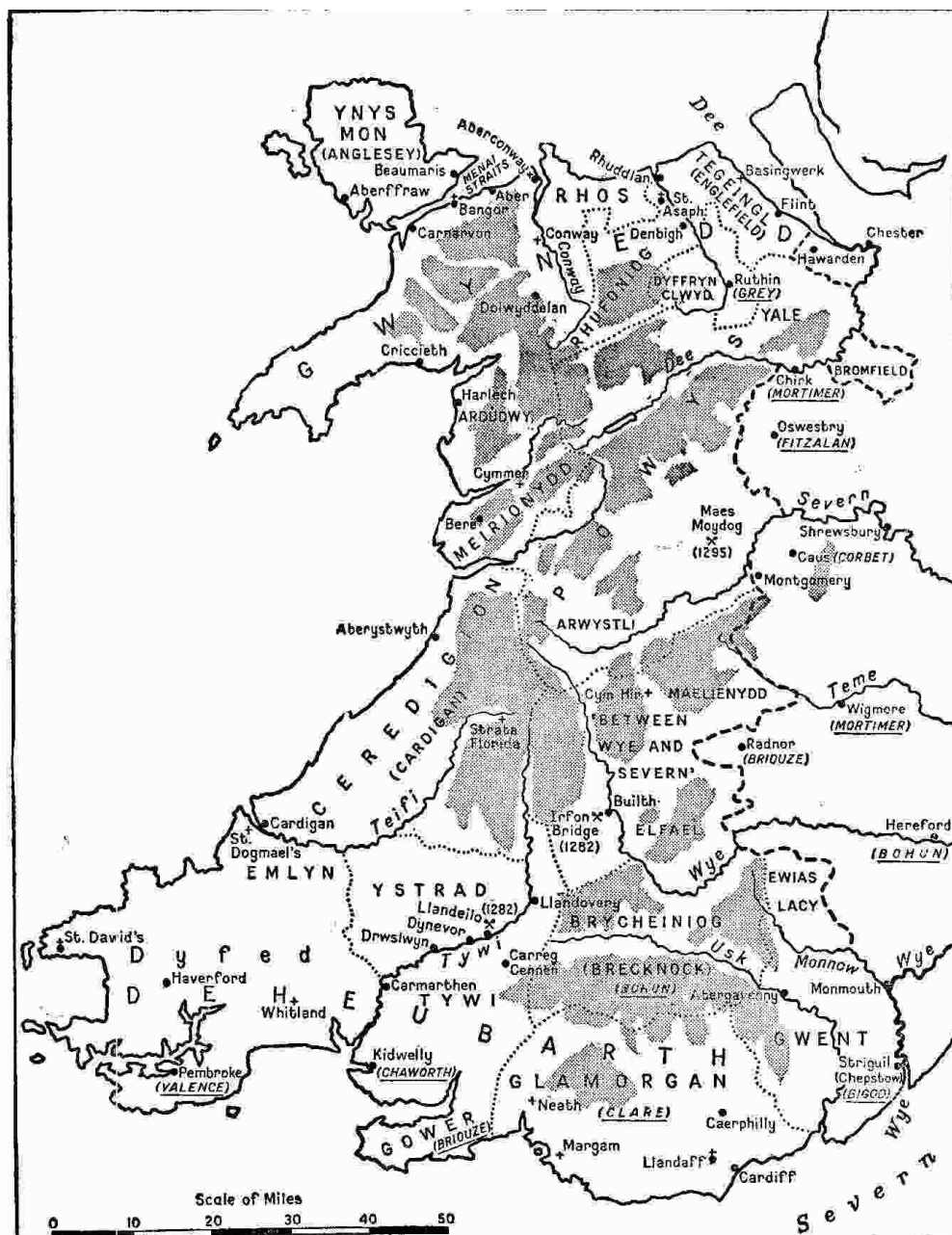
The English as well as the Welsh and the Scottish used political propaganda based on mythology – the English wanted to support their claim for supremacy, the others their right for independence.

The relationship with France was very important for all medieval English kings. In the twelfth century Angevin rulers reigned in southern France; at the beginning of the thirteenth century they lost their positions with the exception of Gaskony. The treaty of Paris of 1259 only confirmed that reality. Edward I tried to secure his possessions on the continent. He was not successful, in 1294 war broke out between him and Phillip IV. The final peace concluded in 1303 only confirmed the situation before war.

Even if Edward did not succeed in every war or with solving every problem, he was capable ruler and he remains one of the most magnificent kings of medieval England.

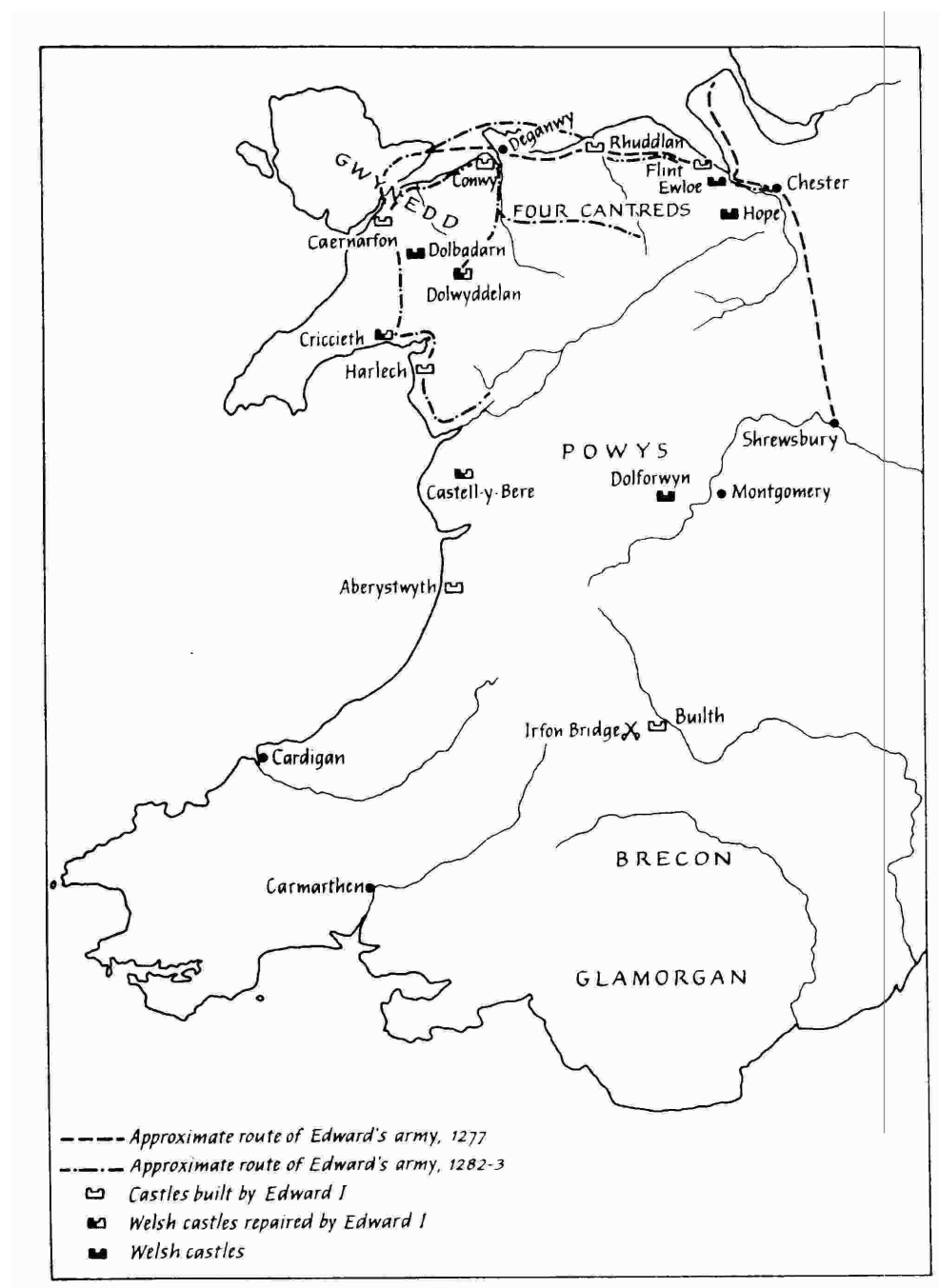
Seznam příloh

- Č. 1 Rozdělení Walesu ve 13.století
- Č. 2 Velšské války v letech 1277 a 1282-1283
- Č. 3 Povstání ve Walesu v letech 1294 až 1295
- Č. 4 Skotské království ve 13.století
- Č. 5 Eduardova tažení do Skotska v letech 1296 a 1298
- Č. 6 Eduardova tažení do Skotska v letech 1300, 1301 a 1302
- Č. 7 Akvitánské vévodství roku 1307

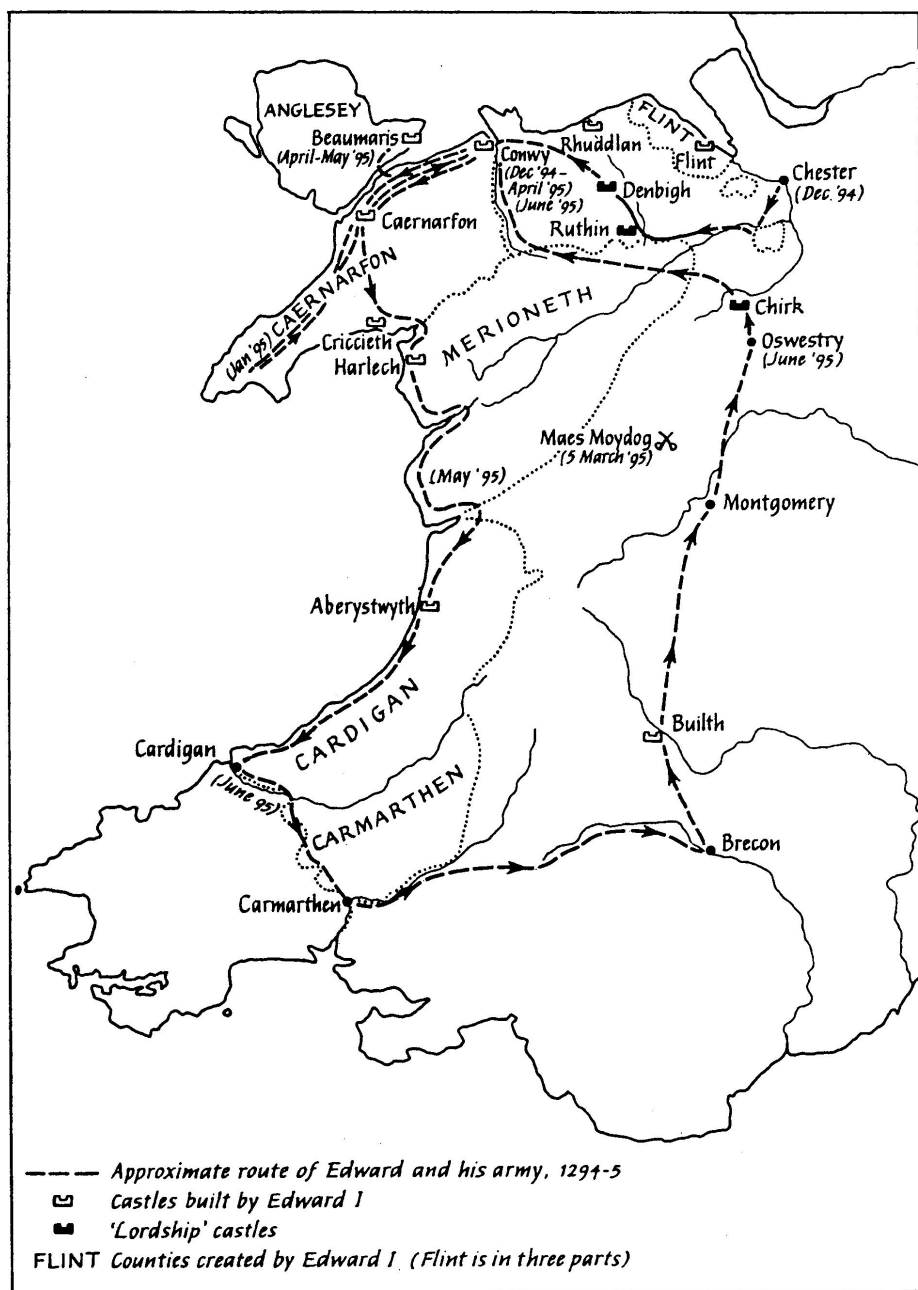
Rozdělení Walesu ve 13. století.

Převzato z BARROW G. W. S., *Feudal Britain. The Completion of the Medieval Kingdoms 1066–1314*, London 1965, s. 215.

Velšské války v letech 1277 a 1282 až 1283

Převzato z PRESTWICH M., *Edward I*, London 1988, s. 178.

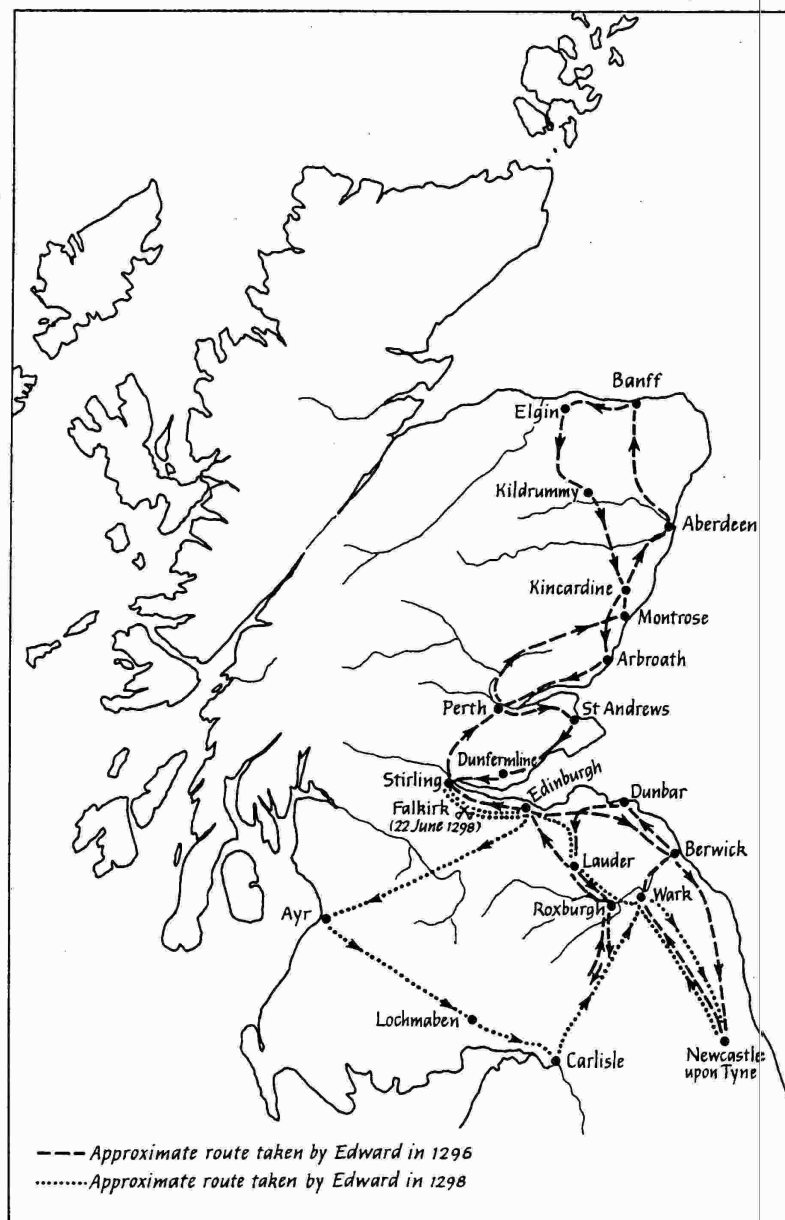

Povstání ve Walesu v letech 1294 až 1295

Převzato z PRESTWICH M., *Edward I.*, London 1988, s. 222.

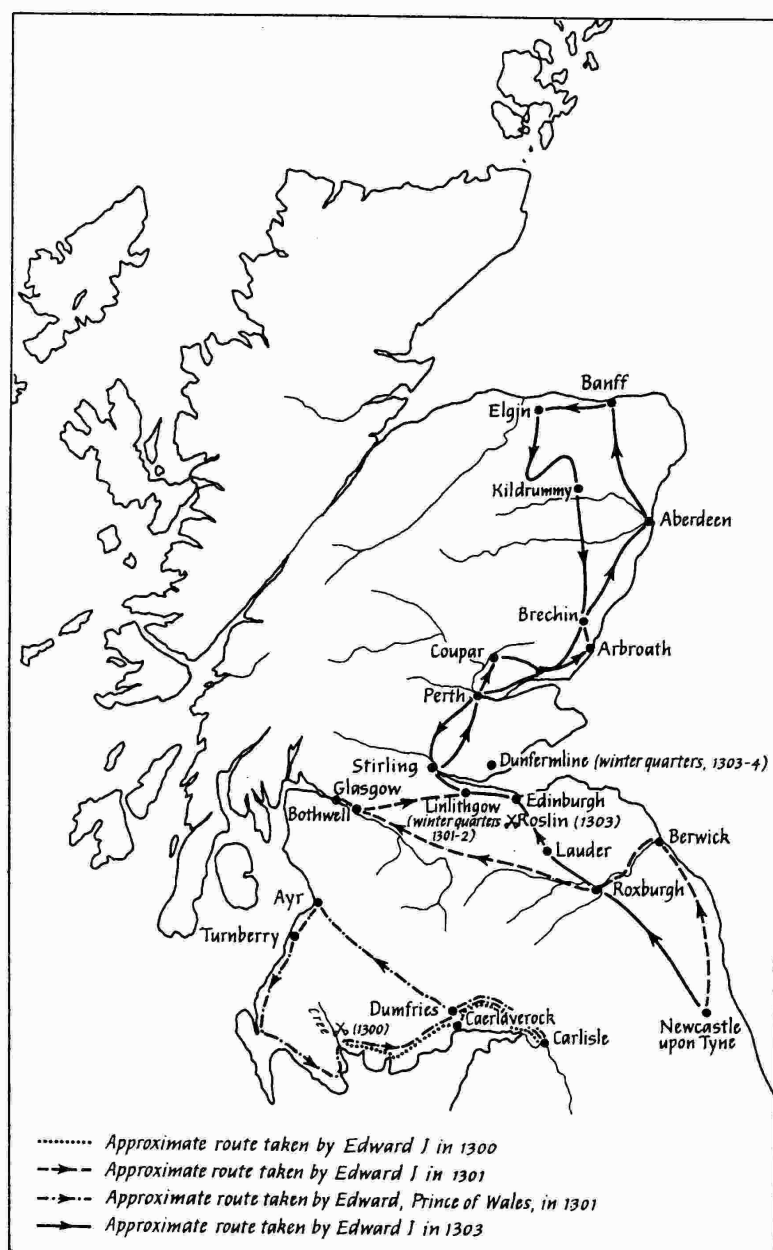
Převzato z BARROW G. W. S., *Feudal Britain. The Completion of the Medieval Kingdoms 1066–1314*, London 1965, s. 231.

Eduardova tažení do Skotska v letech 1296 a 1298

Převzato z PRESTWICH M., *Edward I.*, London 1988, s. 472.

Eduardova tažení do Skotska v letech 1300, 1301 a 1302

Převzato z PRESTWICH M., *Edward I.*, London 1988, s. 488.

Prevzato z VALE M., *The Origins of the Hundre Years War. The Angevin Legacy 1250–1340*, Oxford 1996, s. 284 – 285.